

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204804

UNIVERSAL
LIBRARY

శ్రీ
(సుభద్రావిజయ నాటకము.)

శ్రీకుమారాభ్యుదయ, శ్రీకౌసల్యాపరిణయ, శ్రీమదాంధ్రవాల్మీకి
రామాయణాద్యనేకాంధ్ర గ్రంథకర్తలును, చెన్నపురి
రాజకీయ సర్వకలా పాఠశాలయం
దాంధ్రపండితులునైయుండిన

నావిలికొలను సుబ్బరావుగారిచే

విరచితము.

మూలదిగ మూర్త్యు.

చెన్నపురి.

పోల్స్ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితపరిచినది.

1928.

Copy - right Registered.

శ్రీరామాయ నమః.

మొదటి కూర్పు

ప్రీతి క.

శ్రీమచ్చెన్న పురీరాజకీయసర్వకలాపారశాలయందుఁ బట్టపక్షకై విద్య నభ్యసించుచుండిన మ-రా-శ్రీ, కో. లక్ష్మీనరసింహము, ప. వాసుదేవుడుగారులు నిమిత్తముగ నీ నాటకము బ్ర|| శ్రీ|| మ-రా-శ్రీ, వావిలికొలను సుబ్బరావుగారిచేఁ గ్రీ-శ. ౧౯౦౬-వ సంవత్సరమున రచియింపఁబడినది ఆ యునుపుకు విద్యార్థు లిందలియిలివృత్తియు విజయవిలాసమునందలి విధగ నందవలయు నని కోరిరి. ఆ కాలమున నీ గ్రంథకర్తగారు దుస్సహవాద్యాధిక్షితులై నున్నవలె యుండుటచే నెట్లెట్లొ కొంతగ్రంథముక్తలేఖనముగ వ్రాయించి తక్కినగ్రంథము తామే వ్రాసి యుల్కిల్పకాలములో గ్రంథము సాంతముఁ జేసి వారి కిచ్చుటచే నావిద్యార్థులు తృప్తులైనను గవిగారికి మాత్రము సంతోషిలేక యుండుటను, దానికిఁ బిమ్మటఁ గవిగా గారోగ్యవగతులైనను వారినునప్పు శ్రీమదాంధ్రవాల్మీకిరామాయణచనయగు యుండుటచేతను, నిది వారిచే మూల వైవఁబడిన గాని నేను మాత్రము దీనికిఁ బ్రతి యొకటి వ్రాసికొని నామేనల్లుఁడగు చిరంజీవి కొలిచిన కామశాస్త్ర బి. ఏ. ఐ. సి. గ్రంథ శ్రేష్ఠులైన శ్రీమత్సనాపకము. అనంతాచార్యులు సి. వి. ఇ. విద్యావినోదులవారికిని వారిపుత్రులు ప. శ్రీనివాసాచార్యులు బి. ఏ. వియల్ గారికిని మఱి కొందఱు పంతులకును గనఁబఱుప వారెల్లరు స్థాఘనీయముగ నున్నవనియు ముద్రణార్హమనియు సదభిప్రాయ మిచ్చిరి గాని యప్పటికిని గవిగారికిమాత్రము ముద్రింప నిష్పము లేకుండును. అటులుండ వారి రామాయణము ముద్రితిమై వెలువడునపుడు కవిగారియనంతరమైన నీ గ్రంథము లోకంబున వెలయునుగాక యనియు, దీనియనికి లోకంబునకుఁ జెలిసియైన నుండును గాక యనియు నాంధ్రవాల్మీకి రామాయణ ముఖ్యులెంబునఁ గలగ్రంథంబులలో నీ నాటకముపేరు నిజీకించితి. అంతట నాంధ్రవాల్మీకిరామాయణముఁ జూచిన పలువు రీనాటకముప్రతులు కావలయునని కోరుటచే యధార్థవాదులు, నిర్మత్సగులు, సనసూయులు, రసజ్ఞులు, కవిగారిశ్రేయస్సు గోరువారునగు కవిభూషణ బిరుదాంకితులగు శ్రీ శ్రీ లాద్దరికి లక్ష్మీనృసింహకుమార తాతాచార్యులవారు, ననేక నాటకరచనాధురంధరులగు బ్ర|| శ్రీ|| కోలాచలము శ్రీనివాసరావుగారు, మ-రా-శ్రీ, కో. రామలింగారెడ్డిగారు ఏం. ఎ. (కాంటంబ్) గారు, లోనగువారికిఁ గనఁబఱుప వారందఱు మేలైన యభిప్రాయముల నిచ్చి ముద్రింపవలసినదని కవిగారిని నిర్బంధింపఁగా వారి యంతుఁగల గౌరవంపుబుద్ధిచే శ్రీమదాంధ్రవాల్మీకిరామాయణమును నొంటిమిట్ట

శ్రీకోడండరామస్వాములవారికి నచ్చించిన నాటివిషయము లోకంబున స్థిరపఱుపఁ బ్రస్తావన వ్రాసి, కవిగారు ముద్రింప నీయకొనుట దీని నేను బ్రకటింపఁ గలిగితి ఈనాటకముఁ బఠించినవారు దీని రెండుమాఁదైనను జదివినఁగాని యిందలిగుణము గ్రహింపరాదని యభిప్రాయ మిచ్చిరి ధ్వన్యర్థములు, సర్వవిశేషములు గుణగుణ ములు చదువరు లగుపాఠకులే గ్రహింతురుగాఁ. ఈ నాటకోత్పత్తిగుఱించి మీరెఱిగి నది తెలుపుఁ జని మ-రా-శ్రీ, కో. లక్ష్మీనృసింహము బి. ఏ గారి నడుగఁగా వారు వ్రాసి పంపినయుత్తరము దీనికి జతపఱిచితి.

తిరువల్లికేణి,
21-2-11. }

కో. త్రిశైల. వేరంట పద్మనాభ న శ్రీ.

శ్రీరామ.

బ్రహ్మప్ర, కో. వేరంట పద్మనాభ శాస్త్రిలవారికి.

సుభద్రావిజయనాటకము మొకటి. యుత్పత్తికి మేము భాగమునియు, నా కారుణ్యమున మాపేటలు వీరికయందుఁ గనఁబఱుపవలసినదనియు||శ్రీ||రా||శ్రీ||వావిలి కొలను సుబ్బరావుగారు మూలముఁ జెప్పినారనియు, నావిషయము మాకుఁజెలిసిన విషయములు చెప్పవలసినదనియు మీరు గోరితిరి గనుక మేము చెప్పనది మేమున —

క్రీ. శి. 1906 వ సంవత్సరమున మేము రాజకీయ కలాపారశాలయందుఁ బట్ట పరీక్షకుఁ (బి. ఏ.) జదువుచుంటిమి. అప్పుడు బ్ర|| శ్రీ|| రా|| శ్రీ||వావిలికొలను సుబ్బ రావుగారు మాకు నాంధ్రోపాధ్యాయులుగనుండిరి. వీరియొద్ద సర్వకలాపారశాల యందేకాక హిందూసౌస్కూల్ నందును మేముచదివినవాని మీ వినిబోధనమహిమము నలననే మాకాంధ్రంబునగు విశేషముగ సభింపగలిగి వాక్యస్థములేకాక యితి గిములైన తెనుఁగుపుస్తకములుమిరామకాలమాలయందుఁ బఠించితిమి అట్లు మేము పఠించినగ్రంథములలో విజయవిలాస మొకటి. దానిని జదివినపు డాదర్శింప ననుసరించి మొవరైన దగినపండితులు దానిని నాటకముగ రచించిన బిగురువని మాకుఁ దోచెను. మాయభిలాష తీరుబట్టని యాలోచించుచు మాకు సుపాధ్యాయులుగ నుండుటయేకాక మాయము మైత్రియుఁ బ్రేతియుఁగలిగిన నీకవిగారికి మాకోరికఁ జెలిపితిమి వారును మావిన్నపంబు నంగీకరించి యప్పుడే యానాటకంబునకు విషయవిభజనసూచిన నేర్పఱిచి కొంతగ్రంథము మాచేతనే వారుచెప్పినాయించి నేహము వ్యాధి బాధవలన మిక్కిలి బలహీనముగనుండుటచేతఁ దక్కినది వారే

వ్రాసి మఱి 4 దినములలో, బెన్సిల్ లో వ్రాసి విడికాగితిములకిట్టను మాకీచ్చిరి. అంతే ప్రకారములో మాకోరికి యట్లు సంపూర్ణముగ నెఱవేఱునని మాకలయందైన మేము తెలిచినవారిము గాము కాబట్టి యీ గ్రంథమును జూచినపుడు మాకపరిమిత సందేహము గలిగెను. మాయానగదము వారి కెఱుగితిమి మేము స్పష్టమైన ప్రతిని వ్రాసికొంటిమి. అయినను మాయద్విష్ట సుదేమియోకాని యహ్వంతిం వారి కిష్టము లేకుండెను. వారిదివఱకును నాటకములు వ్రాసినవాగుకాదు. ఇదియే వారిని మైన సంకోచమునకుఁ గారణము. మేమెన్ని విధంబుల వేడినను వారి మనస్సు తిగుగదయ్యెను. ఇట్టి యుత్తమగ్రంథము లోకింబున కిట్లకయే యడఁగిపోవునో యని భయపడితిమిగాని మేమేమిచేయఁగలము. వాగు గామాయణమున భాసాగతికొందులే ముఖ్యముగ నందుకొని యందుటను వ్యాధిచేతాధమమ మిక్కిలి బలహినులై ఉన్మియుగటను మిక్కిలి నొక్కి-చెల్లజాల మైతిమి. జగత్ప్రసిద్ధిగాయన యన్యహాకాన్యరత్నంబుదాని గొప్పనుహిమమునకుఁ దగిన తగ్గ లోకింబునకు గోచరించి యెల్లవిడఁ బ్రచారంబుఁ గాంచె ఇయ్యెడ, సిద్ధవఱకు జన లకుఁ గనబడఁ యి వాస నేమోయని మేమిసంగదే హించిన యీనాటకంబు తప్పక ప్రకటింపఁబడునను ధైర్యము గల్గించుటకుఁ గారణ మొందు గలిగెను. శ్రీమదాంధ్రవాల్మీకిగామాయణముయొక్క- ముఖ్యత్రముసండుఁ గవిగారి గ్రంథముల స్థితిలో నీనాటకము పేర్కొనఁబడియుండును ఇయ్యదివారి సయమిత్రులగు మీరు పన్నిన సదుపాయవని యెంచితిమి. గ్రంథముపేరు నెలువడఁ గానే గ్రంథములకై కెక్కుడు వ్రాయుట గలిగెను గానఁ గీర్తనయులగు నీ కవిగారు ప్రకటింప కూరకుంట యనాధ్యమయ్యె. మీరు ప్రయాణము పుచ్చుకొనకున్నచో నీ గ్రంథ ముగఱుమైన లోకింబునకుఁ దెలియకుండును. ఆకాశమున నిట్టి యుత్తమ నాటకంబు శిథిలమై యుండును. గ్రంథమున కిట్టియపాయము, తప్పించిన గునకును నాంధ్రలోకింబున దీనికిఁ బ్రచారిముగలుగఁ జూచుభాగ్యము మాకుఁ గలిగించి నందునకును. మీకుఁ గృతజ్ఞతా సూచకంబుగ నముక్తరించుచున్నారము. భగవత్ప్రసాదబద్ధ కవితాధారిణి నెంతయు నతిశయిల్లు నీకవిగారి ట్టినాటకంబుల నింక ననేకంబు లీ యాంధ్రలోకింబునకుఁ బ్రసాదింతురుగాని యసమానము నెఱిగించుచు నింతింతో వినిమించెదము .

ఇట్లు కన్పించు కవితాధారులు,

కో ల మ్మ స రి సి ల మము,

స. వ. స. దేవక.

మొదటి కూర్పున

విజ్ఞాపనము.

ఈ నాటకమును బఠించి సంస్కరణంబులు సూచించి ముద్రాపిరి బొసర్పిఁ బ్రేరించిన కవిభూషణ చిరుదాంకితులగు శ్రీశైలాద్దంకి సమయోద్దండ కోలాహల లక్ష్మీనృసింహకుమారతాతాచార్యుల వారికిని, ననేక నాటక రచనాక్షురంధరులగు బ్ర॥ శ్రీ కోలాచలము - శ్రీనివాస రావుగారికిని, సర్వకలాపారీణులు రసజ్ఞులును నగు మ-రా-శ్రీ, క. రామలింగారెడ్డి ఎం ఏ. (కాంటబ్) గారికిని, విశేషము శ్రద్ధవహించి ప్రయాసపడి యీ గ్రంథమును బ్రకటించిన బ్ర॥ శ్రీ॥ క్రొత్తపల్లి వేంకట పద్మనాభ శాస్త్రిల వారికిని గృతజ్ఞాడనై యభివాదనంబు లర్పించెద. బుధు లిందలి సర్వదోషంబుల క్షమింతురుగాక.

ఇట్లు విన్నవించు సుజనవిధేయుడు,
వా వి లి కొ ల ను - సు బ్బ రా ణె.

ఈ నాటకమున వచ్చు పాత్రములు.

పు రు షు లు.

ధర్మరాజు.

భీముడు.

అర్జునుడు (నాయకుడు)

వసుండు.

సహదేవుడు.

ఉగ్ర సేనుడు - యాదవరాజు.

వసుదేవుడు - సుభద్రతండ్రి.

బలరాముడు

కృష్ణుడు

సాత్యకి

గరుడు.

దుర్యోధనుడు - కారివరాజు.

దుశ్శాసనుడు - దుర్యోధనునిమ్ముడు

కర్ణుడు - దుర్యోధను మిత్రుడు.

శకుని - దుర్యోధను మేనమామ.

వికాంతుడు - అర్జును పునఃపొరుడు. నాగకుమారుడు.

లంబోదగ సిద్ధాంతి } మాయాబ్రాహ్మణులు.

బటాధర కాశ్మీరి }

సుకేతుడు - మాయాసాంధి.

కిమలనాభాచార్యుడు - (నాగకుమారుడు)

నాగిడుడు - (నాగకుమారుడు)

ప్రతాపసింహుడు
సంగ్రామసింహుడు
విక్రమసింహుడు
పృథుసింహుడు
కోటభట్టు
కొండభట్టు
ద్వానిపాలకుడు భిటులు బ్రాహ్మణులు తీర్థవాసి లోనగువారు.

స్త్రీలు.

ద్రౌపది.

కీర్తి - పాడిపులెల్లి.

దేవికీదేవి - వసుదేవునిభార్య.

రుక్మిణి

సత్యభామ

శేవతి - బలరామునిభార్య.

సుభద్ర - (నాయిక)

కాండ - సుభద్రచరిత్ర.

మాలతి - రుక్మిణిదాసి.

ఉలూపి - నాగకన్య.

పర్ణ - దేవతా స్త్రీ.

రాజకన్యకలు లోనగ వారు.

శ్రీరామచంద్రాయ నమః.

సు భ ద్రా వి జ య ము.

(నాటకము.)

నాం ది.

మహానీయ వేషుడు, విశిష్టజనస్తవనీయసద్యశో
ధామవిశేషుడు, విజయధర్మదయాన్వితిలపోషుడు
శ్రీమహిళామనోబ్ధసరస్వీదుమాబాంధవు, డొంటిమిట్ట శ్రీ
రాసుడు, సాధుకోటికి నిర్బంధింబద్రివిధాయి గావులిన్. ౧

[నాంద్యంతమున సూత్రిధారుఁ డాలోచించువానివలె

నిటు నటుఁ బరిక్రమించు చుండును]

నటి—ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రి! ఏదియో గొప్పకార్య మాలోచించు వారివలె
నున్నారే?

సూత్ర—సమయజ్ఞరాలా! మేలు, నాతలంపుతోడ వచ్చితివి.

న—ఏమికార్యము?

సూ—ఈ యాశ్వియుజపూర్ణిమ శ్రీమదాంధ్రవాల్మీకిరామాయణ మీ యేకశిలా
నగర శ్రీకోదండరామస్వాములవారి కర్పించిన శుభవాసర మని తజ్జాపకాగ్ధం
బిందుఁ జేరినయభిజ్ఞుల నెల్ల నలరింప నేడేని నూతనరూపకంబుఁ బ్రయోగింపు
మని మహాజను లాజ్ఞాపించిరి.

న—మీ రేమి విజ్ఞాపించితిరి?

సూ—మహాజనవాక్యంబు మాలతీమాల్యం బని యంటి. †

న—ఇంద్రజిత్తయాదరణమునకుఁ బాత్రుల మగుట మనమే ధన్యులము. ఏరూపకంబుఁ
ప్రయోగింప నిశ్చయించితిరో?

సూ—అది స్ఫురింపకయే భయముఁ గొని యున్నాఁడను.

నటి—భయ మేల?

† మాలతీమాల్యము - కాళిదాసకంఠ. శిగమ్మన ధరించునది మాల్యము.

సూ—కుండేటివేటకుబోయినఁ జెద్దపులి యెదురైనట్లైనది. ఏదియో యొక గూఢ
కము ప్రయోగించెడఁ గాక యని యెంచి యుత్తరునివలెఁ బ్రగల్భజల్పితములు
పలికి వచ్చితి. ఇచ్చటిసభఁ గవిభూషణ బాలసరస్వతీత్యాదిబిరుదాంకితులును,
సనేక కావ్యనాటకగ్రంథరచనాధురంధరులును, నానాభాషాగూఢుఁడ రసపానతుం
దిలచిత్తులును, నవరసరసీకులును, నిండియున్నవారు. వీరి నెట్లు మెచ్చింపవచ్చు?

న—మీరు త్తరు లైనచో విజయభద్రావాప్తి ప్రవసంఘటితమే. చింత యేల?

సూ—మతిమంతురాలా! చక్కఁగ సూచించితివి. సుభద్రావిజయనాటకంబుఁ
బ్రయోగింప సిద్ధపడఁ బొమ్ము.

న—సుభద్రావిజయము వావిలికొలని సుబ్బరాయకృతియు గదా?

సూ—అవును.

సీ తనసిత్పవృన్ బుఁగంబును దీర్చి శ్రీకుమారా, రాభ్యుదయంబునుననియెఁ దొలుతఁ
దత్తి—ర్పితాశింకఁ దలఁగింప నొకి పూట, రంగనాధశైలంబుఁ బ్రాశ్నఁ బలికె
జనయిత్రిప్రేరణంబునను గొసల్యావి,వాహంబు ఘటియించి వాసిఁ గాంచె
వలనొప్పఁగా భగవద్గీత ద్విపదగా, రచియించె సరిసంపురించు మోహయ

తే నాంధ్రవాల్మీకి రామాయణాఖ్యకావ్య
వరముఁ గొనియాడె శ్రీరాముఁకరుణ మతియుఁ
గృతులు లోకాంధ్రభాషోపకృతి కొనరె
సుబ్బరాయఁడు సజ్జనసుకవిహితుఁడు.

న—ఆయనకు ధీమజ్జనరంజకగ్రూపకరచనయందును నేర్పు గలదా? †

సూ—అది యే మట్టు లనెదవు?

చం. వరమతికొశలంబు పరివర్తిలెనేనియు నాధుశీలికిం
దర మగు శ్లాఘ్యపద్ధతి నొనర్పఁగ నేకృతి నైన

న—అవును మీరు చెప్పినది నిక్కమే.

ఎట్లనగా

గురులు రహించెనేని సతి * కొప్పిడు, గొండియు చుట్టు, వేణికా
భరమును గీలుగంటు సిగ * వైచును గాదె మనోహరంబుగన్. 3

సూ—నీయునుభవమునకుఁ దగినయుపమానమే చెప్పితివి.

న—కవు లందఱు ననుభవగతంబులనే కద గ్రంథంబుల వచించుట?

† ఈగ్రంథకర్తకు దృశ్యప్రబంధ రచనయందు నేర్పుచాలదనిన యొకవృద్ధనర్తకిని యధిక్షేప
క్రియే బానాటకరచనకు ముఖ్యకారణము.

నూ—అది యటు లుండ నిమ్ము. నీవు ప్రయోగనన్నాహంబున నున్నదాన వని నీ వేషంబే తెలియఁజేసెడి. మున్నే సర్వము సిద్ధపఱచుట కేమి హేతువు ?

న—నానా దేశంబులనుండి యనేక మహానీయులరాకయు దినవై శిష్యుంబును నాలో చించినేఁ డిట్టికార్యము తప్పక తటస్థించునని యూహించితి. “నటీ యిటు ర” మ్మని మీరు తొందరపడి పిల్చునప్పుడా నేను దలలో దువ్వెన పెట్టుకొని రావలయున ? నూ—ప్రేయసీ ! మేలు.

కం. మతిఁగి నెఱిగి సముచిత, గతి నాయాసమయములను • కర్తవ్యంబుల్ హితమతి బోధించుచు నిజ,పతికిం దోడ్పడెడుఁ తియ్యభార్య యనంగన్.

కావున నీ శారద ! విశా శారణంబునఁ జగదుచంద్రికి భద్రత వహించునట్లు నీశారణంబున నాకీర్తి లోకింబున మేలిమి గనును.

న—మేఘం 2 బద్ధపడ కుండినఁ గదా ?

నూ— ! ఏమీ ! శర తాగ్రచంద్రికి కా ? మనము భగవద్విశ్వాసములము. అబాలిశత్రు లము. మనపై నెవ్వఁడు ద్వేషించునే?

న—సుభద్రావిజయంబుఁ బ్రయోగింపఁ బోవుమీ రిటు లనుట పొరలెటు.

చం. తనుఁ దమతోడివార డని యుఁ దారిత గొరవెట్టి నిల్వఁగా వినయమునకా మహంబుఁ గనఁ • బెద్దగఁ బిల్వససూయఁజేసి తి ద్ధనయశముల్ హరించికొనఁ • చంద్రముఁ బన్నిన

నూ— వాని మానదూ రునిఁగ నొనర్చి యాశ్రమింప • ప్రావీణ్య మాధవుఁడే కృపాపతిన్ నీ సం దేహము తీరినదా ?

చం. భయపడ కల్గినేత్ర ! భగ • పంతుఁడు : న్యవహరము వంచకా వృథము సొచ్చుచుఁ జయము • పద్మశిఖాకా మన కిప్పు డానుగా నయగతి నాధుమూలముగ • న్వాశించెత్తియుఁ జల్ల దే ధనం జయుఁడకుఁ గదూ బనిచె • శరీయ భద్రకింబుఁ • గూర్చుఁగన్.

ఇది మన మాలసింప గాదు పోదము పద

(నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన.

† శారద = సుభద్రచరిత్రయే. సుభద్రకు భద్రయనియఁ జేయఁబడ. 2 మేఘము = వృద్ధులుండే 3 వృద్ధులుని చూ. 4 భద్రాకరము. సుభద్రహస్తము.

ప్రథమాంకము - ప్రథమరంగము.

[ఇంద్రప్రస్థపురము. అర్జునమందిరము. గదార్జును లాసీనులై యుందురు]

[తెరలో మాగధుడు.]

తే పాండురాజతనూభవాః ఖండయశము¹

పుడమి నిండార వెన్నెలః పులుగు మోద

గరిమ మిన్నంబః గ్రోవ్విరిః కలువకన్నె

ధవళకరునకుః దెలుపఁగః దలఁచి యిపుడు.

అర్జు—గదా ! వింటివా మాగధునిమాటలు ? మాయన్న గారు చంద్రకాంతికి
స్వయంశం బామ్రేడితంబుఁ జేయు చున్నవారు.

గదు—అర్జునా ! మాగధుడు సత్యముఁ జెప్పెను గాని యది నీకును నన్వయించును.

అ—రాజుగారియెదుటఁ దారకల మగుమేము వెన్నెల యగుదు మేని యాయన
చంద్రుఁడే. అది యట్టు లుండ నిమ్ము. నీవు దేశ సంచారముఁజేయుచు నిట వచ్చితి
నంటివే తీర్థ సేవకై పోయి యుంటివా ?

గ—తీర్థ సేవకుఁ గాదు. క్షేత్రసేవకుఁ గాదు. కన్యార్థమై.

అ—ఎవరికి ?

గ—నాభార్య సోదరునకు.

అ—కన్నియ కుదిరినదా ?

గ—మనస్సులు కుదిరినఁగదా.

అ—ఎవరికి ?

గ—పెద్ద వారికి

అ—భిన్నాభిప్రాయులా ?

గ—కా కున్న నా కీదేశాటనశ్రమ మేల ?

అ—అన్ని దేశములు దిరిగితివా ?

గ—కొన్నియే ఇంతలో “నీవు యుద్ధిష్ఠిరపట్టాభిషేకమునకుఁ బోమ్ము. అచ్చటికి
వచ్చురాచకన్నెల నండఱఁ జూడుము. నీ చూచి వచ్చిన వారిలో నుత్తమురా
లెవ్వతయో ధర్మజవిజయులయభిప్రాయ మెఱిగి రమ్ము. మాగధుభయంబునఁ

1 పాండురాజ - తనూభవ; పాండు-రాజ-తనూ-భవ; పాండుర-అజతనూభవ(క్రిరామ)అని
పదవిభాగము.

బుర్రక్షాణములు బలరామకృష్ణులు నిలిచిరి. తక్కినవా రెల్ల నచటికిఁ దరలిరి”
యని లేఖ వచ్చుట నే నిట వచ్చితి.

౯—వివాహాత్మకవాదులు కన్యావరాన్వేషణతత్పరుల కుచితసమయములు గదా?

౧—కావుననే నే నిట రాక. కన్యల నెల్లఁ జూచి నీయభిప్రాయంబుఁ జెప్పము.

౧—వైవాహికకార్యంబులఁ బరాభిప్రాయంబు నిష్కరకారణంబు. ¹

౧—కులవృద్ధులయాజ్ఞ?

౧—అనుష్ఠాపనీయము.

౧—ఇక జేసిన ఫలమా?

౧—అడిగినప్పుడు ఋజుబుద్ధిఁ జెప్పవలసినదే. జం కేల? నీవు చూచి వచ్చినవారిలో నెవతె మేలు?

౧—ఇవో నాచూచివచ్చిన కన్నెల పటములు. వీ రందఱు నభిజాతలే. అందఱు రూపవతులే కొందఱు ప్రాయవతులు.

౧—(చూచి) ఇందు నీ కెవతె మేలుగఁ దోచెను.

౧—అందఱు కులజలు సుందరులు గాన నందఱుగ్రాహ్యలే అయినను నామనస్సాక విషయమున నుద్యుల లూఁగు చున్నది.

౧—ఏమది?

౧—ఇదో, దీనితండ్రి భూలోక కుబేరుఁ డని ప్రసిద్ధి. దీనిని గ్రహించిన వలసినప్పుడు ధనసాహాయ్యమునకు బోవ ముండదు. (వేటొకపటముచూపి) ఇది బహుబాంధవ, దీనిని గైకొనిన యుద్ధసహాయులు పెక్కు రుందురు. (మఱియొకపటము చూపి) ఇది యత్యంతసుందరి, గృహదీపము, దీనిమొగము చూచుచుండినను జాలు, మనస్సున కానందము, నలుపురిలోఁ బ్రతిష్ఠ.....

౧—అపూర్వబుద్ధిమంతుఁడా! ² చాలుఁ జాలు నీవిమర్శన జ్ఞానప్రకటనము.

౧—ఏమి బావా!

౧—వరణీయగుణము లివియా?

ఉ. భూరిధనాశ, బంధువులప్రోవును బ్రావును నేకరింప, స్వా
గార మలంకరింపఁ, గలిఁ గాఁచి యొసంగఁగ, నిల్లు రిత్తగాఁ
గోరక, మేల్పురిష్టకయిఁకొరినవత్తము లిచ్చి, యైనయా
పేరునమాత్రఁ బెండ్లి యగుఁపెండ్లియుఁ బెండ్లియె బంధుసత్తమా? ౯.

1. కవిస్వామి వాక్. 2. అబుద్ధిమంతుఁడాయని. అకారము పూర్వకుండుఁగల బుద్ధిమంతుఁడు.
2

గ—కా కన్న ?

అ—కులరూపప్రాయములును శీలస్త్రీహ శుభ లక్షణములును.

గ—ఇవి పుష్పితవాక్యములు.

అ—సారవంతములు ఫలవంతములును.

గ—ఎట్లు ?

అ—జనకులయూహారము కన్యాశిక్షవిధ మెఱింగినగన్యాశీల మెఱుంగనగు; దృష్టాంతము సీతాదేవి. పరస్పరగుణరూపశ్రవణము, స్త్రీహమెఱుంగ నగు ; నలదమయంతులవలె. లక్షణమో-ముఖదర్శనమాత్రవేద్యము.

గ—అవనాదములు విధులు గావు. సీతాదమయంతులమాట లేల ?

అ—అటు బున్ననే బాగు.

గ—(సోత్పాసముగ) నీకుఁగాని యట్టికన్య కుమరడు. ఆమాటలు పోనిమ్ము, లక్షణంబులబట్టి యిది దెవ్వతె గ్రాహ్యయో చెప్పుము (ఒకపటము నిచ్చును)

అ—నామలేము నీకు సమ్మతమా ?

గ—పెద్దవారి కగుఁ గాక.

అ—అట్లైన వినుము. ఏ రంధ్రము శుభలక్షణవతులే యైనను

ఉ. పాపము దప్ప దీచెలినిబల్కిగఁ గైకొనువానికిఁ, మన

స్తాపము దప్ప బోదు హితజాలముతో, గృహ మన్న భీతియో,

తేపడు దుర్యశం బెపుడుఁ జిత్తము గానదు స్వస్థభావముగా.

గ—బావా ! నీవు కుళాగ్రబుద్ధివి ఆడుదానిపటముఁ జూచి మగవానికిఁ థెప్పుచున్నాఁడవు.

అ—ఆత్రగాఁడా !

కోపన భార్యగాఁగఁ గయి,కొన్ననరుండును సౌఖ్యవంతుఁడే ?

గ—అది పోనిమ్ము. ఇది (అని మఱియొకపటము నిచ్చును)

అ—(చూచి).

మ. తరుకుండేతలఁ బ్రొద్దుఁ బుచ్చు, నిజసాం,దర్శనభూతస్మయా

విలతఁ దేహము తోమ, దువ్వఁ గురులఁ,వేణీభరం బల్లఁ, జం

గులు మార్పొ,దనుఁ దానఁ జూచుకొనఁ,గొంఁగుం దీర్చు,గుల్మంగనే,

యిలు దిద్దంగ విరామముం గనదు చుఁమ్మి యీమృగీనేత్రయున్. ౧౦

గ—ఏల ?

అ—ఇది సుందర మానిని. ¹ అప్పుక పురంగుబొమ్మవోలే వన్నె మాయక యుండుటయే దీనికిఁ బరమాంశము. ఇట్టిది మగనిసుఖదుఃఖము లేమి విచారించు ? సంసారము నేమి సవరించు ?

గ—ఇది యెట్టికో చూడు (ఁ ని మఱియొకపటము నిచ్చును.)

అ—(చూచి) ఇది పతి కప్రతిష్ఠయు దుఃఖముఁ దెచ్చును.

గ—ఏల ?

అ—చం. పతి ధన మిచ్చునాఁడు ముఖః • వైఖరిఁ జూపుఁ బ్రసన్నతా, వ్యథా
స్థితి ధన మీనినాఁడు తనుఁ • దిట్టుకొనుం, బలి కూటు, భుక్తిసం
చ్యుతఁ దలఁ బట్టు పెట్టు, గృహ • మొక్కటి రెండుగఁ జేల్పు దొంగయా;
నతిధన లుబ్ధ యాచెలువ • హాని ఘటింపదె ప్రాణభర్తకున్ ?
(ఁ ని పటము మరల నిచ్చును.)

గ—ఇది? (మఱియొకపటము నిచ్చును.)

అ—(చూచి)

తే. మట్టు మర్యాదఁ దలఁచు • గుట్టు చెఱుచు
నిజకులాచారవర్తన • నీటఁ గలుపు
సర్వవేదిని నని పొంగు • జ్ఞాని మేది
యపయశముఁ దెచ్చుఁ దనకును • బ్రాణసతికి.

౧౨

గ—కారణ మేమి ?

అ—పండితమానిని, అహంకారమత్త, మఱి యేమి కావలయు ?

గ—ఇది యిట్లు కా నేల ?

అ—కులవృద్ధులశేషులకు లోపడి పెరిగినది కాదు.

గ—ఈపటముఁ జూడుము. (అని మఱి యొకటిచ్చును.)

అ—(చూచి) ఇది 'భర్తాభార్యా పరస్పర' మృనుటకు లక్ష్యభూతురాలు. ² (అర్జునుఁ
జాలకించుట నభినయించి) మీవిడిది మేడమీఁద నాటలపాటలధ్వనులు వి
వచ్చుచున్నవి. ఏ మై యుండును ?

గ—(ఁటికినుండి తొంగి చూచి) నాయుద్దేశము సుభువుగ నెఱవేఱెను. ఇటు రమ్మ

అ—ఏ మది ?

1. కాన సుందరినని తలంచునది, నిజముగా సుందరిగాదు. 2, ఉత్తరక్రియలకుఁ గాడుకలు లేనదిని యర్థము.

గ—“ వసంతోత్సవకాలము కావునఁ బెక్కురు కన్యక లొక్కచోఁ గూడుట నీరాత్రి మన మేడమీఁదఁ బండువెన్నెలలో మదనపూజ నిర్వహింపవలయును. అందఱ రాజకన్యకల నిటకు నాహ్వానింప వలసిన” దని మావదినెగారు సత్యాదేవి యాదవకన్యకల కెల్లఁ జెప్ప చుడిరి. వారెయ్యాలోచన కార్యరూపముగఁ బరిణామించినట్లున్నది. అనేక కన్యకలు గుమిగూడి యాడుచున్నారు. ఇట్లు వచ్చిచూచి వీరియం దెవతె యుత్తమురాలో నీకు మెచ్చెన్వ లెయో చెప్పము ?

అ—(చూచి చూచి) నీశ్రమము ఫలించినది పో.

మ. తఘకుంబంగరుఁడెక్కుటద్దములపైఁ • దాటంకరత్నద్యుతుల్
కుటుక, వెన్నెల కొక్కవన్నె నిడుడాలుంగల్లుకొంబట్టడు
వ్యలువం గాంచనకాంచి గ్రాల, జలజాఘం బైనచోళంబు నొ
కలికిం బోలెడికన్నె గల్గ దెల లోఁ కంబుదు బంఘాత్తమా? ౧౩

గ—పోక ముందే లే దంటివా ? మేలు. తక్కినవారెయం దున్నతఘకు బెఘకులు గూడ నీకన్నెయందు లేవే యేమి విశేషముఁ గాంచి చెప్పితివి ?

అ—నీకుఁ గన్నులు లేవు.

నీ. చూడవా శాంతమైశుద్ధమై శాంతమై, మద్దులు గులికెడిఁమోము దమ్మి?
కానవా సోగలై • కండ్పతూణలై, గొనబారుకాటుక, కనులసొంపు ?
కనలేవె నూఁబువ్వులను నవ్వుమవ్వమై, సంపెంగఁ బోలిన • చారునాస?
తోషడా నిద్దమై • తులకించునద్దంబుఁ, బోలినహారిక • పోలతలము ?

తీ. కనుబొమలతీచి నమృతంబుఁబినుకు మోచి
వ్రేళ్లచేలువారులీరును • గొల్లెసారుఁ
జరిణములపొందుఁ గనుఁగొన్న • శారజేందు
వదన సన్నతథద్రాంక • సదన సుమ్ము. 1 ౧౪

తీ. విషయగరిమను గాంభీర్యం విభవమునను
వలపు పెంపున నద్గుణవారములను
నీలినంపదఁ దనవిభుఁప్రీతిఁ బడసి
యిహాపరంబుల సుఖముల • నిడును బలి ౧౫

గ—అట్లైన నిది ?

అ—అవశ్యగ్రాహ్య.

గ—అర్జునునభిప్రాయ మిది యని మావారికిఁ జెప్పుననా ?

అ—తప్పక చెప్పుము.

గ—నీ వైన దీని గ్రహింతువా ?

అ—నామాట యేల ? పెండ్లి పెద్దలందఱు పెండ్లికొడుకులు కావలయునా యేమి ?

గ—నీకు మాత్ర మవశ్యగ్రాహ్య కాదు కాబోలు ?

అ—లభ్యపకు నేని యేవురుషున కైన నిది మందారప్రాలంబము. ¹ ఈకన్నియయెవతె?

గ—నీవు దొంగతనముగాఁ బోయి తెచ్చుకొనుటకా ?

అ—ఎంతటి సంశయచిత్తుడవు! అతిశయియే యవశ్యవంచితుడు.

గ—తన్య యుత్తమురాలని నే నెఱుంగుదును. అది మాబావగారికి లభ్యపకుటయే దుష్కరము దైవ తంత్ర మెట్లున్నదో.

అ—శృష్టుడు పూనిన విజయసిద్ధికి సందేహమా? ఈతన్య యెవతె?

గ—మరలఁ జెప్పెదను. రాజగారిపట్టాభిషేకోత్సవదర్శనార్థ మై యెల్లరు సిద్ధపడుచున్నారు. ఉదయము కావచ్చెను. నేను బోయెద.

(స్వగతము)

ఉ. చేసితి దేవకీసుతుడు • చెప్పినభంగిని సర్వ మీయెడఁ,
వాసనియంతరంగమున • నాటితి లెస్సగ స్నేహబీజముఁ,
భాసురగాత్రియం దితఁడు • బంధుర మోహవశాత్పుడయ్యె, నే
నాసడిఁ గంటిఁ, గృష్ణునకుఁ నంతయుఁ దెల్పఁగ నిష్క్రమించెదన్. (నిష్క్ర.)

అ—అవును. అన్నగారు సారాక వేచి యుందురు. (నిష్క్ర.)

[ప్రథమాంకము - ద్వితీయరంగము.]

(పట్టాభిషిక్తుండైన ధర్మరాజు రథస్థుండై యర్జునుండు సారథ్యంబుసేయ, భీమ నకులసహాదేవులు ఛత్రచామరాదులుధరించి పార్శ్వంబులనిలువ, మహోత్సవంబుగ ననుగతసకలరాజన్యం దై యింద్రప్రస్థపుర రాజమార్గంబునఁ బోవుచుండ, సత్యా సుభద్రలు మేడకెక్కి యందు నిలిచి చూచు చుండుదురు.)

సత్య—ఎన్నివంకరలు పోయినను గావడి వచ్చి ఇల్లు చేరినది.

¹ ప్రాలంబము - మెకను వేసికొను పూలదండ - అగుటచేఁ గాఁగింపయోగ్య.

సుథ—నిష్కారణముగ ఏ రెన్నికప్రము లనుభవించిరి. అయ్యోపాపము ! వదినె !

ఇవి యెంతవెంతగుట్టము లమ్మా !

న—ఇవి దేవగంధర్వహాయములు.

సు—ఏరి కెక్కడివి ?

న—అంగారపర్వతము మహాప్రబలగంధర్వుడు. భాగీరథీరకాననవాసి. జనభయం కరుడు. క్రౌంచదీప్తయంతరముఁజూడఁబోవు పాండవులఁ దద్వనమార్గ సంచారుల నర్థరాత్రంబున నెదిరింపఁ జే నున్నకొఱవి నభిమంత్రించి యుద్ధముఁడు వాని దగ్ధంఘఁ గావించి, వానిభార్య ప్రార్థింప మిందల విడిచెను. వాఁ డిచ్చిన ఏ యశ్వంబులు.

సు—ఎంత సాహసము ! ఎంత పరాక్రమము !

న—ఒక్కగంధర్వుని జయించినదే పరాక్రమమా ! ఆయేనుఁగును జూచితివా ?

సు—(అచ్చెరువునటించుచు) ఇదే మమ్మా యిట్టు లున్నది ? తెల్లయేనుఁగునాలుగు దంతములు. ఐరావతమా యేమి ?

న—అవును.

సు—ఇది వీరి కెట్లు లభ్యపడెను?

న—గాంధాఠీదేవిగాను గజగోరీవ్రత మొనర్చు లెఱుంగుమనా ?

సు—వినుకలిచే. అప్పుడే గదా గాంధాఠీ దేవి వెండి కీలేనుఁగుపై నూలేగింపఁబడెనని పామరులు చెప్పకొనిరి.

న—ఏరాలి మీఁది పోటికి.....

సు—తెలిసె - తెలిసె- మామేనల్లగా రావ్రత మాచరించి. మనకా హ్వనపత్రికలు వచ్చి యుండెను. అప్పు డైరావతమే వచ్చి యుండె నని యాశ్చర్యంబుగ మనవా రందఁ జనుకొనుచుండిరి.

న—అదియే యిది.

సు—స్వర్గము నుండి భూమిమీఁది కెట్లు లీయేనుఁగు దిగెను ?

న—అర్జునుఁడు బాణములతో మెట్లు కట్టి దింపెను. మహాత్ముల కేది యసాధ్యము?

సు—సత్యము.

న—అంతటివానికిఁ గాకున్నఁ దపస్సుచేసి వరములఁ జూంది కొమార్తెఁ గని యీ యన యిచ్చునా ?

సు—ఈయన ద్రుపదమహారాజగారా ?

స—అవును.

సు—ఇతఁడూలోన్నతకాయ మహాబలవంతుఁ గౌరవుల కందఱకును నజయుఁడైన వాని నద్దనుఁ డొక్కఁడు పట్టి కట్టుట కాయన యెంతటివాఁడో?

స—(నవ్వుచు) లోకోత్తరకార్యసాధకు లందఱు స్థూలోన్నతకాయులనియానీతలంపు?

సు—అంతటితపస్సువలన నాశ్రావణదేవి పుట్టెను గనుకనే యద్దనుఁడు ప్రచ్ఛన్నుఁడుగ నైన వచ్చి వివాహము చేసికొనఁ గలిగెను.

స—తపోహీనులకు మహాఫలము గలుగునా !

సు—కలుగదు కలుగదు. నిజముగ మహాత్మురాలే

స—(పెదవి విడిచి) ఊఁ. ఏమిమహాత్మురాలు లే.

సు—అ దేమి వదినే ! యట్లు లనెదరు ?

స—ఎంతతపస్సువలన నమానుషవిధముగఁ బుట్టినను నైదుసంవత్సరముల కొకసారి యే గద యద్దనుఁడొడి సొసారము? కలకాల మాలనిఁ గూడి యుండఁ గలిగినది యింక నెంతటి మహాత్మురాలు? ఆయనను వివాహమాడ వలయు నని యెందఱో దేవకన్యకలు నాగకన్యకలు కూడఁ దపస్సులు భారవోయు చున్నారట.

సు—భవిష్యజ్ఞస్వమున వివాహము కాఁ గోరియో?

స—ఈ జన్మముననే

సు—శ్రావణి యుండ మఱియొకభార్య యాయన శీల ?

స—పాండవు లందఱు శ్రావణియందలితమసమయము నాలోచించుకొని వేఱు భావల వివాహ మగుచున్నారు మీ బావలకు వేఱు వేఱు భార్య లుండుట యెఱుఁగవా? ఇంక నద్దనునకు వివాహముకావలసి యున్నది.

సు—ఏకన్యకతపస్సు సఫల మగునో?

స—ఎవలెమోహము నిర్మలమో యేవలె దృఢసంకల్పయో యాకన్యకతపస్సు.

అట్టిమనోబలముచేతఁ గదా శ్రావణి యాయననాకర్షించెను.

సు—అవును. అప్పు డద్దనుఁడు బ్రహ్మచారిగ నుండిను గనుక.

స—సంకల్పము సత్యము దృఢ మైనచో బ్రహ్మచారిగఁ గాదు సన్న్యాసిగ నుండిన నైన నాకర్షించును, అది పోనిమ్ము. మీ బావగారులను నీ వెప్పుడైన నింతకు మున్ను చూచితివా?

సు-నే నెప్పుడు చూచినది లేదు. వారు ద్వారకకు రారైరి. మన మిచ్చటికి రామైతిమి. పరస్పరాలోకన మెట్టు లగు? నిన్న వచ్చినదిమొదలెవరిపనిలో వారున్నారము.

స-అదిగో రాజుగారితేరు. నీవును బుష్పముఁ జల్లి వలయుఁ జూమా.

సు-అట్టులే చేసెదను. ఇదిగోఁ దామరపూవు. దీని వేసెదను.

స-తేరు మనకు సరిగా వచ్చు చున్నది. వేయుము.

[సుభద్ర వేయును. అది యర్జునుపైఁ బడును.]

స-మఱుఁడలా! నేను రాజుగారిపై వేయు మనిన నీవు సారథిపై వైచితివా? ఎంత తెలివి గలదానవే.

సు-నేను రాజుగారిమీఁదనే వేసితిని. అది తప్పి సారథిమీఁదఁ బడెను,

స-లక్ష్యశుద్ధి బాగుగానే కుదిరినదే.

సు-కాదమ్మా! పుష్పము లచ్చటఁ బడులోపల సారథి యున్నచోటికి రాజుగారు వత్తురు గదా యని యూహించితిని. తటాలున గుట్టములు నిలుచుటచే నవి సారథిపైఁ బడెను ఇంత తేజోవంతుఁ డగుసారథి యెవ రమ్మా!

స--రథము చాటి పోవును. మరల మాట లాడ వచ్చును. మఱియొక సారి యైనఁ బుష్పములం జల్లుము.

(సుభద్ర పుష్పములు గైకొనును. హస్తములు వణకును.)

స--సుభద్రా! ఏల నీకేలు వణకు చున్నది?

సు-ఏమో.

స-పూలు వేయుటకే యింతతత్తటపాటైన నిక నీ నేర్చిన విలువిద్య జేచికే?

(సుభద్ర పూలు వేయును. అవి మారుతవశమున నర్జునుపైఁ బడును)

స-(చిటునవ్వున) ఔరా లక్ష్యశుద్ధి! సారథికి నీకు నేమోలంకె యున్నది పో.

సు-(ఇంచుకొంపమున) సారథికి నా కేమి లంకె? బాగున్నది, మీ మాట.

స-ఇప్పుడు చూడుము పంచపాండవులను. రాజుగారు నీ పెద్దబావగారు. ఛత్రముఁ బట్టినవారు నీ చిన్నబావగారు. చామరములు వీచువారు నీమఱుగులు నకుల సహజేవులు. నీ రెంతబలపరాక్రమసంపన్నులు! ధర్మాత్ములు!

సు—నాలక్ష్యశుద్ధివలనే యున్నదే మీకు గణితశాస్త్రసిద్ధి.

స—ఏమిది?

సు—పంచపాండవులల్లక్క సరిపోయినదా?

స—అందఱు జెప్పితిని గదా?

సు—ఇద్దఱు బావ లంటిరి ఇద్దఱు మఱియొక లంటిరి.

స—ఎంతముగ్ధవే సుభద్రా! లక్ష్మీన వారెవరో యంతిమాత్రము గ్రహింపలేవా?

సారథ్యే యస్తుమమ

(సుభద్ర తెప్పకెట్టక చూచి చూచి తల యూచును.)

స—ఎవరి నట్లు చూచు చున్నదానవు?

సు—రాజగారిరథము వెనుకఁ బోవుమహాభాగ్యసంపన్నుడు విలక్షణపురుషుఁడెవ్వఁడు?

స—విలక్షణపురుషుఁ డేమిట?

సు—లక్ష్మీన వారివలె నలఁ దున్నాఁడా? చూడుడు

చం. వదనమునం బ్రసన్నుతి యభావము, భూకటి నాసమూలముఁ

గదిసెను, వక్ర మీక్షణము • కంఠర యించుక యోరగిల్లెడిన్,

మదము ముదంబు లేమియును • మానస మేర్పెగనట్లు దోచెడిన్,

వదినెగొ! మేల యాధరణివల్లభుఁ డిగలి మోము మాఁచెడిన్? ౧౬.

స—ఇతఁడు వ్యాధిలేని బాధచేఁ బీడితుఁడు

సు—ఈర్ష్యావంతుఁడా? సమస్త సమ్మానములతో రాజగారికింబై మిన్నగ గౌరవింపఁబడుచున్నాఁడే. ఈర్ష్యకుఁ గారణము?

స—ఆత్మనైచ్యము

తే. పెద్దచేసిన, శిరముపైఁబెట్టుకొనినఁ, గూఢ యేటికి నిజసీచ • గుణముఁ బాయు?

బట్టుఁబుట్టుఁబునను జాటి • భద్రపీఠి, నిడిన నీరుల్లి తనకంపు • విడువఁ గలదె? ౧౭.

సు—ఈర్ష్యవలన నేమిఫలము రాగలదు?

స—మానహాని

సు—ఎవ్వ రీరాజుగారు?

స—శకునిమేనల్లుఁడు.

సు—దుర్యోధనుఁడా? అమ్మా! ఇంతటివాఁడు కాక యంతటికార్యము లొనర్చునా?

ఈ యనర్థదర్శను నేల నాహ్వానించిరో? ఈ మాయలమారి యసూయా పితా

శ్రీగ్రస్తుఁ డీ వైభవముఁ జూచి సహింపఁ గలఁడా?

స—రాజుగారి తేకు దూరము పోయెను. మన మింటిలోనికిఁ బోదము పడ.

(నిష్క్ర.)

[ప్రథమాంకము - తృతీయరంగము.]

(హస్తినాపురసాధమున దుర్యోధన, దుశ్శాసన, కర్ణ, శకును లాలోచించుచుండురు.)

దుర్యోధ—తెలియనివానివలె నన్నేల తలచెదరు ? ఊరొప్పులు దుఃఖాగ్నికి ఏచోపులు సుఃక్షీ. అయిన వినుఁడు.

ఉ. పుట్టితి ఓత్రియుండ నయి • భూరియశోవిభవాభి రామ మై
నట్టన కీర్తి గన్న యవసీపతివంశమునందు, నట్టిరా
పట్టిని, రాజరా జనఁగ • వాసి రహించియు జేలె నైతి, ని
ప్పట్టునఁ గూటిపేద నయి • పాడవమానము సైఁప నేర్తునే ?

దుశ్శా—అన్నా ? “పాండవమానము సైఁప నేర్తునే” యనుము. ౧౮.

దు—దుశ్శాసనా ! నిజంబ పలికితివి. పాండవు లర్ధరాజ్యంబుఁ బంచ కొనుట, నా...

శ—న్యాయము విచారింప రాజ్య మంతయు వారిచే కదా ? దానికై నీ కేల యింత విచారము ?

దు—న్యాయము బురదలోనికంబము. అది యట్లు లుండ నిమ్ము. సంతృప్తుఁడగు

పార్థివుఁడు నశించునని కలదు గదా ? కావున నారాజ్యాభిలాషంబు దోషంబా ?

శ—అది శత్రువిషయ మైనచో దోషము గాదు గాని భ్రాతృలయొ డగ్రజన్యాయం బనుసరణీయంబు గదా ?

దు—పాండవులు నాకు శత్రువులుగాక మిత్రులా ? “జ్ఞాతిశ్చే దనలేన కి” మృనుట మఱచితివా ?

శ—వా రెట్లు నీకు శత్రువులు ?

దు—అపకారమే యరిలక్షణము; మనస్సు నొప్పించుటే శత్రుత్వచిహ్నము.

సీ. జ్యేష్ఠసోదరుఁ డుండఁ శ్రేష్ఠుండ నేనని, పాండుఁడురా జౌటయొందు వినుము
ధర్మరా జలనికిఁ • దనయుఁ జాలయె రెండు, ధ్మూరిత శక్తినిగనుట మూఁడు
ధర్మచింత నరణ్యతలముఁ జేరక సిరి, గోరుచు నిట నుండుకోర్కి నాల్గు
ఏమిచేసియువారుఁహింసఁ గూరమియైదు, క్రమముగనభివృద్ధి • గనుటయాలు

1 ప్రాప్తరీలామృతము ద్వితియ చురుకము ప్రకృష్టఁడు పాండవులకు గౌరవ సభియఁడని పుత్రాంతము చెప్పు పుట్టమలఁ జాడుఁడు.

అ. ఇన్ని కారణముల నేచుచు నన్నార, జేపు కుడుపు నిద్రమాపు లేదు

అరయ నిట్టివారెయిహితులు గారేని, యహితు లెట్టివారిలయ్య చెపుమ ?

మామా ! ఒకమాట వినుము. పాండవుల హింసించుటయందు, రాజ్యము సగపాదించుటయందు, నీ కిష్ట ముండిన నీచేత నైన సాహాయ్యముఁ జేయుము. లేకుండినఁ, గాకుండిన, నూర కుండుము. నీలకిములు దిద్ది నన్న బాధింపకుము.

శ—దుగ్ధోధనా ! ఇప్పుడు నీకోరున చేమి ?

దు—లోక మపాండవ మొనర్చుట.

కర్ణ—(చివాలునలేచి)చం. కటకట! యింతమాత్రమునకా నభ మెల్లను వ్రలినెత్తిపైఁ

దహికునఁ బడ్డయట్టులు విఠాక్షును గొంటివి కొర వేంద్ర ! యు

దృటపరిపంఛకింధరవిఠాక్షు దాహిణ మిక్ష్మపాణ, మీ

పటులెరిచాప, మీనిశితబాణము, లేమిగ నెంచివాఁడవో ?

౨౦

ఇది చూడుము మత్కిరివాలము - పాండవప్రాణానిలవ్యాసము. ఇదిగోఁ గోదండిము - విపక్వఫలపాలిటి యచుదండము రాజేంద్రా ! యివి యలంకరణార్థము ధరించితి నని తెలంచితివా ? నన్నిష్పద పంపుము పాండురాజు లుప్తపిండ్లకుఁ జేసెద.

శ—కిర్ణ ! ఇ వేటిమాటలు ? రణమున వా రెంలసులభనాథ్యులని తెలంచితివా ?

క్రౌపదీస్వయంవరంబున నీశౌర్య మే మాయె ? మాయచేతనే వారిని రూపు మాప వలయు.

సీ. మాయచేతనె కాదె • మయుడు పురాసుర, గణము నజయ్యంబుగా నొనర్చె ?

మాయచేతనె కాదె • మధువారి ! వాసవుఁ, గారాసిబుద్ధునిఁగా నొనర్చె ?

మాయచేతనె కాదె • మోచుఁ జారాము, సంతిటివాని నెల్లాడఁ బెట్టె ?

మాయచేతనె కాదె • మాధవనందను, శంబరుఁ డంభోధిఁ • జావఁ ద్రోచె ?

తే. మాయచే గాదె జగము నిర్మాణ మగుట ?

మాయచే గాదె భువనముల్ • మనుచు నుంట ?

మాయచే గాదె లోకంబు • మడియు చుంట ?

మాయకును నీడు జోడు సమంబు గలదె ?

౨౧

గోటఁ బొవుపనికి గొడ్డలి కా వలయు ననెద వేల ?

క—శకునిచూమా ! లాక్ష్యాగృహదాహంబున నీమాయ లే మాయె గొంచెము చెప్పము ?

సీ. బలమహోద్ధతిఁ గాదె • బలి బలివాతెను, రణమున శాత్రునిగణము నెల్ల విక్రమంబునఁ గాదె • వృత్రాసురేంద్రుండు, నైరావతముతోడ హరినిమ్రుంగె బింకింబునను గాదె • లంకేశుఁ డల్లల, నాడించె రౌప్యాద్రి • హరునితోడ గురుశౌర్యమునఁగాదె • నరకుండు హరిగెల్చి, యదితికుండలముల • నపహరించెఁ తే. బారుషంబునఁ గానట్టినియుఁ గలదె ?

సాహసంబునఁ బోరానిసరణిగలదె ?

పిఱికిపందలు కలసింప • వెఱచి కాదె

మాయల సమాశ్రయింతు రన్యాయవృత్తి ?

౨౨

రాజ్యము వీరిభోజ్యమా వంచకభోజ్యమా ?

శ—కణ్ణా ! మాయ నీ కంటియేలిద మా...

దు—ఉ తిమ్మనిముద్దుఁ దీర్పగ నుదారమనస్కుల, జ్ఞానవృద్ధులఁ
సమ్మతిఁ గొల్పఁ జేకుటిసాధువిరాగితి, నేను దిన్న నా
తిమ్మఁడు దిన్న నే మనచు • ధారణఁ బ్రోవఁగ నాదులిండి దా
నిమ్మగఁ బొందునిఁ నిలుప • నెలయనర్థము గూడఁ గంటిరే. ౨౩

దుశ్శా—ఎంతిపాపము ! ఎంతిపాపము !

శి—ఉఁ. వచ్చునది కలికాలము గదా !

ను—దానంజనే కదా యెచ్చటనో యెవ్వరికో పుట్టిన యుధిష్ఠిరుఁడు రాజ్యము తన దను చున్నవాఁడు. భీష్మవిదురాదులు పాంచునందలి స్నేహభావంబునఁ బొండ్రి ప్రిలపతుమే చెప్పుచుందురు. అట్లు లగుటంబట్టి కాదె యిప్పుడు ధర్మరాజు రాజై యున్నవాఁడు. ఇప్పుడు రాజ్యభారంబు వహింప యోగ్యుఁ డైనమాజనకుఁడు తొలుతి నెట్లు కాడయ్యె? ఇది యేమి న్యాయము? భీష్మాదుల వంచనముకాక.

క—అవును. ఈ శకుని యాలోచనముచొప్పునఁ గదా యెక్కడనో యత్తగారింటఁ బడియుండినవానిని వీధినిబోవు శనైశ్చరుఁడా యింటిలోనికి రమ్మన్నట్టు తెచ్చి యింటఁ బెట్టుకొంటిరే.

దుర్యో—త్ర పదీసంబంధంబునఁ బాండవులు బలవంతు లగుట యాలోచించి, భేదోపాయం బూహించి యిచట వా రుండిన నెట్లులైన మట్టుఁజెట్టవచ్చు ననియెంచి తిమి కాని రాజుగారిని వారికి నర్థరాజ్య మిమ్మంటిమా ?

కర్ణుడు—ఇది యంతయు గతిజలసేతుబంధంబు.

దుర్యో—నీ రంతయుఁ బో లేదు, ఇంకను మనకార్యము సాధింప నుపాయ మున్నది.

దుశ్శా—ఏమియుపాయము ?

కర్ణుడు—రణము.

శకుని—మాయ

దుర్యో—చతురుపాయములలో సామము నైనైకధామము. దాన మగొరివనిదానము. మూఁడనయుపాయ మనుష్ఠేయము. దాని కాఁగోచనముఁ జెప్పఁడు. రణమునకు భీష్మాదు లంగీకరింపరు.

దుశ్శా—సామదానము లింతకుఁ బూర్వమే మనచే ననుష్ఠితియు లయ్యె.

ఉ. అన్నలు దమ్ములంచు విన | యమ్మున వావులు దిద్ది దిద్ది, పై
మన్ననఁ జూపి, యుచ్చకిపుమాటలతేలల నుబ్బఁ జేసి, భీ
మన్నను బాము ముద్దుకొనుంజల్లును, గంగను దీర్ఘ యాత్రచేఁ
బున్నెము గూరిఁ దోఁగునటుంపుచ్చట సామముచేతనే కదా ? ౨౪

కం. ఓదనమున విషమిడమే ? యాదరమున గృహమునందుంజగ్నుల నిడమే ?

కాదా యిది దానము విధి ? భూదానమె కొఱతెయింకముప్పదిమూరలో !

ఇతఁ భేదోపాయమే యవశిష్టము.

శకుని—దాని కుపాయము నేను జెప్పెదను. ఏపుర కొక శివోభార్య.

దుశ్శా—నిజమే కాని పాండవులఁ జూచి నొందుండు వచ్చి ద్రౌపది యొక్కొకటి
లోడ నొక్కొకటి సంవత్సర ముండునట్లును, నాకాలంబున వారు సహస్రీనులై
యుండిఁ జూచినవా కొకసంవత్సరము వీరయాత్ర చేయవలయు ననియు, నియమ
పాశబద్ధులఁ జేసె నట.

శకుని—అట్లు చేయ కున్న ముల్లముని ! ముల్లయేమి మునిఁగెనో ?

దు—దుశ్శాసనా ! నీవు చెప్పినవార్త నేనును విన్నాఁడను. నారదుఁడు వారిని
నియమపాశబద్ధులఁ జేసెను. కానీ వారిని యమపాశబద్ధులఁ జేయుడాఁక నాకు

నిద్దు రెక్కడిది? ఈతకు మించినలోతు, బుద్ధికి మించినకార్యము, గలదా? నారదుఁ డొకవిధంబున మనకు మేలు చేసినవాడే.

కర్ణుడు—ఎట్లు?

దుర్యో— ఇప్పుడు వాని వేటువ్రాచుట సుకరము. ఈయదనున నాయత్నించు మఱి యొకప్రయోజనము సాధించుట సుకరతరము.

కర్ణుడు— అది యేది ?

దుర్యో— పాండవులకు ద్రుపదసాహాయ్యంబువలె నాకు యాదవసాహాయ్యంబులభింప నొకయుపమఁ బన్నితి. రామకృష్ణులచెలియలి సుభద్ర యనుకన్యను నేను వివాహమాడఁ గోరి బలరామునితో నుత్తిరప్రత్యుత్తిరములు జరపుచున్నవాడ. అతఁడును వలై యునినవాడు. స్నేహబలమునఁ గృష్ణపార్థులు వత్తిడిపంబులవలె నుంటఁ గృష్ణుండు సుభద్ర నర్జునున కీయ నభిప్రాయము గలవాఁ డయ్యు శ్రేష్ఠు బలరాము నతిక్రమింపఁ జాలకున్నాఁడు

కర్ణుడు—కృష్ణుండు బహుతంత్రజ్ఞుఁడు గదా? ఆయనమాటలకు లోనై లిక్కినవారందఱు సుభద్ర నర్జునున కిచ్చెడ మనిన ?

దుర్యో— “నాకుత్తుక నును టుండిన జరుగ నిత్తునా”

కర్ణుడు—తాలాంకుని వాక్యములు విశ్వసనీయములా ?

దుర్యో—సంజేహ మేమి ?

కర్ణ—“కన్యా వరయతే రూప” మని కలదు గదా? సుభద్ర నిన్ను వరించునో వరింపదో విచారించితివా ?

దుర్యో—నన్ను వరింపదా నాభాగ్యమును వరింపదా? సౌందర్య మన నేమి? నేత్రా నందదాయక మే. మోహమునకు గ్రంథోక్తి సౌందర్యమే ప్రధానకారణమేని లోకంబున వివాహితు లెందఱుందురు? అనంగుఁ డంధుఁడు సుమా? స్త్రీల వల పించునది చక్కఁదనము గాదు. ధనము.

కం. వరకులకలములకు నురి, పరిమదమత్తేభమకరి • బహునుభకరి యా

సిరియునుబ్రాయముగలిగిన, పురుషునికనుసన్నరానిపాలతుక యున్న ?

కర్ణుడు—నీ కై నను సుభద్రయందు మోహము గలదా ?

1. స్వబుద్ధిబలము జనబలము నమ్మినవాడు దుర్యోధనుఁడు- రైవలలము నమ్మినవారు పాండవులు. 2. ఇది యొకవి విషయమున పృథ్వివసునివాక్కు.

దుర్యో—అ దట్టులుండనీ. రాజనీతి మఱచితివా? ప్రభువులు బహుపత్నీకు లగుట వలపు చేతనా? కావున సుభద్ర నన్ను వలవ కుండినను గాగ్య మేమో జరిగవలసి నరే. నేను మానుకునా?

కర్ణుడు—మాన కున్న బలవంతులగు విధి యగును.

దుర్యో—కానిమ్ము. కర్ణా! నీకు దూరాలోచనము లేదు. యాదవులు మత్తులు. పశుపాలకులు. సింహాసనానర్హులు. క్షత్రియాధములు. నేనో విశుద్ధకులసంభూతుడ డక్షిమక్షత్రియుడ. నౌపాలకుడ. రాజరాజును. సింహాసనార్హుడను. ఇట్టి నేను గోరిన వారా కన్యనీయ నిరాకరింతురు? సంఘోషంబున నంగీకరింతురు గాక. ఇవి యన్నియు నాలోచించి ఏదా బలరాముఁ డీయ కొన్నవాఁడు. అయిన నిష్ప డొకటి. ఈవార్త పొందపు లెటింగిన నచటికిఁ బయనింతురు. మనకుఁ గార్యము దుర్బలము. పాండవులలో నర్జునుఁడు మేరువుపూస. లక్ష్మీనవారు చిల్లరపూసలు. వేటువడిన రెండును గొఱగావు.

శకుని—మేలు దుర్యోధనా! మేలు. ఇం కొక్కిటియుఁ జేయవచ్చును.

దు—చం. ఎఱుఁగుదు నీలెలఁపు, సరి • యెంతయు, లెస్సయ, దానిఁ దీర్పఁగా మఱితు నె? బైలఁబెట్ట కుఁగవల్, విన. గోడకు వీను లుండు, నే మఱి డలదాసిపుత్రుఁడు¹ సుధిమా మనలం గనిపెట్టి యుండి తా ముఱిముఱి వారికిం దెలుపుఁ • బుట్టనిబిడ్డకుఁ బేర్లు పెట్టుచున్ ౨౭. కన్న లల్లెకైనఁ గనుమఱుఁగు మేలు. కావున మన మంతర్లహమునకుఁ బోవుదము రిండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము - చతుర్థరంగము.

(ఇంద్రప్రస్థము. అర్జునగృహము. అర్జునుఁ డొకపటము చేతఁ బట్టుకొని చూచుచు నిలిచి యుండును.)

అర్జునుడు—

సీ. ఈకళావతిమోము • నింపారఁగాంచినఁ, జంద్రునిఁ జూడ నేఁజడుఁడు గోరు? నీవిలాసినికనుల్ • భావించుధన్యుండు, లమ్మికై తా నేల • తమకపడెడు?

నీకపోలంబును ♦ నీక్షించుచతురుండు, ముకురంబునం దేలమోహ ముంచు ?
నీనవ్యభింబాష్టే ♦ జేనూనుపుణ్యాత్ము, డమృతంబునకు నేల ♦ యాసచేయు ?

తే. భువనమునఁ జూడఁ దగిన దీ ♦ పోలఁ తిమోము

జగములను గోరఁ దగిన దీ ♦ సకియవలప

రమ్య యని చెప్పఁ దగిన దీ ♦ రమణి యొకతె

యార! సౌందర్యసీమ క ♦ న్యాలలామ.

ఈజగన్మోహిని కృష్ణసాదరి సుభద్ర యని విన్నప్పుడు నట్టింటి మహాల్ క్షిప్త యని, ముంగిటి పెన్నిధాన మని, కరతలామలక మని, భావించి యానందవాఙ్మయిని గితి. ప్రాణులకు సంశోషంబులు చంచలాకాంతులు గూఢను న దర్శనీయ యనిఁ సద్గుణవతి యని, ప్రథమదర్శనంబున గ్రహించితిఁ గాని, తక్కుదినంబులఁ దద్గుణసంపత్తి నారయ నారయ నహూ ! ప్రస్తావవశంబున గడుఁడు చూపిన తజ్జన్మపత్రికచే గులో ధారక పుత్రవతి, యగు ననియుఁ గంటి. ఇట్టిదాని గ్రహింప కున్నపురుషుజన్మ మేల ? బలరామాభిప్రాయంబు విన్నది మొదలు మనస్సు పరిపరివిధముల వ్రీలి పోవుచున్నది. అగులభ యనుతలంపునఁ గరిహాసమునకై గడుఁడు "నీ కిది పరమ గతి" యని దీని నిచ్చెను. ఎట్టొలైన నతనివాక్యంబు సత్యత్వంబుఁ బొరయుఁ గాక. వ్యారవతికిఁ బోయివత్తునా ? అన్నగా రంగీకరింపరు. బలరాముఁడు కార్యసాఫల్యము గలుగ నిచ్చునా ? ప్రయత్నమే మానుకొందునా ? ఎట్లు మానుకొందును ? ఏమిచేయు దును ? (పటమును జూచి) మోహినీ ! నాచిత్తంబు భవదాయత్వం బైతత్తజ్జిల్లు చుండ నూరక చూచుచున్నదానవే? మార్గ దర్శినివి కారాదా ? నాకైఁ గటాక్షింప రాదా? కోమలీ! నీహృదయము మాత్ర మింతకఠినమా? ఒక్కపలు కైనఁ బలుక రాదా ? (అని ముద్దిడి) హా హతాశా చెడితివి కదా చిత్రకారునిచే! కింశుక సుమస్రస్త్వయుఁ జిత్రలేఖకుఁడు సములు. వ్యర్థవిద్య. కాదుకాదు.

చం. అవని విధాతృదత్త మగునాయువుకంటెను దీర్ఘమైనయా

యువుఁ గలిగించుచున్, నిజహితోత్కరగూఢముఁ గానఁ జేయుచున్

సవరగ సౌఖ్యకుఃఖచయంసంస్మృతిఁ గూర్చుచు, దేశకాలసం

భవ మగుబాధ మాన్పుజనవర్జితవిద్యయు వ్యర్థ మెట్లగున్? ౨౯

నిర్భాగ్యుడు సర్వభా భగ్నుమనోరథుడే.

చం. మదనుడు దుర్నివారు, డలఁమానినిరూపము వాగతీతమా
 నుదతియు నన్వతంత్ర, చెలిఁచుట్టములెల్ల విచారహీనులుగా
 అవయులు శీతభానుమలఁయానిలులుగా, మది నిగ్రహింప రా
 దెది గతి? యేమి సేయుదు? నఁకెట్లు సహించు భరింతు సౌఖ్యముల్ ?
 హా సుభద్రా సుభద్రా!

(తెరలో) దొంగలు దొంగలు.

సీ. కలుగరే తమరాజ్యం గౌరవంబున నైన, ననదలు మొఱవెట్టం విసెడివారు ?
 లేరే స్వధర్మాధిఁ కారుంబుఁ దలహాసి, యన్యాయనస్తులం నణఁచువారు?
 రాకే మదీయార్తం రానాబుఁ గృపచేత, నినుచు నయ్యో పాపం నునెడివారు?
 కారే కృతాత్ములుం చోరావహృతముల, మాగోవుల మరల్చిం మనుచువారు?
 తే. రాజులార ! దివాకరం తేజులార !
 ధీరమతులార! ధర్మాధిఁ కారులార !
 లోకులార! దయాన్వితసుశ్లోకులార !
 మాదుకొనరయ్య నన్నుఁ బుఁ కృత్యులంగ ! (అనుధ్వని విసం బడును.)

అస్త-ఏమీ ధర్మరాజురాజ్యమున నాగృహమునమీపమున దొంగలా,
 బేరా కాలమహిమ! పోయి వివారించెదఁ గాక,

(నిష్క్రమింప)

ప్రథమాంకము - పంచమరంగము.

(ఇంద్రప్రస్థము. కుంతీ గృహము. కుంతియు ధర్మరాజు నాలోచించుచుండును.)
 కుంతి—తనయా! ఏల యింతదూరము యోజించెదవు? మొన్నయిచ్చటికి వచ్చి
 యుండిన సుభద్రను నీవు చూడలేదా? అది నీమనస్సునకు సరిపడ లేదా ?
 ధర్మ—చూచితిని. నామనస్సునకును సమ్మతమే. కార్యసాధనోపాయము ?
 కుం—ఇక్కడకు వచ్చినయాదవు లందఁ జీనంబంధము సర్వసమ్మత మనిరి కదా!
 ధర్మ—రానివారు ?
 కుంతి—రానివారిలోఁ గానివా రెవరు ? బలరామకృష్ణులే కదా రాఁరైరి? వారా
 మన బంధవమునకుఁ బ్రతికూలించువాడు?

ధర్మ—కృష్ణుడు ప్రతికూలింపడు.

కుంతి—బలరాముడో?

ధర్మ—అయకూలింపడు.

కుంతి—ఏ మట్టు లనెదవు?

ధర్మ—నిన్నుఁ గినియింప నొల్లక నీకుఁ జెప్పరైరి కాబోలు? బలరామునకు దుర్యోధనుపై దృష్టియంట.

కుంతి—దుర్యోధనుమీఁదనా?

ధర్మ—అవును.

కుంతి—(ఆలోచించి) నేను బోయి యడిగిన?

ధర్మ—అవమానమాత్రము ఫలము.

కుంతి—అర్జును నంపిన?

(అర్జునుడు తైర్థిక వేషముతోఁ బ్రవేశించి)

అ—తల్లీ! సాస్తాంగనమస్కారములు. రాజేంద్రా! ప్రణామములు. (అని సమస్కరించును)

కుంతి—కుమారా! ఈ తైర్థిక వేషము నేల వేసితివి?

అ—జననీ! నిన్నరాత్రి నాయుంటిపొడగుబ్రాహ్మణగోవులఁ జోరులు తస్కరించు కొని పోవుచుండ నతఁడు మొఱలిడిమె. అధ్వని విని యాయుధశాల కరగితి (క్రాపడి ప్రవేశించి కుంతిదేవికి సమస్కరించును) అందు నేకాంతమున నున్న క్రౌపదీయుధిష్ఠరులఁ గంటి. నారదు నెమటఁ జేసినప్రమాణముచొప్పున నొక సంవత్సరము తీర్థయాత్రఁ జేయనిశ్చయించితి మీయాజ్ఞనొంద నిట కరుదెంచితి.

ధర్మ—నీ వప్పుడు రాకుండిన?

అర్జు —గోవులు చోరాపహృతములై యుండును.

ధర్మ—అయిన నేమి?

అ—అపకీర్తి, ధర్మహాని, పాపము.

ధర్మ—ఎవరికి?

అ—నాకు, మీకు, వంశమున కంతయు.

ధర్మ—మన కెవ్వరికి నపకీర్తి, ధర్మహాని, పాపము కలుగకుండఁ జేసినపని ప్రాయశ్చిత్తమును బెట్టుకొనవలసినంత దుష్కార్యమా?

అ—అన్నా! అట్లు లనెద రేమి? మనసమయమును.....

ధర్మ—నీవు వచ్చినది గోబ్రాహ్మణారక్షణార్థమ కదా?

అ—గోబ్రాహ్మణునిమిత్రమైన దోషముగాదని ప్రమాణకాలమున నను కొంటిమా?

ధర్మ—అనుకొన కున్నను దోషములేదు. “వారిజాక్షులందు వైవాహికములందుఁ బ్రాణ విత్త మాన భంగమందుఁ జకిత గోకులగ్రజస్మరక్షణమందు బొంకవచ్చు” నని కలదు గదా?

అ—బొంకవచ్చునని యనుమతి కలదు గాని బాణకవలయు నని యాజ్ఞలేదు గదా? ఆయాపద్ధర్మము దుర్బలులకు శరణము. శ్రీరామహర్షిశ్చంద్రు లాపత్కాలంబుల నెట్లు ప్రవర్తించిరి?

ధర్మ—“భూతపితంబుగాఁ బలుకబొంకును సత్యకలంబు నిచ్చు”నని యున్నది గదా?

అ—అదియు ననన్యగతిక మార్గము. సత్యమాఁ బలికి భూతపితంబుఁ జేయ శక్తియున్న చో బొంకవలయు నని విధియా?

కం. అవ్యాజంబుగ ధర్మము, నేవ్యం బని మున్ను మీరె ఁ చెప్పిగ లేదె?

సవ్యాజంబుగ నిష్ప్రసాద, భవ్యం బగునొక్కొ ధర్మవిధిము విడువన్.

ధర్మ—అట్లునా! నీవు శస్త్ర పాండిత్యముం దెంతఘనుఁడవో శాస్త్రపాండిత్యమందంత సమస్థుఁడవు. ఐనను ధర్మనిర్దేశముం దుద్దేశము గదా ప్రధానము. నీవు కామ, కుడ వైరాలేదు గదా? వచ్చిన తరువాతనైన నీమనస్సనికి లలి నొందలేదుగదా?

అ—కాముకుఁడ నైరాను లేదు. నామనస్సు వికలత నొందను లేదు.

ధర్మ—ఇది నీకృత్యమునందుఁ బాపముఁ బొందుచునది యేది?

అ—ధర్మతనూజా!

కం. ధర్మంబుఁ జలుప నొండొక, ధర్మమునకు దాన హాని ఁ దార్కొను నేని

ధర్మంబుగ నది తలఁచు, ధర్మకళావిదులు ధర్మతత్త్వజ్ఞవరా!

కావున నేను జేసినది యధర్మము కాదనుకొన్నను మనప్రమాణ ధర్మమునకు హానిఁ గలిగించును గావున నది ధర్మం బనరాదు.

ధర్మ—తమ్ముడా! కార్యాకార్యవివిక్తయందు సుతఃకరణమే సత్ప్రసర్తనము గల వారికిఁ బ్రమాణము. లంకాపురి నగ్నస్త్రీలఁ జూచినయూజనేయుండే మనకు గుఱి.

అ—అన్నా! మన యంతఃకరణశుద్ధి లోక మెఱుగునా? సత్యాసత్యవిమర్శనము మీఁదనా లోక ప్రవాదము గలుగుట? లోకులు కాకు లనునామెత వినమా?

చం తెలియనివాఁడె రాఘవుఁడు • దేవిమహామహిమం? బెఱింగియుకా
గలికి నదేఱికిం బనిచె • గానకు? దండ్రుని సత్యభాషిఁ దాఁ
జలుపకయున్న నెవ్వఁ డొకా • చల్చు నటంచునుగాదె కానలో
నలజడి నొందె సత్యనియఁతాత్మకుడై? యది మీ రెఱుంగరే?

కావున లోక సంగ్రహార్థమేని నేను బోవుట యపేక్షణీయము. రాజులు ప్రజ లకును, బెద్దలు పిన్నలకును, మార్గదర్శకులు గావున వారు హెచ్చరిక గలిగి ప్రవ ర్తింప నలయు సూక్ష్మధర్మజ్ఞుడై శక్త్యతిశయాబున సమర్థుఁడు వెలి క కార్యంబుగఁ దోచుకార్యం బొనర్చెనేని యజ్ఞండు కారణం బరయలేక విశ్వాసబుద్ధి గార్యంబు మాత్రం బన్యసింపి శ్రేష్ఠీహీనఁ డగుట భ్రష్టుఁ డగును అలాగు బాసమర్థుఁడగు మార్గదర్శిఁ జెందును. శ్రీరాముఁడు సీతాదేవి విడనాడఁగి యుండినఁ బ్రవచనానం బెట్లు లుండునో యోచింపుడు.

ధర్మ—అట్లే! ఇక నేను జెప్పనలసిన దేమున్నది?

కుంతి—పుత్రకా! మాతృవాక్య మనుల్లంఘనీయము కదా?

అ—అమ్మా! కాచిని యెవ రందురు? కేవల పుత్రవాత్సల్యంబునఁ గాక ధర్మైక దృష్టిఁ బ్రసక్తి వహించినకొసల్యను, నియమపాలనంబునఁ ద్రిఁ గన్న శ్రీరాముని స్మరింపుము.

కుంతి—యుధిష్ఠిరా! అర్జునుఁడు నన్ను మాటలచేతనే కట్టి వైచుచున్నాఁడు నే నేమి చెప్పదును?

ద్రా—సుందరా!

అ—దేవి! మావంశమునకు మూలపురుషు లైన పురూరవశ్చంద్రులకంటెను గులా భరణం బగు నలచక్రవర్తికంటెను సుందరుడనా సేవమారుడనా?

ద్రా—పురుషవశ్యంబులకంటె నుత్తముడవు. నలచక్రవర్తికంటె హీనుడవుకావు. అర్జు—అంతటివాడు ప్రారబ్ధమును దప్పించుకొనఁగలిగినా ?

ద్రాపది—మీ రేవురు నాకుఁ బంచప్రాణములు. ధనుజమా ! ఈ దేహంబు నిర్జీవం బైనను నీవు మాత్రము దీనియం దభిమానంబు వదల వని నమ్మి యుంటి.†

అర్జు—దేహులకు సంశ్లేష విశ్లేషంబులు ప్రవాహగతకామంబులు. బుద్ధిమంతు లవి గణింతురా ?

ద్రాపది—పతులకు నమయోచితసౌఖ్యంబుఁ గూర్చుపత్నులు లోకంబునఁ గలరు గావి నావలఁ బరిప్రవాసంబునకుఁ గారణభూతి యగునిల్లాలును గలరా ? దానిఁ దలఁచు కొలఁది దుఃఖ మాచరాక యున్నది.

అర్జు—కారణము దైవము.

ద్రాపది—అయ్యో పాపిదైనమా !

అర్జు—ప్రాణి స్వకృబద్ధము దైవమును దూఱకుము.

ధర్మ—అర్జునా ! నీవగతిదృఢ చిత్తుడవైన నే నేమిచేయవచ్చును ? పోయిరమ్ము. కల్యాణమిస్తు.

అర్జు—తల్లీ ! యనుజ్ఞ నిమ్ము.

కుంతి—పుత్రా! నీమనస్సింధుకీరినాఁడుఁ జేసినవిధాత సనవలయుఁ గాక నిన్నననేల ? ఇంతవఱ కెన్నియిడుమలు వచ్చినను మనమెల్ల నొక్కటిగ నుంట నాకేదియు దుఃఖంబుగఁ దోఁపదయ్యె ఇప్పుడు దీర్ఘకాలం బొంటిగ నీవు సన్నాహివలఁ జరిం చెద వన నామన స్ఫుట్టు లోర్చియుండు? నేనెట్లు స్వస్థతఁ గాంతు ? మరల నినుఁ జూచుదాఁక నిన్నే కలవరించుచుండుఁ గాదె? నాకెట్టికష్ట మొసంగుట న్యాయ్యమా?

అ—అమ్మా ! నిబ్బరించుకొనుము. నీ కట్టిపరితాప మర్హమా ? స్వకులశీలధర్మంబుల రక్షించుట స్త్రీలకు నర్హమేకదా? ఆమె కొడు కసత్యవాదియని, యామోఘనిమితి నియమహీనుడని, లోకం బాడిన నాయుషక్తిర్ల స్త్రీలనుబ్రాపించుఁగాదె? కావునఁ బురుషులు దుర్మార్గవర్తు లయినను వారిని జక్కదిద్దుట వారిమేలుఁ దమకీర్తిఁ గోరు స్త్రీలకు సముచితంబు. మీ రిట్లు విచారపడరాదు.

కుం—నాయనా! పుత్రవాత్సల్యము చెడ్డది సుమా. అయినఁ బోయి నేను జీవించి

యుండగనే రమ్ము. శత్రువులవలన నేమిదవు సుమా.

అ—తల్లీ ! భీతిల్లవలదు. సర్వమునకు వాసుదేవుఁడే కలఁడు. మనయర్హ మేమున్నది?

కుంతి—పుత్రా ! విజయొస్తు. పోయిరమ్ము.

† ధనుజయ వాయువు ప్రాణము పోయిన తరువాతఁ గొన్ని గడియల కంటె దేహము విడిచి పోకుండును.

శ్రావణి—భద్రావాప్తి రస్తు ¹ (తెరలో - తథాస్తు)

ధర్మ—ఉపశ్రుతి బాగున్నది. వాకిటఁ దథాస్తనుచున్నవా రెవరు? ద్వారపాలా!
నానిని లోపల రమ్మనుము.

లంబోదర సిద్ధాంతి } శంభూశంకరగోత్రా (బ్రాహ్మణులు కావడలతోఁబ్రవేశింతురు.)
జటాధర శాస్త్రీ }

కమలనాభాచార్యులు—శౌరీమాధవలక్ష్మీశా (అని యెదిటి నైపునుండి ప్రవేశించును.)
లంబో, జటా—పార్వతీరమణా పరమేశా.

కమల—భక్తావన హరి జగదీశా.

లంబో, జటా—పురహర మృగశర కరిశ్చక్షా.

కమల—మురహర దరశర కరిశ్చక్షా.

లంబో, జటా—రాజేంద్రా! మీ సోదరుని కారణమున * మేము కృతకృత్యులము
గా నెంచితిమి. మాకును దీర్ఘయాత్రకు సెల వీయ నలయు.

ధర్మ—ధరాసుహలారా! మీరు సుకృతవృత్తన చుకుండ బాగుడు.²

1-వ బ్రా—(అపవారితముగ రెండవ బ్రాహ్మణునితో) ఈయన యమోఘవాక్య
బలంబున జయంబు నొందఁ గోరి వచ్చితిమే ఇట్లనియె నేమి?

2-వ బ్రా—(అపవారితముగ) దాని కేమిలే?

కమల—రాజేంద్రా! నాకును సెలవా?

ధర్మ—బాలికా! హెచ్చరిక సుమా. 'తనుతోడ నుండుము విడనాడకుము పోయి
రమ్ము. (అట్లనుడు బ్రాహ్మణునితోడ నిష్క్రమించును.)

కుంతి—యధిష్ఠిరా! తా నొకటి తలచిన దైన మొకటి తలచును.

ధర్మ—సత్యము.

కం. సుఖపుగ నగు నని యెయ్యది, తలఁతుమొ యది యేగు మిగులఁదవుద వ్వగుచున్
గలలోనే నెది యగు నని, తలఁపమొ యది యప్పు డగును * దైవవశమునన్.

నేను గొలువకూటంబున కేగవలయు. అనుజ్ఞాతుడనా?

కుంతి—అవశ్యము. (ధర్మరాజు నిష్క్రమించును)

శ్రావణి—నేను బనివిందునా?

కుంతి—పోయిరమ్ము. నామనస్సు వ్యాకులత వహించి యున్నది. అంతర్నిహంబునకుఁ
బోయెద. (కుంతి శ్రావణులు నిష్క్రమింతురు.)

1 సుభద్రకు భద్రయనియుఁ గీడులకు. 2 సోదరుని + కారణమున. సోదరు + కారణమున;
కారణము వ్యుత్తి. 3 ధరా + అనుకులారా. వర్తనము = భేదనము.

సు భ ద్రా వి జ య ము.

ద్వితీయాంకము - ప్రథమరంగము.

[భోగవతీపురము. ఉలూపి శయనగృహము. అష్టానుండు పాన్పుపై
నిద్రించుచుండ నులూపి ప్రక్క నిలిచి యుండును.]

ఉలూపి—

సీ. ఏనోము ఫలము యీమానినీమన్నకుఁ, గన్నులారఁగఁ గానఁగలిగె నేడు
ఏజవఫలము హృదీసునక్త్రేయకౌ, ముదిఁ బొరఁగముసేయ • నొడవ నేడు
ఏవ్రథఫలము యీసున్రతునవసుధా, కమ్రభామల పినఁ • గలిగె నేడు
ఏతపఃఫలము చిత్రేష్వరు బిగినిండు, గొఱిలఁ గులుకఁగఁ • గలిగె నేడు
తే. ఇపుడు గద నాదుకోరిఁలెల్లబాస, నిపును గద నాదు ప్లాట్టు వహీనతఁగన
నివృత్తానందరసవాద్ధిఁసీదఁగంటి, బ్రాణముల కిప్పు దేహభిమాన మెసఁగె.

మనస్సా! నీకన్న పంచకంబు లోపంబున లేదు. ఎన్నెన్నిలోకములయందో సుం
చరించి యెట్టిపూజమో కనఁబడిచితివి గాని యిట్టిపూజముఁ జూపఁ జాలవైతివి.
కావునఁ గదా మనఃకల్పితములు కేవలభ్రాంతిమూలకము లసత్యము లని కొండ అం
దురు. నీయందు భావనశక్తి దక్కి బావన మైనభావన శక్తిగానిరాదు. నేత్రములారా!
మీరు ప్రధానేంద్రియము లగుట నేడు నిజ మయ్యె. మనోహర దర్శనలాభంబున
నానందమును దొలుదొల్త మీరకదా యనుభవించు చున్నవారు. మీయాశ నంత
యు నివృత్తు లీర్చికొనుఁడు. దేహమా! యేల నీవును జెమట నెపంబునఁ గరఁగ
దవు. చంద్రకాంత మచేతనం బయ్యుఁ జంద్రదర్శనంబున ద్రవించుఁగదా? ప్రియుని
నిక్కినిక్కి చూచుటకా పులకములారా యెగయుచున్నార? హస్తములారా! పెన్ని
ధానంబు నన్నిధానం బయ్యె. గ్రహింపుఁడు. కొఱిలంతల మీరిగి నేడు చూచెద.
మోము మోమునఁ జేర్చి యొకముదైనఁ బెట్టుకునా? నానాభునకు నిద్రాభంగమగు
నేమో. నిద్రాదేవీ! నీవు నా కెక్కడి నవతివి దాపరించితివే? నాప్రియుని నీవకు
నిగఁ జేసికొని నన్నుఁ గన్నులనైనఁ జూడసీయవే? (అనిప్రక్కఁ గూర్చుండి యురని

పాణిలంబుఁ దనవక్షుంబున నొత్తుకొని) హస్తమా ! నా కభయదాతవు గమ్ము.
(అని యటచేర ముద్దు పెట్టును.)

(అక్షనుఁడు నిద్రలేచుట నభినయించును. ఉలూపి మఱుఁగును.)

అక్ష—(నలుప్రక్కలఁజూచి యాశ్చర్యము నటించుచు) ఏమిది యాశ్చర్యము !
నేను బరుండిన దెక్కడ ? నేనుగను న దెక్కడ ?

సీ. గంగా తరంగిణీఃకలితకూలం బేడ, నీదుకూలంబేడ ♦ నింతలోన !
నమలరాకాచంద్రికాభాగతల మేడ, నీభాగతల మేడ ♦ నింతలోన !
బావనమ్మకు సీకఃతావితానం బేడ, నీవితానం బేడ ♦ నింతలోన !
భవ్యకృష్ణాజనోపరిశయనం బేడ, నీశయనం బేడ ♦ నింతలోన !

తే. నడనుడ నేను గానో? మాఁయూవిధంబో?

స్వప్నమో? కాక మిగుల నాశ్చర్య మయ్యె
నేమిలోకంబో? యియ్యది యెవరిగృహము ?

యెట్లు వచ్చితి నో యిప్పు ♦ డిందుఁజేర ?

32

నే నడనుడనే కదా ? అక్షనుడఁ గాకున్న నక్షనుడఁ గదా యని యెట్లు స్ఫురించు? నే నేమి కవినా? నటుడనా ? వారు గదా తమయం దన్యత్వ మాకోపించుకొని తమ్ముఁ దాము మఱచి తన్మయత్వమున వర్తింతురు. ఇన నిది కల కాఁబోలుమన సెఱుఁ గనికలయా! హృదయవైకల్యమా? అంతఃకరణము శుద్ధముగా నున్నదే చేతియండిది యేమి తాంబూలపుఁగట్ట! నాతోడివా రేరి? నావా రొక్కరు నిందు లేరుగా ? ఉలూపి—(ప్రవేశించి) నే నున్నదానను.

అ—(ఆశ్చర్యమున నులూపి నెగాదిగ సంజేహదృష్టులఁజూచి పాన్పుడిగి) నీవెవ్వతెవు?
ఉలూపి—నేను నాగకన్యకను. ఉలూపి యనుపేరు గలదానను.

అక్ష—ఇది యేలోకము ? ఏపురము ?

ఉలూపి—నాగలోకము. భాగవతిపురము.

అక్ష—ఈ గృహ మెవరిది?

ఉలూపి—నాయది.

అక్ష—అటైనచో నే నిట కెట్లు వచ్చితి నో చెప్పఁగలవా ?

ఉలూపి—నేన తెచ్చితి.

అక్ష—ఏల ?

ఉలూపి—భూతదయచే.

అర్జు—అర్జము గూఢము.

ఉలూపి—నీప్రాణము రక్షించుకొంటు.

అర్జు—(స్వగతము) నాప్రాణము రక్షించుకొంటా? (చిటునవ్వున) (ప్ర.) నాప్రాణమున కపాయమా? అబలా! నీవా రక్షించితివి? నీమాయమాటలు చాలును.

కం నరులకా దుద్దిమనిష్ఠర, నరులకా గెలువంగఁ జాలుపటుశౌర్యధన్వ

హరిణాక్షి! నీవు కాచితె? హరిని మృగకన్య కాచెనా? నిజ మనుమా.

ఉ—కాంతేయా? నీ మనోగతం బెఱింగితి. నన్ను సంశయదృష్టులఁ జూడవలదు. నావి మాయమాటలు గావు. త్రిశిరిణశుద్ధి నమ్ముము. నేను నీహితకారిణిని. గతంబు నీ వెఱుగవు. నీ కింకార మొనర్చుదాననేని నీవు మేల్కొనుదాఁక నేల వేచియుందు? ఈ పత్రికఁ జూసుము. సర్వము వేద్యం బగు. (అని రవికిలో నుండి పత్రికఁ దీసి యిచ్చును.)

అర్జు—(తనలోఁ జదువుకొని యాలోచించి) (స్వ) అక్షరములు చేవ్రాలు వానివే. స్వాము కరతలామలక మయ్యె ఎంతద్రోహము! అచటి మాయన్నదమ్ముల గతి యేమో. ఇది యధార్థవాదినిగా నుండునా? ఈవిషధగ యోగ విషచిత్తగా నుండదు గదా? అరివింపంబున విషం బెట్లుండు? అయినను నామహిమములబట్టి మనస్సు విధంబూహింపరాదు ఇది యాదుష్టనకు నశురాలేని యిది చెప్పినట్టు లప్పుడే నన్ను హింసించి యుండును. ఇది స్త్రీగదా? తరిచెడఁగాక. (ప్ర) నాకన్యకా? యీపత్రిక నీమాయా కల్పితము గాదు గదా?

ఉ—నరేంద్రనందనా? మేలుమేలు! ఉపకృతి నికృతి నాలోపించితివి. మాయాపత్రిక సృజించిన నాకు రాఁగలలాభ మేమి? నే నొకకార్యంబుపొంట గంగాతీరంబున విహరించుచు స్త్రీస్వభావకారుణ్యంబునను, మీయన్నను రక్షించినమాయార్యకు దాహిత్రుని దాహిత్రుండ వగుట ననురాగంబునను, నాపదయందు మునింగిన నిన్ను దరి జేర్చితి. నాయపరాధమును సైఘ్రము నీవు వీక్షింప వాడువుగాక. నిద్రించుసింహమును నక్కయ్యఁ బరిభవించు ననుట మఱవకుము.

అర్జు—కల్యాణి! కోపింపకుము నన్ను గంగాన్నాన మాడించిన వా రేమైరి?

ఉ—వారిని బట్టిలేర సేవకుల నంటిఁగాని తప్పించుకొని పోయిరి. కలహమున నీ పత్రము మాత్రము చిక్కెను.

అర్జు—ప్రాణదాత్రీ!

ఉలూపి—(స్వ) అయ్యో! ప్రాణేశ్వరీ యనఁడుగా?

అర్జునుడు—

కం. ఉపకృతిఁ జేసినవానికి, నుపకారముఁ జేయుఁ దలఁచుచుండుట తా నా

యుపకారి యాపదం గన, నెపుడుకా ధ్యానించుచుంటియే కద చెలువా?

కావునఁ గృతజ్ఞతాబుద్ధి నిన్ను స్మరించుచుండెద, నీకు శుభం బగుఁ గాత. నామిత్రులు నన్ను వెదకు చుండుదురు. నన్ను వాఁల గలుపుము.

ఉలూపి—నిన్ను వాఁల గలుప నీవారి లున్నవారు. కృతజ్ఞుఁడా! ఈ యనాథ ప్రాణా పాయదశ నుండనిచో, గదా నీవాపదఁ గోరుట? నా కెక్కడి శుభము? (నిరుత్సాహంబు నటించుచు) ఊ! పోయిమ్ము. దైవమే శరణము.

అర్జు—(స్వ) ప్రయోజనము నుద్దేశింపక మందుఁడును బ్రవర్తింపఁడు. ప్రత్యుపకారా ధ్నియై యిది నా కీయుపకృతి నొనర్చెఁ గాబోలు. ప్రత్యుపకృతిఁ జేయుదుఁ గాక. ఎవఁతోడ నైన సమరంబున కీయఁగొల్పు నేమో, నిరాయుధుఁడనే. కానీ చూతము. (ప్ర) దయావలీ! నీకు బ్రాణాపాయమా? నీచే జితుఁడను నీకభయ మిచ్చితిని. నిన్ను రక్షించెద. నీవృత్తాంతముఁ జెప్పము

ఉలూపి—(స్వ) నాచే జితుఁడవా? మదనునిచే జితుఁడవైన గదా ధన్యను? (ప్ర) ప్రయాణపుఁదొండరయం దున్నవాడ వేమి చేయుదువులే?

అర్జు—అట్లుకాదు. అవశ్యము నీకార్యమొనర్చి వెల్లెదను.

ఉ—ఏల నన్నుఁ బట్టుపటిచెదవు? చెప్పినప్పటికల జేతులు వెల్లకిల వేయుటకా?

అర్జునుడు—తలదరి! ఏమట్టు లనెదవు?

ఉ. ఘోరమహాపథక మునిగి ♦ కుండెడివారలఁ జూచి యార్కుఁడౌ

పూరుషుఁ డెవ్వఁ డొక్కొ మదిఁబూనఁడు వారలకుండు మాన్వఁగా?

హరిశ్చంద్ర! నీ వబల ♦ వయ్యును గాచితి నాదుప్రాణముగా

వీరుఁడ నయ్యు నీవతనుభితిని గుండఁగఁ గావ కుండునే?

రం

ఉపకారకానివానికిని నుపకారముఁ జేయ విధియై యుండఁ బూర్వోపకారుల నుపేక్షింతునా? ప్రత్యుపకారబుద్ధి తీవరించెడిని. ఎక్కుమాట లేల?

కం. విడిచెద బంధుల నేనియు, విడిచెదఁ బ్రాణముల నేని విడిచెద సిరులగా

విడువను సత్యవ్రతమును, బడలీ! సత్యంబుమీఁదఁబాస యొనర్తున్

నీ రాప మార్చెదఁ జెప్పము.

ఉలూ—సూక్ష్మధర్మజ్ఞఁడా! వారిబాక్సులందుఁ బొంకవచ్చు నను విశేషధర్మము నీకు మీ యన్నగారే యుపదేశించిరి గదా?

అ—(స్వ) అది దీనికెట్లు తెలిసె? విద్యాబలముచేఁ గాఁబోలు. (ప్ర) వ్యాజం బిడి సత్యహాని ఘటించు ననియూ నీయాశయము? నెవమిడి బాస దప్పవాఁడు గాఁడ న్ననుఁడు.

ఉ—నీ వంతటిసత్యసంఘఁడవేని చేతిలోఁ జేయి వైచి బాసచేయుము. విశ్వసించెద. చేయునివానికిఁ జెప్పియవమానపడ నొల్ల. అవమానమునకన్న మరణమే మేలు. (అని చేయి సాఁచును)

అర్జు—(చేతిలోఁ జేయివై వఁబోయి వెనుదీసి)

కం. పరధనకాంత్రాహీనుఁడఁ, బరభామానజుఁడ నేకపత్నీకుండఁ
దరుణీరత్నమ వగునీ, కర మంటుట నాకుఁ దగనికార్యము ముగ్ధా?
మఱి యేబాసనైనఁ జేసెదను

ఉ—నే నెంతముగ్ధ నైనను రాజులచిల్లినృత్తు లెఱుంగని మూఢనా? ఈ వేషములు నాకఁ దెలియవా? నీ వేఁ దారప్రతుఁడవా? ప్రపది నీ కిమి కావలయును? సుభ ద్రక్షఁగా నేమని కలనలించుచుంటివి? ఆమాటలు నా కేలకాని, నీనియనుముఁదెలి యుక నీటమునింగిని నన్న నాకన్యాశీలహాని! నోర్చితాఁ! నీవ్రథమునకు భంగం బుఁ గలిగించితి. క్షమింపుము. సత్యవ్రథహాని లేకుండఁ బోయిరమ్ము. ఈవ్యర్థ జీవనికిఁ బగతునిచే మానప్రాణహానులు గూరిన లోకమునకు వెలితియా?

అర్జు—లతాంగీ! యంత యేల? రమ్ము చేచాఁపుము.

ఉలూపి—ఈ సారి కింక నేదైన నుపాయమున్న వెదకుము. నన్నేల రిత్తకుఁ బరిహాస భావనంబుఁ జేసెదవు? ఏల నీ కంతయెల్లద మైతి?

అర్జు—కలికీ! కనియకుము. తప్పక ప్రమాణ మొనర్చెద. చేయి చాఁపుము (ఉలూ పిచేయి సాఁచును.) నీభయముఁ బాపెద. నిన్నేచు వాఁ జెవఁడు? (అనుచు నర్జునుఁడు చేతిలోఁ జేయి వైచును.)

ఉలూపి—(అర్జునుచేతిని గట్టిగ బట్టుకొని) ప్రాణ నాథా! న న్నేచువాఁడు విరహిణీజన భీకరుఁడు—కుసుమశేరుఁడు.

చం. మన మింక నిల్చ నోపఁ జూచి • మానవతీసుమచాప! నీకునై
ఘనతర మోహరాపమున • గాసిలి స్రుక్కుచు నున్నదాన, నా

యనుపమపుణ్యపాకమున • నయ్యె గరగ్రహణోత్సవంబు, నా
వనజశర్కరార్చి బాపి దయఁ • బాలససేయుము ప్రాణనాయకా!

౪౩

మనఃప్రభవుండు పురోహతుండుగ, మదనానలంబు సాక్షిగ, నాపాణి గ్రహించితివి.
ఇంక నీదాన నైతి. న న్నేలుము.

అష్ట—(నిశ్చేష్టుడై యుండి కొంతవడికి) (స్వ) బోరా! కామినీత్వము. (ప్ర)

మత్త కామినీమణి! యెంత సాహసకార్య మీపు ఘటించితే?

ఉలూపి—ఏమి యియ్యది సాహసం బని • యింద్రనందన! యెంచదే?

అష్ట—భామినీ! నరలోకవాసిని • బట్టి తేరగఁ జెల్లునే?

ఉలూ—శ్యామలాంగక! యెన్నినాళ్లని • సైచి యుందును జెప్పుమా? ౪౪.

ప్రాణేశ్వరా! క్రాపదీస్వయంవరంబున నిన్నుఁ జూచి వచ్చినమానాగకన్యలు
నిన్ను వర్ణింప విన్నది యూదిగాఁ దాపంబున నాపడుపాలునకు మదనుడే సాక్షి.

ఉ కాలము వేచివేచి, తమకాఁకలవీకల సైచిసైచి, బా

హ్నుభులఁ గార్చికార్చి, కుసుమాస్త్రనికోతల కోర్చియోర్చి, కా

లాలయ మేగుప్రాణముల • నాశబలంబున నిర్బల జాలు టీ

వేలవ మెంచి చూచు మది • యెంతటిసాహసమో నృపాత్మజా! ౪౫

ఇంత యేల? ఒంటరిపాలునఁ జిక్కిన మద్దిర తపఃఫలంబవగు నీపైఁ బడి ముద్దెనఁ

బెట్టని తాతిగుండదాన నఁట. ఏకార్యమూఁ జేయఁజాల?

అష్ట—నావృత్తాంతము నీకుఁ చెలియదు కాఁబోలు

సీ. తీర్థసేవాసక్తి • దిరుగు నాబోటిగుఁవ్రతియేడ? రతియేడ? • రాజనదన!

జలపారదాను మేను • నిలుపుక్షేత్రోపవసతి యేడ సతియేడ? • సారసాక్షి!

వరనియమస్థితిఫలమూలనిచయఘనస్మరుఁ డేడ స్మరుఁడేడ? • జలజగంఘ!

శ్రోత్రియస్థితి నగ్ని • హూతముల్ సలుపుపా, మరులేడ మరులేడ? • మంద
యాన!

తే. పరసతీహాదరుండనై • పరఁగు లేడ? గంజలోచన! భోగినీగమన మేడ?

నెంతకును మేఘులుంతి • స్వాంతవైన, స్తోకమైనను వలదె వివేక మతివ?

ఉ—నీ తెఱంగు నేనెఱుంగనిదానఁ గాను. క్రాపదీవిషయంబున మీచేసిన సమయం
బాదిగ సకలం బెఱుంగుదు.

అష్ట—ఎఱిగి యెఱిగి న న్నేల తెచ్చితివి!

ఉ—కం. సూనాస్తుఁడు మర్వాకుఁడు, మానఁడు పగఁ జేందుకుండు మలయానిలుఁడో
పూనఁడు దయ నెటుసేయుదు? బ్రాహ్మణులు దీపటన్న పంతులు విసవే?
అజ్ఞ—లోకంబున నిట్టివక్ర ప్రచారలు ప్రతీపదర్శినులు నుండురా?

ఉ నీదుమహావిమోహ మది * నీకబద్ధినిబద్ధనతం గొనెన్
నీదునవార్యకామ మది * నీకుచయుగ్మమునుబ్బుఁ గైకొనెన్
నీదుమనంబుచంచలత * నీనయనంబులతీవి చెల్వెను
నీదువివేకహీనతను * నీతనుమధ్యమె చాటెనుం జెలీ!

౪౮

ఉలూపి—రసికజనాగ్రేసరా!

తే. విరసు లగువారి సంస్తుతి విధము కంటె, పరసులగువారి రోషభాషణముమేలు
భరవిరావునిగీతగాఁగంబుకంటె, విధురవాణివిలాపకముంబు మేలు.

౪౯

మత్తకోకిల. చిన్నదానను, నీకునై మనుచిక్కులం బడి స్రుక్కితిగ
జేన్నెగట్టితి నిన్నినాళ్లుగ * జేవ్వనంబు మనోహరా!
* న్నెఁగాని మఱొకఁడుగాను నిఁగానిపుడయ మన్నన
జన్నిచన్నెల వెన్నెలం దమించిన్నెల న్నను నేలుమా.

౫౦

అ—నీ. పరభామినీసహృదకుడ నందు నెఱింగి, పట్టుపటిచెడవేల బాలనన్న?
ఉలూపి—బరిణయమే లేదు పరసతి నెట్లెఱి? గన్యక నేను సాజన్యదన్య!
అ—ఉరగాంగనవు నీవు * పరజాతిజుడ నేను, న్యాయమా ననుఁ గోరినంబుజాక్షి?
ఉ—రామచంద్రకుమారతత్త్వంబు కుశరాజు, మాకుముద్వతిని దాఁజేకొనంజె?
అ—తైరికి వేషంబు * దాల్చిన నాజూచి, మరు లెట్టు లొదవెనే * మగువ నీకు?
ఉ—మబ్బుమాటున నున్న మాత్రఁ జండురు జూచి, వికసింపజేకల్వ * వినుతరూప!

తే. ఏల యిటు ప్రొద్దు పుచ్చెద * వింద్రతనయ! జాలిమాలి నెపంబుల సదయచరిత!
రాళజాలను మరులింకఁ దధ్యమింత, కౌగిలింపుము నను బట్టికరుణపుట్టి.

అ—సుందరీ! విధివిధానంబునఁ చేయఁబూనిన నాకు బ్రహ్మచర్యం బను
ప్రేయంబు గదా? నాహితకారిణి నంటివి. నావ్రతహానికిఁ గారణభూతురాల
వగుట ధర్మజ్ఞుఁడధర్మచారిణి వగు నీకు ధర్మమా? కావున నావ్రతాంతము దనుక
నైన సైరింపుము. పదపడి నీయభీష్టంబుఁ దీర్చెద.

ఉ—కం. వనితలసంగతిమానుట, చను నొక్కవిధంబుబ్రహ్మచర్యం బగుచుగా

దననతితో ఋతువేళలఁ జనవున మెలఁగుటయు బ్రహ్మచర్యంబ నుమీ.
ఇది నాకు ఋతువేళఁగాన నన్ను నీవు భార్యగ గ్రహించిన నీకు వ్రతహాని లేదు.

కం. ఋతుమతి యగుతననతి దను, రతికింబ్రాక్షింపఁగాఁ దిరిస్కృతి సేయఁ

బలి కొదవు భూణహత్యా,మితడుష్కృత మనఁగ వినవె ♦ మేధావివరా |

నీ వ్రతహాని నగుపాపంబు నే నోర్చెదఁ గాక. భూణహత్యామహాపాతకంబు
నీ వెట్టు లోర్వఁగలవు ? నీకు నే నేమిధర్మం బుపదేశింపఁ గలఁ గాని యొక్కటి
యాలోచింపుము.

ఉ. నాయక ! నీనిమిత్తమయి ♦ నాదుశరీరమునందుఁ బ్రాణముల్

పాయక యుండ నెట్లూ బిగఁబట్టితి నాసల నూటడించయే.

యీయెడ నీవు వల్లిన ♦ నింక మతేగతిఁ బోవ నేర్తు ? నీ

కాయముతోడ నేమిపని ♦ కాంతుడ ! నీవ యెటుంగఁ జెప్పమి? ౫౪

వ్రతాంతంబుననాయభీష్టంబుఁ దీర్ప బాస చేసినాప్రాణభర్త విప్పడ యైతివి.

అ—(స్వ)అయ్యోనావ్రతంబునవ్యాజంబయ్యెడిఁ గదా? (అలోచించుచు నిలుచును)

ఉ—కం. స్మరశరతాడిత నగుటను, మరణ భయంబునను నీదు ♦ మటుఁగుం గనితి

శరణాగతరక్షణ మను,బిరుదము నీయందు లేదె వీరుడ చెపుమా? ౫౫

(అర్జునుడు చలించక నిలుచును.)

అర్జుని—అవ్యాజంబుగ ధర్మము సేవ్యంబని చెప్పిన నీవే నాయుతనుభీతిఁబాపదనని
ప్రాణంబులకంటె మిన్నయగుసత్యంబుపై బ్రమాణంబుఁ జేసియు, సత్యహాని కోర్చు
చున్నవాడవు. ఇక నాకుఁ బ్రాణ మననెంత ? నీపరోక్షంబున మరణించుటకన్న నీదు
చరణంబులం బడి యివ్వుడ మరణించెద (అని మోకరించి కూర్చుండి జడవో నురి
పోసికొన యత్నించును.)

అర్జు—(స్వ)

కం. కన్నియయుట నాకై తా, జెన్నియ గల్పనఁట దనదు ♦ జేవ్యనమును నా
పన్ను ననుఁగాచెనట నేనిన్నలత నుపేక్ష సేయఁమృతిఁ గూరుఁ గదా. ౫౬

అది యటుండ నెంతమోహము లేనిదే నన్యాసక్తుడ నని యెఱిగి యెఱిగి
నన్నుఁ గామింప యత్నించునా ! నాపై మోహంబునఁ గాకున్న నిన్నిపాటు లేల
పడును (ఉలూపిని సమీపించి, జడ నూడఁదీసి) (ప్ర) మనోహరిణీ! ఎంతవేగిరకతైవే!

ఉ—ప్రాణేశా! విడువుము. విడువుము. అన్యకాంతాసక్తు వలచుటే యంగనకు మానహాని హేతువు. అనురాగబలంబున నవమానభయం బుజ్జగించి, తగిన ప్రతిఫలం బందితి. ఇత నన్ను నిర్బంధింపకుము విడుము. ప్రత్యక్షంబునఁ గాకున్నఁ బశోక్షంబున నైన..... (నిష్క్రమింపు)

అర్జు—మానినీ! నిలుము, నిలుము. నాయీన సుమీ (అని దాసికొంగుఁ బట్టుకొని నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయాంకము - ద్వితీయరంగము.

(సౌభద్రతీర్థ సమీపదేశము. అర్జునుఁడు బ్రాహ్మణగోష్ఠితో నుండును.)

అ—బ్రాహ్మణులారా! ఏల న స్త్రీపంచతీర్థము నాడ వల దను చున్నారు? (ఇద్దఱు బ్రాహ్మణులు ప్రవేశింతురు.)

బ్రాహ్మణులు—పాండునందనా! విజయోస్తు.

అర్జు—ఉష్వదేవతాశీర్వచనముఁ బఠింపించితి.

బ్రాహ్మ—నీవు వీరుఁడ వని, యుద్ధాచిత్తుఁడ వని, విని నీ ని మి త్తమై యిచట వేచి యున్నారము. మాకొకవాక్యము దానముఁ జేయుము.

అ—కం. దానమునఁగాని శాస్త్రవ, దానంబునఁగాని యీశ్వరభాసుతుఁ డెపుడు బూనఁడు సంజేహం బను, మానము మానుండు విప్రమండనులారా! ౫౭

ఇత వాక్యదానంబునకా జంకెడు?

బ్రాహ్మ—వాక్యదాన మనినఁ జేసెద ననిమాత్రము చెప్పట యా?

అర్జు—మాట చెప్పి చేయకున్న నన్యత్వోపముగాదా? అర్జునుఁడిదివఱ కన్యత మాడినది లేదు. ఇత నాడువాఁడును గాఁడు.

కం. మాటయుఁ జేతయు మనమును, నూటిగ నొకరీతి నుండు • సుజనుల కెందు మాటయుఁ జేతయుమనమును, మూఁటికి ముత్తోవచెనఁటిముఁజలయందున్.

బ్రా—మేలుమేలు. మేము సర్వతీర్థముల నేవించితిము. ఇందు నైదుతీర్థంబు లున్నవి. అవి మాబోఁటిదుర్బలులకుఁ జొరరా కున్నవి. మమ్మందుఁ దీర్థ మాడింపుము. స్నానలపుణ్యంబునఁ జతుర్థాంశంబుఁ బొందుము. సర్వతీర్థంబులు నేవింప సంకల్పించినమేము వ్యర్థసంకల్పులము గాకుండఁ జేయుము.

అర్జు—ఏల చొరరాదు?

బ్రాహ్మ—మార్గము దుర్గమము. కంటకావృతము.

అర్జు—మీరు మాతోడ రంకు. శ్రోవఁ జూపుఁడు

బ్రాహ్మ—తీర్థము దాఁక వచ్చెదము. స్నానము చేయుటయందు నీవే ముందు.

అ—బ్రాహ్మణులారా! భయపడకుఁడు. నేనుగూడ నుండిమిమ్ముస్నానముచేయించెద.

విశారదుఁడు—అర్జునా! మాట నీయకుము. అవి తీర్థమాడఁ దగవు.

బ్రాహ్మ—ఓపానకములోని పుల్ల ! నీవు దాతలయొద్ద నుండఁ దగవు.

అర్జు—విశారదా! యేల? అవి పుణ్యతీర్థములు గావా?

విశా—పుణ్యతీర్థములే అందు మొసళ్లున్నవి.

బ్రాహ్మ—అర్జును నొద్ద నీ వున్నట్లు.

విశా—బ్రాహ్మణాకృతీ! నీ వివేకి ప్రభువులయొద్ద మంత్రివిగా నుండఁ దగుదువు.

తెలియనివాని ఘోరకార్యమునకుఁ బ్రేరించెదవా! వానియం దజయ్యుంబులైన మొసళ్లుంట వినలేదా?

బ్రా—మొసళ్లున్నవనియూ పాండుపుత్రు బెదిరించెదవు? ఆయన నీబోఁటి పిటికి

బాఁపడు కాఁడు సుమా. మొగలిపూలలోనిమిన్నాగమా! గంగయందు

మొసళ్లులేవా? సింధువునందు మొసళ్లులేవా? ముదుసళ్లుపైతము వానియందు

స్నానమాడుట లేదా? మీరెల్ల నందు స్నాన మాడితిరా లేదా?

విశా—అయ్యో! మీ కేదేశము?

బ్రాహ్మ—కాశ్మీరము.

విశా—కాపుననే యీమొసళ్లవృత్తాంతము మీకుఁ దెలియదు. తెలిసిన నిట్లు చెప్పు

దురా? అన్నీటిలోఁ గాలుంచి తప్పించుకొన బ్రహ్మదులకు సాధ్యము గాదు.

కాకున్నఁ దీర్థయాత్రాపరు లందఱు తేల వాని వర్జింతురు?

బ్రాహ్మ—ఏల సాధ్యము గాదు?

విశా—అవి సామాన్యమకరంబులు గావు. ఒక ఋషిశాపంబున దేవతాస్త్రీ లట్లై

యందున్నవారు. శాపగ్రస్తంబులతో నెవ్వఁడు పోరాడు? వానిని బయట

వేయఁగలవానిచే వానికి శాపమోక్షం బగు.

బ్రాహ్మ—ఇవి యన్నియు నీకల్పితములు. తైర్థికులు బ్రాహ్మణు లగుటచేత ధైర్యంబు

చాలక వెఱతురు. మే ముట్టివారమే గదా.

విశా—కాదు కాదు.

బ్రా—కాకున్నఁ బోనిమ్ము. నీతోడ నాకేమి వాదు? సత్ప్రభువులయొద్దఁ గుక్కిం భదులు కొందఱు చేరి ప్రభువుల కేదియోమేలు చేయువారివలె మాటలఁ జెప్పుచు ననర్థంబులు ఘటించఁజేసి తుదకు వారి కపకీర్తి కీకు గలిగింతురు. వారిలో నీ వొకఁడవు. (అప్పునుఁ జూచి) రాజకుమారా! నీవేమనెదవు? వెఱచితివా? మఱచితివా? వీరి దుర్బోధనములు తల కెక్కినా? చెప్పుము. శుష్కవాదము కొఱకా యిన్ని నాళ్లు నీకై యిటఁ గాచి యుండుట? ఆశ లేదేని పోయెదము గాక. నీవుకూడ వీరిమాటలకు లోనైతివిగా! బారా! దుర్బోధమహిమ.

రెండవ బ్రాహ్మ—ఓరి వెట్టిబాఁచుదా! మనప్రభువులా? స్వతంత్రులా వివేకులా? అట్లైన నీదుష్టులు బ్రదుకుట యెట్లురా? ఇట్టివార లెట్టివివేకప్రభువు నైన దుష్ట భార్య శాలీనుఁడగుపతిం బోలె సమయ మెఱింగి యుక్తిశక్తిచే నపూర్వవివేకఁ జేసి యాడించుచుంట మనకు వింతా? ప్రభువులకానేత్రవ్యాధి పైత్యరోగము సహజ ములు. ఎవ్వఁడో నిరోగి నేయింట నొకఁడు.

మొదటిబ్రా—అప్పునుఁ డసత్య మాడఁడురా. ఏల తొందరపడి పలికెదవు?

రెండవబ్రా—ఇదివఱ కసత్యకూడలేదు. ఇకనిూడ నాడ నని కదా చెప్పెను. వర్త మానము గుఱించి చెప్పినా?

విశా—కలియుగంబున నీవు పక్షవాదివిగఁ బుట్టుము.

రెండవబ్రా—అప్పుడు నీవు నాచేతఁ జిక్కిననా

అ—(స్వ). నాకొకశుభంబుఁ గూర్చెద నని యులూపి యేజలచరంబులచేతను భయము లేకుండ వర మిచ్చెను. ఇక నాకేమిభయము? సర్వతీర్థసేవ నేనును సంకల్పించితిఁ గాదే. వీనిని విడనాడి యెట్లు పోవచ్చును? బ్రాహ్మణులకే యింత పట్టుడిల యున్న క్షత్రియుండ నగు నాకుండుట విపరీతమా? మఱియు నాస్త్రిల నాపదనుండి తప్పింపవలయుట ముఖ్యము. అర్తులు సర్వదా రక్షణీయులు. (ప్ర) కం. ప్రేమాస్పదచిత్తులకే, భూమిసురా! మదుల భయముఘట్టించు నుండుక

ప్రేమ కొలంది; మదీయ,స్తామము నాహితముఁ బలుకఁ ట్కోపంబగునే? ౫౮
కావునఁ గోపగింపకుము. ఈతీర్థము చేరేమి?

బ్రాహ్మ—సౌభద్రతీర్థము.

అ—(స్మృతి నభినయించి) (స్వగతము) సుభద్ర - సౌభద్రము. అవశ్య సేవ్యము.
(ప్ర) పోదము రిండు. బ్రాహ్మణులారా? నేనిండు ముందున్న మొనర్చి పదప
మీచే జేయించెద. నా వెంట రండు.

బ్రాహ్మ—ఇకో వెంటనే యన్నారము.

(అష్టనడక నీట దిగబోవును. తీర్థవాసి బ్రాహ్మణుడు కోపము నటించుచు బ్రవేశించి)

తీర్థ—ఎవరే డాబోరునినలె దీర్ఘంబున న్ననమాడఁ బోవువాఁడు?

అష్ట—అయ్యా నే నష్టనుడ.

తీర్థ—అష్టనుడా దుర్జనుడా? లోభీ! నే నీ తీర్థమును గాచికొనియుంటు యెటు
గవా? సంకల్పపుఁగానునైన వెఱచి నీరుకోడినలె మునిగి పోన యత్నించితివా?
కలకాల మిట నెడకు వానకు మంచునకు వెఱవక, పుణ్యాత్ముల యుదారుల
యాగమసంబు వేచి, తీర్థంబుల నాశ్రయించి, యుండు బ్రాహ్మణున కొకకాసు
నీవలయు నన్న నింత దుఃఖమా?

అష్ట—బ్రాహ్మణోత్తమా! లోభినై కామ, నూఱునంపశ్యసి ముఖంబు నది జనసేవితంబు
కాదని వినట నిందవ్య రుండ రని తలఁచితి.

తీర్థ—(మండిండుచు) ఏమీ పాడిగలదనంబుల బ్రాహ్మణుల బోషించి వట్టిసేవో
నావునకు మేలు వేరునిరట్టుండ నని తలఁచితివా? ఆశ్రయ విశేష మెఱుంగని
నీచుడ నేను గాను.

అ—బ్రాహ్మణోత్తమా! కోపింపకుము విప్రభావహతి దేవతా స్త్రీలింగ మకరంబు
నై యున్నవారిని విని వారికి చాపమోక్షాబుఁ గావించుత్వర నీట నిగితి పోదలో
నన్న మిమ్ముఁ గననైతి

తీ—కోపింతునా మఱి శపింతునా. స్త్రీలనిమిత్తమై పోయెదవా? తెలిసె. కామాం
ధునకు మేము కానివత్తుమా? తపస్సుచేసికొనువిప్రులు నిర్జనస్థలంబుల నొంటరిగ
నుండక (అరచేయి నిలుపుగ నడ్డముగ నాడించుచు) దొడ్డరాచబిడ్డఁడవు వచ్చు
చున్నాడ వని యెదురుగ రావలయునా? నీవచ్చువార్త యంద తెఱుంగునట్లు
నడుమునకు గంటలు కట్టుకొని రాగాడా? నీగుట్టు తెలిసెను. సుగదరుడ వగుట
స్త్రీలకై పరువు పాటుచు మ గ్గుల్లంఘించితివి. నీసౌందర్యగర్వము నాశము
కాఁగా రు గ్గానం బగువికారరూపము వహింపుము.

అర్జు—నిష్కారణక్రుద్ధప్రశాపంబుఁ బరిగ్రహించితి. నిష్కళంకభూతదయాబుద్ధి నా యొనర్చు బూనినకార్యం బకార్యంబుగ నీకుఁ దోఁచును నాచుర్దశఫలము. నీవు బ్రాహ్మణుడవు. నిన్నేమియు ననఁ జాల. నీ వింతకు ఘోరంబుగ శపించినను నేను శాపగ్రస్తల మోక్షితలఁ జేయకుండ విడువ. శాంతుండ నైనీయొనర్చిన కార్య మునకు నీవే పరితపించు చుండుము నీ కదియే శిక్ష.

తీ—హా! చెడితిని. అర్జునా! తురుంపుఁడు. రాక్షసావేశంబున నాదాసు నట్లెత్తి. తిహలు నాశనంబునన్పెట్టికొంటి. నీ యొనర్చుబూనిన కార్యము నాకు లాభంబుం బయుండ గోపాంధుడ నై శాప పైతి; స్వచ్ఛిస్టుల నందఱ్ఱు నీయును? లాభం బగుఁ గాఁ. పోయినచ్చెన (నిష్క్ర.)

అర్జు—(స్వగతము)

తీ. సకలసన్నతి విధానాచక్రవర్తనము, శాసి నిర్వృత్తికారణంబుల దాల్చి, భాత్రీజనులకుఁ బరిహాసపాత్రమగుచు, బువుచెంపును లేనియాబ్రతుక లే?

యోగదల బున దేహ బు విడుతునా? ఎల్లు విడుతునా? సంవత్సరస్వరంబు సలువఁ బ్రతిన యుంచుచునే. ఎల్లు ఎల్లులాపను? లాభాలాభంబులు, లాభాలాభం బులు, కర్మాఫలంబులు వానికైబుట్టమగుతుండు నగవండు. అగుననికానిమ్మి. ఘోరిన కార్యము నెఱవేర్చెదఁ గాక. (నీళ్లలోఁ గొంచెము దిగుట నభినయించి ప్ర) అహా! మకరము న న్నాకర్షించుచున్నది. (అని నిలువఁ ద్రొక్కుకొనుట నభినయించును.)

బ్రాహ్మ—అర్జునా! భయపడకుము. మేము తొడ్వడము. (అని సమీపించి యర్జును నీళ్లలోఁ ద్రోచి మాయ మగుచును)

విశా—హా! మోసము మోసము. (అర్జునుఁడు మొసలి నీడ్చి యుట్టున నైవ నది స్త్రీయై)

వర్ణ—జయముజయము విజయనకు. వాంఛసంగనా! మావృత్తాంతము నీవు వినియ యున్నవాడవు ఇక నేను జెప్పనేల?

అ—నిర్జన! మీచరిత్రము శోచనీయము. ఇక నైన నకార్యంబులఁ బ్రవర్తించకుడు.

వర్ణ—సింహద్రోక్కినవారు బూదిఁ ద్రోక్కి జంకికుందురా? అర్జునా! మానిమిత్తమై నీవు శాపగ్రస్తుడవైతివి. సహజత్వంబు మాతిన వికారం బగు. కావున నీవు

వ్రతాంతంబున నొక్కమాసంబు సన్నాస్తివై యేరికి గుర్తింపరాకయుఁ దేజో
యుతుండవై యుండుము. సతీగర్హితుండ వగుటకుఁ గా నిన్నట్లైతఁడు శపించె;
నీకాస్వరూపంబే సతీలాభప్రాప్తికిఁ గారణం బగు నీ వలసినప్పుడు మమ్ముఁడలం
పుము. అదియైచ్చికం బగు. నాచెలు లిఁక నల్వరున్నవాడు. వారి సుద్ధరింపరమ్ము.
అర్జు—అవశ్యము. బ్రాహ్మణులారా ! పోదము రండు. (అందఱు నిష్క్రమింపఁగి)

ద్వితీయాంకము - తృతీయరంగము.

(ద్వారక-సుభద్రామందిరము)

శారద—(స్వగతము.) ఇంద్రప్రస్థంబునకుఁ బోయి వచ్చినది మొదలు మాసుభద్రా
దేవికిఁ జిత్తంబు స్వాయత్తంబు గాకున్నది. కారణ మేమో? తా నొకపటము
వ్రాసికొని రహస్యముగ దాచి యెప్పుడు దానినే చూచు చున్నది. పటమును
మఱుగున నంది యేమి జరుగునో చూచెదఁ గాక. (అని అర్జును పటమును
దాచి మఱుగును. సుభద్ర ప్రవేశించి వెదకు చుండును.)

సుభద్ర—శారదా! శారదా!!

శారద—(తెరలో) ఏమక్కా!

సుభద్ర—ఇటురా!

శారద—వచ్చితి.

సుభద్ర—వచ్చితి నని చెప్పుట యొకసారి, వచ్చుట యొకసారియూ? వేగము రమ్ము.
(శారద మెల్లగ వచ్చును.)

సుభద్ర—ఏమి పెండ్లినడకలు నడిచెదవే? త్వరగ రమ్ము.

శా—మా యక్కగారికిఁ బెండ్లి. నడక నేర్చుకొను చున్నాను. ఏమి తొందరకార్య
మా? పెండ్లికొడుకు వచ్చి యూరిబయట దిగియున్నాఁడా?

సుభ—నే నిక్కడ నొకపటము వేసి యుంటినే, ఏదీ?

శారద—అక్కా! నీ విదివఱకుఁ జక్కనినడవడిగలదాన వని తలచి యుంటిని. నీ
కపటము నా కేమి తెలియును?

సుభద్ర—అడిగినదాని కుత్తరముఁ జెప్పుము.

శారద—అడిగినది సుభద్రాదేవి. ఆమెకే యుత్తరము చెప్పితిని.

సుభ—పట మొక్కటి యిక్కడ వేసియుంటినే. అది యేది? అర మైనదా?

శారద—నా కర్ణము కాలేదు. చీరా? రవికా?

సు—వగలమారీ! పట మనఁగా వస్త్రము గాడే చిత్రపటము అదిపోయిన నా ప్రాణ ముమీడికి వచ్చును.

శారద—పంచాంగము పోయినఁ జుక్కలు పోవునా? ఆపటము పోయిన మఱియొకటి వ్రాయుము. నీ కానేర్పు కలదు కదా.

సుభద్ర—నీప్రసంగము చాలును. పటముఁ దెమ్ము.

శారద—ఆపటమున నుండువా రెవరు?

సుభద్ర—(చిఱునవ్వున) సాత్యకిగురువుగారు.

శారద—ఆయన యెవరు?

సుభద్ర—మామేనల్ల కుంతీదేవిగారి కుమారుఁడు.

శారద—పేరు?

సుభద్ర—పేరెట్లు చెప్పుచునే. మొదటి యక్షరము „వి“ నీవే తెలిసికో.

శారద—విఘ్నేశ్వరుఁడా?

సుభద్ర—కాదే

శారద—తెలిసఁ దెలిసె, వినాయకుఁడు.

సుభద్ర—ఛీ. విజ (అర్హోక్తి జంకును.)

శారద—విజయుఁడా? దీనికా యంత జంకితివి?

సు—వావివరుసలు గణింపక పెద్దవారలఁ బేరఁ బిలువవచ్చునా? ఆ దట్టు లుండనీ నాపటమును దెమ్ము.

శారద—నీప్రక్కనే యున్నది.

సుభద్ర—ఎక్కడ?

శారద—చక్కఁ జూడుము.

సుభద్ర—ఏది? ఏది? (అని తన నలుప్రక్కల వెదకును.)

శా—అక్కా! యనినఁ గోపము వచ్చునేమోకాని మగనిఁ బ్రక్కనుంచుకొని దేశ మంతయు వెదకఁబోవుదానవే నీవు.

సుభద్ర—అవునే నీవు కావా? అబద్ధములు చెప్పుదుము.

శారద—నిన్ను వివాహవత్తు దుర్బోధనున కీయ నిశ్చయించి నాఁడుగా.

సుభద్ర—(కొంచెము వివర్ణయై) ఏమి? ఏమంటివే?

శారద—ఉన్నమాట యంటిని.

సుభద్ర—(కొంచె మాలోచించి) తీర్థయాత్రఁ జేయుచు నీవీయఁ దీచటికి వచ్చునా?

శా—మేనటికము చొప్పునఁ దన కీయవలసిన కన్మియను దనవిగోధి కిచ్చుచుండ వా
రెవ్వ రేల వత్తు రని మీవనికెగారు లనుకొను చుండిరి

సుభద్ర—ఇప్పు డీసత్యవ్రతుఁ డెందున్నవాఁడో తెలియునా?

శారద—నా కేమి తెలియు నిమ్మా నన్నఁ బీడించెదవు.

సుభ—నీతో సంభాషణము నాకుఁ దలనొప్పి కలిగించుచున్నది. దూరముగఁ బొమ్మ.
నన్న మాటలాశింపకుము.

శా—(నవ్వి) ఈమె వనస్సు తెలిసెను. పైవ వేమి వేసెడినో? ఈమెయ మిదియు
విచారించఁ న యొడ. (నిష్క్రమి)

సుభద్ర—పైఁమా!

తే. నివృత్తిమున శ్రోలఁగొండ పరి మాశత్రుజ్ఞ నాన్మి సవ్యసాచారి సుగ్రాహియండ
హాలపాలము బనించినయట్లు లంకన్మి ను మాధనువార్తి నే నెట్టి లోర్తు లం

ఇది నిశ్చయముగ దుస్సహము. నే నేకాంతియైన నామనోహరు నిందు రప్పింప
నాలోచించెదఁ గాని. (సిష్క్రమియమను.)

సు భ ద్రా వి జ య ము.

కృతీయాంకము - ప్రథమరంగము.

(రై వ త కా ద్రి.)

అర్జు—(నన్నాస్మివేషంబున) సంవత్సరవ్రతము ముగిసెను. తోడవచ్చినవారి నెల్ల నూరికః బంపితి. విప్రశాపం బనుభవించుచున్నాడను. ఇత నేది కర్తవ్యము?

చం. సులభము దుష్కరం బనుచుఁజూడక, బాలిక న న్వరించునో
వలనదో యంచు సందియముఁపాటును గానక, సాధ్యమార్గముం
దలఁపక, కార్యభంగ మయినం దలవంపు లటంచు నెంచ, కేఁ
జలుక పటాణిరాతుత్వరఁచే నిటు వచ్చితిఁ దాప మండఁగన్. ౬౧

రాపముగాక మఱి యే ధలము గలుగఁ గలదు? ద్వారకకుఁ బోవుట యెట్లు సుభద్రతో సంభాషించు అట్లు? మాటలాడిన మాత్రమున నన్న వలచునా?

చం. వలువలు లేవు కట్టుకొన శీల్యలఖండమెగాక, మీఁదికి
వలిపము లేదు శంకయఁజేసెనం బిది యొక్కఁడెగాక, కమ్రపుం
గలపములేదు బూడిదయఁగాక, తినం దిరిపెంపుటన్నమే;
వలచునె రాచకన్న ననువంటి బికారి వికారరూపినిన్? ౬౨

వలచినను రహస్యంబుగ నపహరించు అట్లు? కార్యభాగము సమీపించు కొలఁది మనస్సు పరిపరివిధములఁ బోవు చున్నది. సుభద్రయా న న్నాకర్షించు చున్నది. ఇది యొక పిచ్చియూహ. నేను బోకున్న సుభద్ర నన్నుఁ జేయి పట్టికొని పోవునా? మనోబలం బంతకన్నఁదక్కువది గాదు. ద్వారకకుఁ బోయెడఁగాక. పోయి? కలదు గదా జేవతా స్త్రీవరము. సాహసమే లక్ష్మియావాస ప్రదేశము. ద్వారక నుండి యెవరైన వచ్చుచున్నారేమో. అటుపోయి చూచెడఁగాక. (ఇటు నటుఁ బరి క్రమించి) ఈవచ్చువాఁ డెవఁడు? నాసారథి సుకేతునివలె నున్నాడు; రిత్తలేఁ దోలుకొని పోవుచున్నాడే? ఎచ్చటికో? సమీపించి యడిగెదను. (కొంచెము ముందు నడచి) సుకేతా! సుకేతా! ! యొక్కడకుఁ బోయెదవు?

(రథముతోడ సుకేతుడు ప్రవేశించును.)

సుకే—అయ్యా ! నమస్కారములు. నన్ను మీ రెట్లు తెలుగుదురు ?

అ—(స్వ) శాపబలము. గుర్తింపలేడు. (ప్ర)నిన్ను నే నెలుగుదు. ఎక్కడ కేగెదవు ?

సుకే—మాయద్భుతమహారాజుగారి వెదకుచుఁ బోవు చున్నాడను. మీరు వారిని జూచి యుండినఁ చెలుపుడు. ఆయనతోడి బ్రాహ్మణులు ప్రభాసతీర్థము నుండి ద్వారకకుఁ బోయినట్లు చెప్పిరి. నే నచ్చటికేఁ బోవుచున్నాను.

అ—తొందర కార్యమా ?

సుకే—అవును.

అ—అందఱు బాగున్నారా ?

సుకే—అందఱు బాగున్న నాకీకస్తమేల ? అయ్యా ! ముచ్చట లాడ నవకాశము లేదు. తెలిసినఁ జెప్పుడు. లేకున్నఁ బోయెదను.

అ—(స్వ) ఏదియో వైషణ్యము (ప్ర) సుకేతా ! నేనే యర్హుడనుడను. శాపంబున నిలైతి. కార్య మున్నఁ జెప్పుము.

సుకే—ఎట్లు నమ్ముదును ?

అ—అనవాల్స చూచుము.

సుకే—(అటచేయి చూచి) ఔరా ! శాపబలము. ఏమియు రూపము గుర్తింపరాక యున్నది. (కుశ సర్వరముతో) రాశేంద్రా ! మీయన్నగారు.....(అనియర్థోక్తిఁ దడఁబడును.)

అ—(దీనస్వరమునఁ దత్తటపాటుతో) సుకేతా ! ఏమి మాయన్నగారికి ? మాయన్న గారి కేమి ?

సుకే—(కన్నీళ్లతో) మీయన్నగారు లే ... (అని పత్రిక చేతఁ బట్టుకొని గట్టిగ నేడ్చుచు) మీయన్నగారు లే.....

అ—ఏమి ? మాయన్నగారు లేరా ? చెప్పుము. ఏమది ?

సుకే—(ఁడ్డముగఁ దల యాడించును.)

అ—ఏమిది ? అన్నగారులేరా ? నేను జెప్పినది కాదా ? (అని పత్రికఁ దీసికొనును)

సుకే—అన్నగారు లేఖ నిచ్చిరి.

అ—(పత్రికఁ జదివి) హా ! తల్లి ! (అనిక్రిందఁ గూలఁబడును.)

Subhadra.

చం. కటకట ! యెంత దుర్దినము • కర్ణకఠోరము లైనవాక్యముల్
పటుతర తీక్ష్ణశూలముల • భంగిని వీనులఁ జొచ్చె, దైవమా !
యటముట మెంత చేసితివి • హాజననీ ! మముఁ బాసిపోయితే!
కుటిలత నొందెఁ గాల మిటుఁకూరవిధాతృనిచ్చెయి నక్కటా !

౬౩

సీ. తల్లిరో ! యనుచుఁ బ్రాంతకాలవందన, మెవరికి నొనరింతు • నింకమోద ?
నమ్మరో ! యనఁగ నాఁయన ! యని సంప్రీతి, నెవ రాదరింతురే • యింక మోద ?
జననిరో ! యనఁగనే • జనవున ముచ్చట, లెవ్వరు నొడివెడ • రింకమోద ?
జనయిత్రి ! యని ధర్మసంజేహ మడిగిన, నెవ్వరు చెప్పెడ • రింకమోద ?
తే. నమ్మరో ! యని యెవ్వరి • ననెడివాడఁ ?
దల్లిరో ! యని యెవ్వరి • దలఁచువాడఁ ?
బేర్చి జననీ ! యటం చేరి • బిలుచువాడఁ ?
నన్ను లేనట్టిబిడ్డల • మైతి మకట !

కిం. జనిముంచిత వక్తులమున, మనితివి ప్రాణంబ వగుచు • మాతండ్రి కిలక
దనయుఁ మువ్వరఁ గంటివి, కనకమ్మవు¹ గావె పుణ్యకాంతలలోనన్.

౬౪

నిండుజూలున నీ హాకసారి కిడప దాటిన యపైనఁ దీర్చిగలమా? మమ్ముఁ గన్న
తరువాత నైన నేమి సుఖపడితివి? కిలకాల మడవులలో గుట్టలలో మాతోడఁ బడరాని
పాల్లెల్లఁ బడితివి గదా అని తలఁచుకొంటి దుఃఖ మతిశయించు చున్నది. అంద
తోకయె త్రగస్త్వః తోకయె త్రన్నట్టులు నన్ను దీర్ఘయాత్ర కై యనుపలేక
యశ్రుపూర్ణనేత్ర వై, దీనవదన వై యున్నవిధంబుఁ దలఁచిన వేదన యావరాక
యున్నది. నేను జీవిత వై యుండ మరలు మంటివి. నాయట్టి నిర్భాగ్యుడ౯ మాతృ
శాసనము నెఱవేర్చువాఁడు? ఎంతపాపిని సుకేతా! పదార్థము నప్తమైనపుడు గాని
దానిప్రయోజన మెఱుంగఁ బడదు. నాకు మనస్సు వికలిత మగు చున్నది. ప్రజ్ఞ
దప్ప చున్నది. (అని నేలఁ బండుకొనును)

గుకె—(స్వ) అతిభ్రమణంబున బంగరంబువలెనతి మతిభ్రమణంబున నితఁడు నిశ్చేష్టుఁ
డయ్యె. నా కిడే సమయము. (అని కత్తి దూమును. ఇంతలో నద్దనుఁడు లేచి)
అ—సుకేతా! ఏల కత్తి దూసితివి?
గుకె—నీసితి నాకు దుస్సహము.

1 కనకమ్మవు = 1 బంగారుపు. (2) భ్రాంతకర్త తల్లితర కనకమ్మ, అటుకు మువ్వరి
కొడుకు. బానిలో నీవి మధ్యయిండు, ఇది స్వయంభూతు.

అ—సుకేతా? మాతల్లిని నేను మరలఁ జూడఁ గలనా?

సుకే—ఇంకెక్కడిదిల్లి? లేమ్ము! (అర్జునుడు రథమెక్కును అర్జును లేడు కొంచెము దూరముపోవ వృద్ధబ్రాహ్మణు చేయిపట్టి బాలకుడు పిలుచుకొని పోవు చుండును.)

బ్రా—యతీశ్వరా! ఎచ్చటికిఁ బ్రయాణము?

అ—ఇంద్రప్రస్థపురంబునకు.

బ్రా—అయ్యా? సన్న్యాసిరాజా! సర్వభూతదయాపరా! నీవు సన్న్యాసి వై రథ మెక్కి పోవుచు గుడ్డిముసలిబ్రాహ్మణుని, ననువలేనివాని, నుపేక్షించుట న్యాయ్య మా? ¹ మేము కొంచెముదూరంబున నున్నపల్లెకుఁ బోవువారము. మళ్ళుంత దాడఁ బిలిచికొని పోయెదవా? (అని కాళ్లు వడఁగ నిలుచును.)

సుకే—(స్వ) నాపాలిటి మృత్యువుగ నీబ్రాహ్మణు లెక్కడ వచ్చిరి? (ప్ర) మేము త్వర త్వర పోవలయును. మీ దొకజేండ్లెటమా?

అ—సుకేతా! బ్రాహ్మణులు. ఒకఁడు బాలుఁడు, ఒకఁడు కడుముసలి. నడవలే రట. రానిమ్ము.

సుకే—మఁగలిని జూచిన నక్కయఁ గుంటును. ఈలేరు లేకున్న ఏ రెస్టుపోయి యుండునో ఇంతకుఁ దేయించిందెఱకు నెడ మేని?

అ—వీరమున నిద్దఱు నీస్థానంబున నొకఁడు చక్రరక్షస్థానంబున నొకఁడు.

సుకే—బ్రాహ్మణులారా! మీరు లేరు తోలఁ గలరా?

బ్రా—చలిపండిలికుండలలో తాలు వేయువాఁడా? మేము బండితోలి బ్రదికెడి వారము గాము.

సుకే—ఈబ్రాహ్మణుల కయ్యో యనిన నాఱునెలలపాపము కూడ వచ్చును. ఏది కెంతనోటిదురుసు.

అ—సుకేతా! బ్రాహ్మణులకు మనసు వెన్న.

సుకే—మనస్సు వెన్న బుద్ధి సున్న. ఎదుటివానికిష్టసుఖము లాలోచింపకు. కావుననే యాచకునకు యమధర్మరాజునకును సమయము దెలియ దనునానుడి నే నెక్కడఁ గూర్చుండుదును?

అ—నీవు చక్రరక్షస్థానంబున వీరు వీరంబున. నేను నీస్థలమున.

సుకే—నాస్థానంబున నేనే కూర్చుండుదును. వీరు వెనుకప్రక్కఁ గూర్చుండ రాదా?

బ్రా—మర్యాదాహీనుఁడా! మేమా వెనుకప్రక్క? జాతికిఁదిగినబుద్ధి యేల వదలును?

¹ ఈవాచాభిప్రాయము దృష్ట్యాపరిచింపనవలసినది. వాచనమెక్కినసన్న్యాసిని జూడఁ గట్టి గుడ్డలతో స్నానము చేయవలయును.

అ-నీశంబున వారినే కూర్చుండ నిమ్ము.

బ్రా-మేలుమేలు. బ్రాహ్మణగౌరవము రక్షితము. (అపవారితము) సర్వము మన కనుకూల మైనది. తుంటరిసారథి వెనుకఁ బడినాఁడు లే.

(అర్జునుఁడు రథము నడపును. బ్రాహ్మణులు ఖడ్గము గొంచెము దూయుదురు. అర్జునుఁడు తిరిగి చూచును. బ్రాహ్మణులు ఖడ్గము దాచుదురు.)

అర్జు-బ్రాహ్మణోత్తములారా ! మీపే రేమి ?

శారద్య-శారద్యతుఁడు.

అ-ఎక్కడ కేగెదరు ?

శారద్య-అనతిదూరమున నుండుమాగ్రామంబునకు.

(అర్జునుఁడు రథము నడపును బ్రాహ్మణులు ఖడ్గముల దూయుదురు. అర్జునుఁడు మరలి చూచును. బ్రాహ్మణులు ఖడ్గము దాచుదురు.)

అర్జు-బ్రాహ్మణబాలకా ! నీపే రేమి ?

బ్రాబా-(కోపముతో) పేరు పెద్దయ్య. ఇపు డాప్రసంగ మేల ? నీకుఁ బనిమీఁద దృష్టిలేదు. మామొగములఁ గ్రోతు లాడు చున్నవా ? తిరిగితిరిగి చూచెదవే ? నీవు మామొగములఁజూచుచుండుము. గుఱ్ఱములు లేనిని గుఱ్ఱలోఁ ద్రోసిబ్రహ్మ హత్య నీమెడఁ గట్టును. (అర్జునుఁడు రథము నడపును.)

సుకే-(స్వ) ఈబ్రాహ్మణులు నా కెక్కడ దాపరించిరి. ఎట్లు వీరిని దలఁగఁద్రోసి నాకార్యము సాధింతును. (అని తొంగి చూచును. బ్రాహ్మణు లిరువురు ఖడ్గములు దూసి యర్జునుశిరముఁ చెగవేయ గమకింతురు. నారదుఁడు ప్రవేశించును. అర్జునుఁడు కుడిచేయి యూది క్రింద దుముకును, రథము క్షీల్లలో నిద్దఱు బ్రాహ్మణులు సుకేతుఁడు నిఱికిసొందురు. రథము విఱిగి పడును.)

అ-దేవమునీ ! అర్జునుఁడు నమస్కరించు చున్నాఁడు.

నా-దీర్ఘాయుష్యమస్తు. నీవు సన్నాత్యసి వై రథ మెక్కితి వేల ? కలియుగధర్మము నకు మార్గదర్శి వైతివా ?

అ-భగవంతునకుఁ దెలియని రే మున్నది ? శాపోపహతుఁడ మాతృదుఃఖపీడితుఁడ.

నా--మాతృదుఃఖమా ? కల్ల. మీతల్లిగారు సుఖ మున్నారు. వ్యసనపడకుము.

నీవు మరల రైవతకాదికిఁ బొమ్ము. నేఁ బోయి వచ్చెద. (నిష్క్ర.)

అ—(మరలి కూచి) అయ్యో పాపము ! రథము విడిగెను. ఏరు చిక్కువడిరే విడి పించెడఁ గాక. (అని వారల విడిపింపఁ బోవును. కొందఱు భటులు ప్రవేశింతురు.)

భటులు—విజయరాజేంద్రా! జయము జయము.

అ—(స్వ) ఏ రెవ్వరు నన్నుఁ బేర సంబోధించు చున్నారు? (ప్ర.) ఎవరు మీరు ?

భటులు—మే ములూపిదేవిగారి సేవకులము.

అర్జు—దేవిగారికి సుఖమా? ఏల వచ్చితిరి?

భ—దేవిగారికి సుఖము. వారియూజ్ఞ చొప్పున వచ్చితిమి. ఈపత్రము మీకొసంగ నాజ్ఞాపించిరి. (అని పత్రకి నిత్తురు.)

అ—(చదువును.) “ప్రాణేశ్వరా ! నాయదృష్టము మిక్కుటఁ బ్రాణ పాయము నుండి తప్పించెను. పులులు బోనులోఁ జిక్కెను. వానియందుఁ గృపఁ దలఁపవలదు. బ్రాహ్మణులను సారథిని నీభటుల కప్పగింపుడు. ఇతఁ మీ కనిష్టము గలుగకుండ నుపాయముఁ బన్నితి. జరగినదానికి దేనికిఁ గలకటపడకుడు. సర్వము శీఘ్రముగ వేద్యము కాఁగలదు.

ఇట్లు విన్నవించు భవత్ప్రాణేశ్వరి ఉటూపి”

అ—(అలోచించి) భటులారా! దేవియూజ్ఞ మేరగ వర్తింపుడు. వీరిని గొనిపొందు.

భటులు—చిత్తము. (అని వారల నీడ్చికొని పోవుదురు.)

అ—(స్వ) ఈనాటిచరితరెంతయు వింతలు. బ్రాహ్మణులెవరు? సారథి యెవఁడు? రేరు యంత్రపూరితము గానేల? అందు వారు చిక్క నేల? ఉటూపి యీవపత్రక వ్రాయ నేల? అంతయు గూఢముగా నున్నది. ఇ దంతయు రైవరకాది కేగుచు నాలోచించెడఁ గాక. (నిష్క్ర.)

తృతీయాంకము - ద్వితీయరంగము.

(హస్తినాపురము. దుర్యోధనమందిరము. దుశ్శాసన కర్ణ శకునులతో

దుర్యోధనుఁ జాలోచించు చుండును.)

శకుని—మనము నాటినబీజము ఫలకారి యయ్యెనా? సారథి మరలి వచ్చెనా?

దుర్యో—దివ్యమైనఫలముల నొసఁగెను. దుశ్శాసనా! సారథి తెచ్చిన యీఫలము

. నీవు గుర్తింపఁ గలవా? (అని యొక యుంగరము నిచ్చును.)

దుశ్శా—(దానిఁ జూచి) నాకుఁ జక్కఁగ గుర్తున్నది ఇది యతనిదే. క్రుపమని బట్టుకొనివచ్చినపు డతఁడు ద్రోణనకుఁ గొంతరాజ్య మిచ్చుచు నర్జును సాహసంబునకు మెచ్చి విజయుఁ డని పేరు చెక్కించి యియ్యూర్చిక తాన యతనివ్రేల నిడెను. ఇది యతనియధ్ధాంగలక్ష్మి కుపలక్షణముగ దీని నీవ్రేల నేను దొడిగెను.

శకుని—కర్ణా! యిప్పు డేమి చెప్పెదవు?

క—హా! నా కెట్టిదుర్దిన మిది. ప్రతిపక్షతర్జనుఁ డగునర్జునునితోఁ బోరి జగదేకివీర విఖ్యాతిఁ గాంక్షించిన నేను నతనివలఁ గీర్తిరహితమృతి నందవలసి వచ్చెను. ఇక నెవ్వరి రణమున గల్చిన నట్టికీర్తి రాఁ గలదు. దుర్యోధనా! నా కెంత యపకార మొనర్చితివి.

దుశ్శా—కార్యము సుకరమైనందునకుసంతసింపక తోడఁబుట్టినకుంబోలెఁ దపించెదవేమి?

క—స్వప్రతిష్ఠ కయి తమ్ము నేలినవారి నప్తకప్తముల పాలేయుస్వకార్యధురంధరు లిట్టివారే. కాకున్నఁ గలహమునకీ బుద్ధిమంతుఁడు కాలుద్రవ్వనా?

కర్ణుడు—(శకుని నుతిమి చూచును.)

దుశ్శా—మతియొక యాలోచన మే మైనది?

దుర్యోధ—అదియును బండ్ల.

కర్ణుడు—బండా?

దుర్యోధ—కాదుకాదు పండు. ఈయుత్తరముఁ జూచుము.

దుశ్శా—టాటా! ముహూర్తము నేటికి సమీపముననే యున్నదే? మనము రేపు పయనింపవలసినదే.

కర్ణుడు—ఇది మృతాశౌచదినములు గదా?

దుర్యోధ—అది మనము వెలిపుచ్చిన నింద మనయంద యారోపింపఁబడు.

దొంగకుఁ దేలు కుట్టిన ట్టుండుఁడు. ఇప్పుడ చెప్పిన రెండవకార్యము నెఱవేఱు.

దుశ్శా—కీవించియుండఁ జచ్చినారని శ్రాద్ధము లొనర్పలేదా? ఇప్పుడు పరివృత్తి

దు—బాగు. అటు కాదేని యతఁడు చచ్చియుఁ గార్యసాధకుఁడే యగు. తమ్ముఁడా!

ప్రయాణనన్నాహ మొనర్చుము. కర్ణా! బుద్ధికి మించినది లోకమునఁ గలదా?

బుద్ధిహీనులు కార్యహానికి దైవము దూఱుదురు. నామలంబుననో

లే బుద్ధిబల మొక్కటియ యగుఁ * బురుషబలము
 పౌరుషము నాశ్రయించి దై * వంబు తిరుగు
 దైవమున కెట్లు లేదు స్వాతంత్ర్య మెందు
 దైవమున నమ్మి యుండిన * దైవ్య మొదవు.
 మనము ప్రయాణప్రయత్నములు సేయఁ బోదము రండు.

౬౬

(నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయాంకము-తృతీయరంగము.

(ద్వారకాయందు దుక్కిణీమందిరము. దుక్కిణీసత్యభామ లొకయుద్దిగను,
 సుభద్రాకృష్ణు లొకయుద్దిగను జదరంగము నాడు చుండును.)

సత్య—మీలో నెవ్వ రాడువారు?

సుభ—వదినగారికి స్త్రీపురుషభేదనిర్ణయజ్ఞానమువదలినది. యోగాతిశయమోనేత్ర!

సత్య—ఆ టాడువాణే

సుభ—నేను. మాయన్న నాకుఁ దోడు.

సత్య—నీవా నాతో సరిగ నాడుదానవు?

సుభ—కానమ్మా! మీరే యచ్చపుటాడువాను.

సత్య—ఎది గాడే నే ననినది.

సుభ—నే ననినది యది గాదమ్మా!

స—అయిన నాడుము. ఇదో రెండవయెత్తుననే మీరాజునకుఁ దోసిరాజు. చూడు
 మీరాజుగతి.

కృష్ణ—ఆడుము భయపడకుము. సుభద్రా విజయము మనదిలే.

సుభ—ఇదిగో బంటు నడ్డముగఁ ద్రోసితిని. ఇం కేమి కారగలదు?

సత్య—ఈప్రక్కఁ జూచుము. మంత్రి గుఱ్ఱము నీసేన నెట్లు కలఁచెడినో?

సుభ—కానిమ్ము. భయములేదు.

స—ఇదో తోసిరాజు. ఇదో తోసిరాజు. చూచితివా మీరాజును వదలి మంత్రి
 సమయవేది యెచ్చటికో పోయినాడు.

సు—ఆపదలు కార్యము చేయునా? మీరు చేయఁగల దంతయు ముగిసెను. మా
 యోచనకుమంత్రి విడిచి వచ్చుచున్నాడు. మీబలముపాటు చూడుము.

సత్య—రానిమ్ము చూతము.

సుభ—మీరా తెట్లు పరుగువాలు చున్నాడో కంటిరా?

సత్య—నే నభేద్యంబుగ వ్యూహ మెట్లు కట్టెదనో కనుము.¹

సుభ—ఇదే నాకిశోరరత్న² మొక్కదూకున మీవ్యూహమధ్యంబున దూకెను.

సత్య—ఏదీ దూకనీ?

సుభ—మీరాజు దిక్కుదోపత మూలమూల దాగుచున్నాడు.

స—ఇదో మానలుపురుషూరులు నలుప్రక్కల నావరించిరి. నీకిశోర మెట్లు తప్పించు కొనును?

సుభ—ఒక్కయడుగున మీదువైచతుష్టయముమీఁదనే కాదు, వారియాశ్రితుల తలలమీఁదను నాకిశోరరత్నము కాలుంచెను.

సత్య—నీకిశోరరత్నము చిక్కెను. ఇదిగో జచ్చె. ఉబ్బు తీసినవా?

సుభ—అయ్యో! యెటువంటికుమారరత్న మెంతవని చేసి చచ్చెను.

కృష్ణ—హా! మోసము-మోసము.

స—(కృష్ణఁజూచి) ఏమీ మోసమా? చదరంగంబున మోసము గలదా వారివారి మతిమోసము గాక.

రుక్మి—మనదేవరమాహాత్మ్యము మనకుఁ దెలియదా? అందఱు నిద్రించుపట్టున మీకు మేల్కని యుందురు. అందఱు మేలొక్కన్నయెడ మీకు నిద్రింతురు. దేహ మిచ్చట మన స్సెచ్చటనో. వీరివర్తనము వివేచనము గదా?

స—అవు సక్కా! మీగుట్టు వారికి, వారిగుట్టు మీకుఁ దెలియవలయును. నా కేమి తెలియును. నాపాలిటికిఁ దెల్లని వన్నియుఁ బాలు, నల్లని వన్నియు నీళ్లు.

రు—వినవమ్మా-విను. మున్నొక్కసారి నేను వీరితోఁ బాచిక లాడు చుండి దీవంచ యని పంజెము వేయ వీరమృత మస్తని పంజెము వేసిరి.

స—(చితునవ్వున) అక్కా! భక్త్యములని మనవారు పాచికల నోర వేసికొనిరా? లేదుగదా?

రుక్మి—నేను తెయి పట్టుకొని యట్లనితి లేల? యని ప్రశ్నించిని.

సుభ—(నవ్వుచు) అన్నగా తమిదెప్పిరి?

1 ఇది కృష్ణవ్యూహమున నభిమత్యకృతిమొనరించును 2 కిశోరు గజ్జపురిల్ల-గాడు.

రు—(సత్యతో) అప్పుడు దుర్యోధనుడు భీమసేనునకు విషభక్ష్యముఁ జేయఁ దిన నిచ్చెనట. ఆయన యాఁకటి పెలుచఁ గృష్ణార్జున మని తినియె నట. అనిమిత్తముగ విజయాగ్రజానకు నపాయముఁ బాప నమృతమస్తనిలి నని చెప్పిరి.

స—మనయింటియల్లుడు దుర్యోధనుడా? ఇది నిద్రించుభీమసేనుని సర్పదష్టుఁ జేయుటకు, గంగలోఁ ద్రోయుటకు ముందా? పోని డమ్మా ! అక్కా ! యాయన విషయము. మనమటదలికిఁ గోపము.....ప్రస్తావింపకుడు. ¹

సు—అన్నా ! నాకుఁ దల నొప్పగా నున్నది. ఇంటికిఁ బోయెదను.

స—అక్కా ! నేను జెప్పలేదా? (సుభద్రతో) యథార్థ మనిన నింతికోపమా ? (సుభద్ర - నిష్క్ర.) (మాతికి పతికఁ దెచ్చి కృష్ణున కీచ్చును. కృష్ణుడు దానిఁ జదువుట సభినయించి)

కృ—రై వలకాదికి యతీశ్వరు లెవరో వచ్చి యున్నారట. వారిని దోడి తెచ్చుటకు నందఱు పోవలసియున్న దట. నన్న వెంటనే రమ్మని యన్న గారు వ్రాసినారు. నేను బోయెదను. మీరును దగు ప్రయత్నముల నుండఁబొండు. (అందఱు నిష్క్ర.)

తృతీయాంకము. చతుర్థరంగము.

(ద్వారక - సుభద్రామందిరోద్వానము, సుభద్ర విచారగ్రస్తయై యుండును.)

సు—చం. వినవినఁగా సుయోధనుని వృత్తముల మది తత్తతించెడిదను వెరియంగఁజొచ్చెగృహదాహకుని విషకాతనాతతాయని గుణహీను నెట్టులాకొ యే హృదయేశ్వరుఁ జేయఁ బాలుడు? దనమతివొప్పగాక యుచితంబుఁ దలంపడు కామపాలుడున్. ౬౭

దైవమా! నాకెట్టికష్టముఁ దెచ్చి పెట్టితివి? నామనోవేదన నెవరిలోఁ జెప్పుకొందును? ఎవరితోఁ జెప్పిన నేమిఫలము? బలరామన్న యెవరిమాట సాగనీయడు. ఆయన నెవ రతిక్రమింతురు? వెలుగుచేనుమేసినఁ గాచువా రెవరు? ఈయన రాజనీతి నాపాలి కీతి యై యున్నది. చిన్నన్న కృష్ణునితోఁ జెప్పుకొందునా? ఆయన యదాసీనువలె నున్నాడు. ఎంతయన్న యైనను నేనే యీవిషయమై యేమని చెప్పికొందును? వదిలెవచేఁ జెప్పింతునా? వా రిప్పుడే చప్పట్లు కొట్టుదురు. కొట్టరా మతి? ఈమఃఖము నేనెట్లు లగుచుకొందును? నా కెక్కడియన్న దావరించెను? మాపెద్ద

1 సుభద్రకు దుర్యోధనునకు నిరతి కలుగుటపై యాశుచ్ఛటలు.

వదిన రుక్మిణీదేవిగారి వసునయే నాకు రావలయునా? ఆమెయన్న వంటియన్నయే నాకు దొరగవలయునా? (కొంచె ముత్సాహముతో) ఆమె చేసినట్లు నేనును జేయుదునా? అవును. అదియే శుభమార్గము సాహసింపక సుఖములేదు. (కొంచె మూలోచించి సందేహముతో) నే నెవరిని బావుడు? ఎక్కడ కనిచువుడు? సంవత్సరమునాడే నాప్రియుడు తీర్థయాత్రకు పురి విడిచి చనియె నట; ఇప్పు డెక్కడ నున్నాడో? సంవత్సరపరిమితి ముగిసి యుండవలయును. ఊరునేరి యుండునా? అచ్చటి నుండి వచ్చినవారి నెల్ల విచారిండు చున్నదానను. ఊరికి రాలే దనుచున్నారు. నేను బంపినవా రెక్కడ నని వెదకుదురు? మాయన్నయా తొంపరపడు చున్నవాడు. (దీనయై) అయ్యో! వదిన లన్నవార్తఁ దలఁపఁ దలఁపఁగడుపులోఁ జెయిపెట్టి కలియఁజెట్టినట్లున్నదే. నాబ్రతుకు కాకముక్కునఁ గట్టినదొండసం దగునేమి? (రోషముతో) అగునా? కాఁగలరా? నన్ను దుర్యోధనుఁడు వివాహ మాడునా? (ఈవాక్యమున నొక్కొక్కమాట నొక్క యొక్కొక్కసారి పఠింపవలయును) మాఁడును గాక. (దీనతతో) రిత్తబింకంబుల నేటుఫలము?

ఉ ఎంతటిపుణ్యముల్ సలిపి యేవ్రతముల్ పచరించి, యేమహా
స్వాంతులపాదసేవ ననిశంబును జేసినధన్యలోకదా
కాంతునిఁ, బామరూపజతంకంతునిఁ, గోరినప్రాణనాథు, నే
కాంతముఁ గూడి యాడఁ గలసార్థకజన్మలు రాచకన్నియల్. ౬౮

సీ. అందునానేబోయియున్నలారా! మీకు, మర్యాద గాదిదిమానుడనుచు?
గందునా యిదే యేగింకన్నలెల్లని దాయ, దాయనా నన్నిట్లుచేయననుచు?
వింతునా నాపకుఁ వెత లెల్ల నాకన్న, లంకినైనను ఁ దయ దలిర్పఁ?
బంతునా నాపెంచుకంతు లేజీనైన, నారమణునిఁ దోడిఁ లేకుటకును?

తే. ఎందునా విధి? వేల్పు సేవింతునా? రి
లతునా కృష్ణుఁ? గమ్మ లింతునా? త్య
జింతునా మేను? హరి ధిక్కుఁగింతునా? దు
రంతసంపాద మొదలె నిర్భాగ్యనైతి. ౬౯

ఉ. అక్కట! నామనాబు లేఱఁగైన నెటుగఁడు, పెద్దవారల
దక్కటివారుఁ జెప్పఁ జెవి దాల్చుడు, లద్దునా మొన్నఁ బోడు, బి

జక్కడియన్న నాకాయము • యెక్కడ కాపుర మయ్యె మిత్తియై
యెక్కరణి సహింతు? ధృతి • నెట్లు ధరింతు భరింతుఁ బ్రాణముల్.
హక్కస్తా ! (అని చెక్కిటఁ జేయి చేర్చి నిట్టూర్పుచుఁ గను లరమూయును)

(కృష్ణుఁడు ప్రవేశించును.)

కృష్ణుఁడు—సుభద్రా ! యేమమ్మా ! యేల పిలిచితివి?

సుభద్ర—(ఉలికిపడి) నేను బిలువలేదే ?

కృ—ఏమమ్మా ! యిప్పుడు కృష్ణాయని పిలిచితివే. ఇంతలో లేదనద వేల? విచారగ్రస్తు
రాలపు గా నున్నదానవే.

సుభద్ర—ఏమి లేదు.

కృ—చెప్పఁ నాడరా ?

సు—(స్వ) ఏమైన నన నిమ్ము. సాహసించి చెప్పుచునా? అమ్మయైన నడుగక పెట్టదు
గదా? (ప్ర.) అన్నా !

(బలరాముఁడు ప్రవేశించి)

బల—కృష్ణా ! ఇచ్చటనా యున్నవాడవు? సుభద్ర యేమో చెప్పుచున్నదే ?

కృ—సుభద్ర నిచటఁజూచి చాలదినము లయ్యెను. చూచిపోద మని యిప్పుడ వచ్చితి.

బల—నీవువచ్చుట నేను జూచితిని ఏమి విశేషము?

కృ—సుభద్ర యేదో విచారముతో నున్నది. కారణ మడిగినఁ జెప్పుదు.

బల—నాకఁ జెలియును ఇంత తొంకరపడిన నేమి చేయవచ్చును? మూఢము
లడ్డము వచ్చెను. అవి రాకున్న నెప్పుడో పెండ్లి యయి మనసుభద్ర యింతకు
మహాభాగ్యసంపన్నురాలై మహారాజ్యయై మనల మఱచియు నుండును సుభద్రా !
యీ పటముతో వినోదించు చుండుము. (దుర్యోధనుపలముఁ జేతి కిచ్చును.
సుభద్రదానిని గ్రిందఁ జెట్టి కన్నీర్లు విడుచును)

కృ—అమ్మాయీ ! యేల దుఃఖించెదవు?

బల—ఎంతవెట్టివాడవురా కృష్ణా ! నీకింతమాత్రము లోకానుభవము గాని యింగిత
జ్ఞానము గాని లేదే? అవి దుఃఖాశ్రువు లనుకొంటివా? ప్రమదాశ్రువులురా.
పెండ్లి యనినఁ గన్య లేదురా? ఇంతమాత్రము తోషదా?

కృ—అదియూ సమాచారము. అమ్మా ! యెంతటిదానవే సుఖద్రా !

బల—చెల్లెలూ? నీ వేల చింతించెడవు? శీఘ్రముగా నిన్ను రాజరాజనాభిచ్చి వివాహము చేసెదము. నీ వతనిపుట్టపుడేవి వై రాజింపఁ గలవు.

కృ—సాదరీ ! నీవు చింతింపకుము. నీయిష్టప్రకారము నెఱవేర్చుభారము నాది.

బల—కృష్ణా ! మనము రైవరకాద్రికిఁ బోదము రమ్ము. (ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

సు—(కన్నీర్లు తుడిచికొనుచు) అన్నా ! బలరామా ? యెంతమూఁగుడవు ! ఎంతటి మూఁగుడవు ! ఈసామవటమును జూచి దిగులుపడి వణికితిని. ఈమధ్యనకా నేను భార్య నగుట యని కన్నీర్లు గార్చితిని. ఇవి ప్రమదాశ్రువు లంట. ఎత్తిరస జ్ఞాఁడు ! ఇట్టివానికి నే నేమిచెప్పిన నేమిఫలము. చెవిటివానియెదుట శంఖ మూఁదిన ట్లగు. ఇతఁ జిన్నన్నప్రవర్తనమో వింతగా నున్నది. ఆయనమూలవలన నన్నకుఁ దాననుకూలుఁడోప్రతికూలుఁడో తెలియలేదు. పోనీ, నేనే సాహసించి యడుగుదునా? అన్నతోఁ బ్రతికూలించినఁ గుటుంబకలహ మగు ననిన నేను శేయవలసిన దేమి ? గరిఁజ నాకి వరముఁ జెఱచుకోవలయునా ? సాహసించి దీనిఁ నేనే ప్రతిక్రియఁ జేయవలయు ! (అని యోలోచించు చుండును)

(తెరలో ధమధమధ్వని.) ద్వారవలీవాసులారా ! వినుఁడు మఱచితి మనఁ బోకుఁడు. జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుఁడు. రైవరకాద్రికి నొకమహాత్ముఁడు సన్నా యసి వచ్చి యున్నాఁడు. ఆయనను దర్శింప యావశ్యకములు శేపటియుదయమునఁ బోవుదురు. పొరు లందఱు యతీత్యరు బహూకరింపఁ దగినభంగిని రావలయును. ఇది రాజాజ్ఞ సుఁడి. (అని తిరుగ ధమధమధ్వని.)

సు—ఇది యొకటి వచ్చెనా? నాచెలులు నన్ను వెదకుచుందురు. పోయెడఁ గాక.
(నిష్క్రమించును)

౩

సుభద్రావిజయము.

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము.

(ద్వారక. సుభద్రామందిరోద్వానంబున లతానికుంజమందు నిమిలితలోచనంబై యతివేషంబున ధ్యానతత్పరుఁడువోలె నర్జునుఁడుండ సుభద్రారుక్మిణీ సత్యభామలు ప్రవేశింతురు.)

రుక్మి—(కొంచెముదూరమున వచ్చుచు నర్జునుఁ జూచి) సుభద్రా! నైవత్యమునుండి తోడితెచ్చిన యల్ల వాణిపరిచర్యకే సుమా నిన్ను బావగారు నియమించినది.

సత్య—నీయదృష్టము పనసలొల జాతితేనెలోఁ బడినట్లయినది. వీరు నిన్నుఁ గృతకాతుకఁగి జేయుదురుపో.

సుభ—వదినా! అన్న చెప్పిన ఋషిశ్వరులు వారా? మహిభృత్కుమారికై, తపముఁ జేయు రాజహాళివలె నున్నారే.

సత్య—మఱిదల! సన్నాన్యసివేషి నీ నులకు రాజహాళియా?

సుభ—కాదమ్మా! శంకరుఁ డని యంటిని.

సత్య—ఆయన శంకరుఁడు. నీవు గాఢజీవిని

సు—(సత్యతో) ఆరేమమ్మా యట్లు లనెదరు? (రుక్మిణితో) పెద్దవడినే! ఈచిన్న వధినెగారి పరిహాసమునకుఁ బిన్న పెద్ద యనువిచారముకూడ లేదమ్మా. ఏలమ్మా యింతపిన్నవయసున వీరు సన్నాన్యసు లయినారు? ఆముఖవర్చస్సు విబుధుల కైనఁ గల్గునా.

రు—ఆయన సన్నాన్యసి యగుటకుఁ గారణముఁ బివే యని నాకెట్లు చెప్పవచ్చును. నీవు చెప్పినట్లు బీతేజస్సు సామాన్యవిబుధుల కుండునా? విబుధపరిసందనున¹ కుండు నేమో.

సత్య—నీవు పోయి మ్రొక్కుము. నీకోరినమగఁడు వచ్చునట్లు వర మిచ్చును.

సు—మావదినెగారి కెవ్వడు మగనిదంతయే.

1 గాఢము. = పెండ్లికఁగము. (2) పార్వతి-రావమాఁడు. (3) శ్రవణ-రాజశ్రేష్ఠుఁడు
(4) విజయము. అర్జునుఁడు.

(అందఱు సమీపించి నమస్కరించి నిలుతురు.)

అర్జు—(కన్నులు విచ్చి) నారాయణ.

రు—మఱియెలా ! మీరు దేవసములు. నిగ్రహానుగ్రహసమర్థులు, ఉపచరించుట యందుఁ బ్రమాదంబున నేని బాలత్వంబున నేని యుపేక్షించెదవు సుమీ నీకు సర్వమువీరే యని నమ్మి పరిచరించి వా రేది చెప్పిన నాఁగా దనక చేయుము. నీప్రాణములకంటె నెక్కువగఁ జూచుకొనుము.

సు—నేనేల ప్రమాదపడుదును ? వారిసౌఖ్యమే నాసౌఖ్యము.

రుక్మిణి—వ్రతీంద్రా ! పెద్దవా రీకన్యకను మీకై వసపఱిచిరి. స్వధర్మనిర్వహణార్థము గ్రహింపుఁడు.

ఉ. బాలిక ముద్దరాలు కడుఁపాలున కోర్చినమేనుగాదు, కా
 ఫేలనలోల సంతతముఁ గీడును మేలు నెఱుంగ నేర, దీ
 గోల భవత్సవర్యలను * గూడఁ గృతార్థతఁ గావునగా, మహా
 శీలక ! కన్నెమిన్న దయఁచేసి కరఁబుఁ బరిగ్రహింపుమీ. 20

ఉ. బాలురు వృద్ధులుగా సతులు * భక్తిపురస్కరితవృత్తిఁ గా
 ర్యాభులు సంఘటించునెడ * నజ్జల నొండ, నతింగి యొండ, నే
 దే లవదోషముం గలిగఁనేని శమింతురు గాని యల్లఁగాఁ
 జాలరు సత్యభాషణ ! ప్రశాంతమనస్కులు సాధుసత్తముల్. 21

(సుభద్రంబూది) నీవు వారిపూజకు వలయునవి సేకరింపుము. వారిదేవపూజా వసరమునకు మేము మరల వచ్చెదము. (రుక్మిణీసత్యభామలు నిష్క్రమింతురు.)

సుభద్ర—యతీశ్వరా ! మీ కేమి కావలయు ?

అర్జు—(స్వ) హృదయేశ్వరా యనదుగా (ప్ర) ఏ మంటివి ?

సుభద్ర—యలినాథా ! మీకు ధ్యానభంగముఁ గావించితిఁ గాఁబోలు. మీ కేమి కావలయును ?

అ—నీవు...ఇప్పటికిఁ బుష్పములు ఫలములు చెమ్ము. (సుభద్ర నిష్క్రమించును.)

నీ. మఱుఁగునఁదిరుగుచోఁ దెఱవయంచెలనాదు, పెక్కువమనసుఝఁగుక్తుమనును ఎదు రరు చెంచుచో * నిందుముఖామృత, సరసి దృష్టి మునింగి * మరలి రాదు

పయ్యర సాక్షనఁ ♦ బయ్యెద కంపింప, సుడియుచుఁజేర్తంబు ♦ సుల్లఁ బెట్టుఁ
గ్రమ్మటి యేగువోఁగిగబరినితంబముల్, గనమోహతాపముల్ ఁఘనము లగును
ఆ. ఏమి చేయువాఁడ ♦ నెట్టులుపైరింతు, జవము బూమెకై నఁ ♦ జలుపు లెట్టు ?
లీరహస్యరక్ష ♦ యెవ్వడి ? దీనికి మందు గలదె కలికిఁపొందు దక్క ? 23
అయ్యో ! ఈతాపబాధ లేకున్న నిప్పుడ యీతలోదరిని గాంధర్వవివాహంబున
కీయఁగొల్పియుండనా ?

(సుభద్ర పుష్పఫలాదులఁ దెచ్చి యిచ్చును.)

సుభద్ర—స్వాములవారికి నగ్ని హోత్రము గావలయునా ?

అర్జు—(స్వ.)

తే. ధూమపుంజీభవత్కచస్తామ మొనరి, త్వలికాయితనవ్యలాంవన్య మెసఁగ
దాపు చేరిన శీతమైదవృత్తపోయి, బాల! ననుఁగ్రాతు వొక వింతంపహ్నివగుచు ?
సుందరి ! నాడెందంబు నీయంద వేల్పుచున్నవాడ. ఇఁక వే అగ్ని హోత్రమేల.

సుభద్ర—(స్వ) స్వాములవా రెప్పుడు ధ్యానైకతత్పరులే (ప్ర.) స్వామీ! అగ్ని
హోత్రము కావలయునా ?

అర్జు—కావలసినదే (సుభద్ర యగ్ని హోత్రముఁ దెచ్చి యిచ్చును. అర్జునుఁడు
పూజ నభినయించుచు.)

(రుక్మిణీ సత్యభామలు ప్రవేశింతురు.)

సత్య—(అర్జునుఁజూచి) శుభకాలము. ప్రసాద మనుగ్రహింపుడు.

అర్జు—నారాయణ. (అని తాంబూలము లంకాయ పూవు లిచ్చును.)

సత్య—సుభద్రా! ఫలదానము వారే చేయవలయునా? నీవు నీయరాదా ?

సుభద్ర—నేను నిచ్చెదను. (అని నారి కేళతాంబూలాదుల నిచ్చును.)

రు—సత్యా! మనము వచ్చినకార్యముముగిసినది. వారి సెలవుఁ దీసికొనిపోదమురమ్ము.

సత్య—నిజమే మన మిచటనుండి వారియేకాంతముఁ జెలిపినఁ గోపింతురు. స్వామీ!
మాకు సెలవా ? ఈచిన్నది మీసేవకు యోగ్యురాలే కదా ?

అ—(చిటినవృత్తి లోన నగించిశానుచు) నారాయణ. (రుక్మిణీ సత్యభామలు నిష్క్ర.)

(స్వ) ఈబాలిక మాధ్యమ మిక్కిలి హృద్యమై యున్నది.

తే. సహాయుద్ధానభిక్షర ♦ శ్లాఘ్యులరము, తథుకుబెగులవగలాఁడిగులుకు కంట
బాలకులతోక్కుపట్టులేఁబాధఁగూర్చు, జ్ఞానమానిప్రకల్పభామణముకంట.

(ప్ర) కాంతామణి! నేను మధ్యాహ్నానమున కై పోయెద. నీవనిఁ జూచుకొని రమ్మ. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థాంకము - ద్వితీయరంగము.

(ద్వారక - సుభద్రామందిరము. సుభద్రాశారదలు సంభాషించుచుండును.)

సు—నీప్రశ్నమునకుఁ బదపడి ప్రత్యుత్తరముఁ జెప్పెదఁ గాని కొందఱముఖములు సూతనముగఁ జూచినంతనే ప్రీతియుఁ గొందఱముఖములఁ జూచిన నప్రీతియు, నిట్లు వివిధభావము లుప్పతిల్లును గదా దానికిఁ గారణము?

శారద—సౌందర్యము.

సు—సౌందర్యము ప్రధానకారణ మేని సుందరు లందఱు సమానప్రీతిపాత్రములుగ నుండవలయు. లోకంబున నట్లు లున్నదా? సౌందర్యహీను లందఱు క్షేపింపఁ బడు చున్నారా? వారియందును మైత్రి దాంపత్యము వల్లించుండుట లేదా?

శారద—సమానగుణులు ప్రీతిపాత్రములు. విరుద్ధగుణు లప్రీతిపాత్రములు.

సు—గుణగుణజ్ఞానము సహవాసానంతరముగదా గలుగును? ప్రథమదర్శనముననే కలుగునభిప్రాయముల కేమి హేతువు? విరుద్ధగుణులును మిత్రులుగా నున్నారగుదా.

శారద— దైవమే.

సు—త్రోవకు వచ్చితివి. దైవము నిష్కారణముగ మైత్రివైషమ్యములఁ గలిగించునా?

శారద—దైవమునందు స్వచ్ఛందవర్తనము పక్షపాతబుద్ధి యెట్లు చెప్పుదును?

సు—చం. తరణిమహానుభావతను * దామర యేమియెఱింగి విచ్చెడి?

సరగునఁ గాంచినంత? గలు*పం బెది గాంచె శశిక ముకుంగఁగఁ?

గరఁగెడిఁ జంద్రుఁ జూచి శశి*కాంత మదేటికి! నెట్లు చూచిన

బరగెడి రాగవైరములు * ప్రాగ్భవకర్మఫలోదయంబునన్.

౭౬

యథార్థ మారసినచో విద్యార్థనకామమై రాగ్యాదుల నభిలాష కిదే కారణము. కావున నాయునురాగమున కీకారణము తప్ప మఱి యేదియుఁ జెప్పబాల.

శారద—అనుమానమునకో?

సుభద్ర—పాణులు చాపాభ్యాయుధకిణాంకితములు. అంగుళులు, హస్తములు, కర్ణములు, గ్రీవ, భూషణిగాంకితములు. బాహు లాజానువులు. పాణిపాదములు పద్మాది చిహ్నితములు.

శారద—నీవు కారణ మడుగలేదా ?

సుభద్ర—అడిగితిని. ద్రోణాచార్యశిష్యుడ నని, చాపవిద్యాప్రవీణుడ నని, కొంత కాలము భోగభాగ్యసంపన్నుడ నై యుంటినని, చెప్పి.

శారద—తులమున ?

సుభద్ర—ద్విజుడట.

శారద—సందిగ్ధమే అనమాన మున్నప్పు డేల యచటికిఁ బోయెదవు ?

సు—అదియే వచ్చియుండుకప్తము. ఎంత నిబ్బరించుకొన్నను, నక్కడకుఁ బోక, యాయనను జూడక, నేనై పలుకరింపక, యుండఁజాల కున్నాను. ఇనుపతునక సూడఁటురాయికై యెగసిచనున ట్లున్నది నావ్యాపారము.

శారద—నీమోహ మంతయు విజయరాజుగారిపై నుండెనే? ఇది శీలహానికదా?

సు—శీలహాని ప్రాణహానియే సుమ్ము. అంతటిదుర్బలమానసను గాను. ఇట్లు లగు టకుఁ గారణ మేమో తెలియ కున్నాను. అనమానమే యనురాగమున కుప బలముగనున్నది. దుర్యోధనచింతావిషమునకు నీయవ్యుతము దొరకియుండఁబట్టి బ్రతికితిని.

శారద—ఈయన ద్రోణాచార్యశిష్యుడ డేని యర్జునరాజుగారి నెఱింగియుండవలయు. అవిషయ మడిగితివా ?

సుభద్ర—లేదు.

శారద—అడుగుదము రమ్మ. (ఇటు నటుఁ బరిక్రమించి) వాళే యతీశ్వరు లూరక కూర్చున్నారు.

(శారదా సుభద్రలు సమీపింతురు.)

సుభద్ర—(ఒక యోర నిలుచుండి) యతీశ్వరా! అన్యులైన మైనరా? ఏదైనఁ గావలసి యున్నదా ?

అర్జు—నీవు...సమక్షమున సర్వికార్యములు కీర్ప నాకేమిఁజాల ?

సుభద్ర—(తల వంచుకొని నేలఁ గాలివ్రేల వ్రాయుచుండును.)

అర్జు—బాలికా ! యేదియో యడుగ నుద్దేశించినట్లు తోచెదవు. ఏమది ?

శారద—స్వాములవారికి ధ్యానభంగము గాదేని.....

అ—(స్వ) ఉపాసితదేవత ప్రత్యక్షం బై నిలిచి పలుకరింప నన్యంబు ధ్యానించువాఁ డెట్టివాఁడు? (ప్ర.) నాధ్యానభంగ మీచెలివలననా? అవశ్య మడుగవచ్చును.

శారద—అక్కా ! యడుగుము. స్వాములవారు సడా నీయెడఁ బ్రసన్నులు సుమీ ?

సుభద్ర—స్వాములవా రేయేక్షేత్రముల వీక్షించితిరి? ఏతీర్థంబుల నాడితిరి? మీకు

మెచ్చికుక్షేత్ర¹ మేది? ఇవి వినఁ గోరిక.

అర్జు—(చిలునవ్వున) దీనికా యింత సంకోచించితివి ?

కాశీ గంగాసరయూసంగమాదులు దర్శించితి. భక్తరక్షా పరాయణుబదరీ నారాయణు సేవించితి. ధనుష్కోటి దర్భశయనాదుల వసించితి. శేషాచలమున వేంకటాచల పతి, నేక శిలానగరధాముత్రీకోదండరాము, దేహాభీపురీశ్వరు వేంకటేశ్వరు, భజించితి.

ఉ. కాంచితః గుంతలంబు, మణికిర్ణకః జూచితః, జక్రవాపి సే

వించితి, గంధమాదనము * వీక్షణ సల్పితః, గూర్మమూర్తి సీ

క్షించితి, జంద్రపుష్కరిణి * సేతువు వింధ్యహిమాచలంబులఁ

గాంచిని బుష్కరంబుఁ బాడఁగంటిని గన్య కుమారిఁ జేరితిన్. *

22

ఇంతయేల ? మోక్షసానంబుల నెల్లఁ గంటిఁ గాని యీకడపటిక్షేత్రమువలె నేదియు నామంబున కింపు నిడదయ్యె

శా—స్వాములవారు చాలశ్రమించినారు. మీకు లేఁబ్రాయంపువారుగా నున్నారే యిన్ని దేశము లొంటిగఁ దిరిగితిరా? తో జెప్పరైనఁ గలరా ?

అర్జు—నేను విజయుఁడను రాజకుమారుఁడు.

సుభద్ర—విజయుఁడను రాజకుమారుఁడా? కాంతేయుఁడా ?

అర్జు—అవును. కుంభిదేవిగారి తృతీయపుత్రుఁడు.

శారద—అటైన వాఁని మీకుఁ జక్కఁగఁ దెలియునా ?

అర్జు—మిమ్ము మీకుఁ దెలియునా ? యనుము.

శారద—అయినకు మీకు నంతటి స్నేహమునకుఁ గారణము ?

అర్జు—బాల్యప్రభృతి యేకగ్రీవముగనుండుటయే కావున నభేదప్రతిపత్తి.

సుభద్ర—వారు కుశలులా ?

అర్జు—ఆఁ, ఇప్పటికి జీవితుఁడే.

సు—(తత్తలపాటుతో) అదేమి యట్లు లనెదరు? వ్యాధిపీడితులు గారు గరా ?

అర్జు—వ్యాధిపీడితుఁడో యాధిపీడితుఁడో ?

చం. నిలిచినచోటనే నిలుచు * నివ్వెఱపాటును గాంచుఁ, జిత్తముఁ

జలిపెనుకార్యమం దునుపఁజాలఁడు, చూచెడు వెట్టిచూపులఁ

1 క్షేత్రము=(1)భార్య (2) మడి (3)శివ్యప్రదేశము 2. కుశలము=వెండ్రుఁలు 3 కుంభదేశము, ఇట్లే తక్కినవి లెఱుపఁబడినవి.

గళవళమందు నిందుఁ గని • కంపిలుఁ గమ్మనిగాలి సోకినన్

గలికిరొ ! నిర్దురం గుడుపుఁ • గానఁ జడేమి మనోభవాత్తియో. 20

కం. తను వెల్లఁ బలుకఁబాటెను, ఘనములు నిశ్వాసములును • గలవరిపాటుల్
తనువు కృశించె నిఁ కే మని, ఘనవేణీ ! వినుతు నిలిచెఁ • గాయం బొకఁడే.

సు—హరిహరీ ! ఎంతదుర్దినము! (అని వెల వెలఁబోయి పరితాప మభినయించును.)

శారద—స్వామీ! మనోభవాత్తి యంటిరే మన్నఘాత్తియా? అధిబాధయా?

సుభద్ర—(స్వ) అనుగఁ దగినప్రశ్న మే యడుగఁబడెను.

అర్జు—చెప్పెదఁ గాని యీబాలిక యిట్టు లగుటకుఁ గారణ మేమి?

సుభద్ర—(స్వ) అడిగినది చెప్పఁడే. నావిచార మేల?

శారద—అప్రియవార్తి వినుట.

అర్జు—ఏమియప్రియము?

శారద—ఈమె కాయన మెసల్తికొనుకు, మనోహరుఁడు ఈసంలాప మన కొనఁ
గూడదు. అనుభవింపను గూడదు?

అర్జు—(సుభద్రతో) అవునా సుందరీ?

సుభద్ర—(తలనడుమకొనును.)

అర్జు—చెప్ప నిస్తిము లేకున్నఁ బోనిమ్ము.

శారద—సిగ్గు.

అ—కాదుకాదు. తనపెద్దవారితోఁ జెప్పుదునో యని సంకేహము. ఒకరిరహస్య
మింకొకరితోఁ జెప్పటకా నేను వచ్చితిని? (సు. తలయెత్తి క్రేగంటఁ జూచును)
నేను బూనినకార్యము నెవ్వరుఁ దప్పింప నేరరు కావున నీమనస్సు నిష్కల్మష
ముగఁ దెలిపినచో నాచే నైనంత నీకు మేలు చేయుదును గీడుచేయును.

శా—అక్కా ! న్యాములవారు నీ కభయహస్త మిచ్చిరి. వారికిఁ బ్రత్యుత్తిర మిమ్ము.

సుభద్ర—అవు నని నీవే చెప్పరాదా?

అర్జు—లోకమున మతిసౌందర్యముల కేకాశ్రయత్విము దుర్లభము. వరించి వరించి
యద్దనునా వరించితివి?

శారద—అదే వట్టు లనెదరు?

అర్జు—శుష్కించి శుక్లపక్షమున విదియచంద్రువలె నున్నాఁడు. ¹

1 ఇది యత్తకోత్తరాభివృద్ధిని సూచించును.

సుభద్ర—విదియచంద్రుడు కువలయామోచకారి కాడా?

అక్ష—కామాయవత్తము, కమండలువు, జడలు, ధరించి బికారివేషంబున నున్న వాడు. నీవు చూచియుండిన మోహించియుండవు.

సుభద్ర—అది మీ రెట్లూహించితిరి!

అక్ష—స్త్రీస్వభావమునుబట్టి.

నీ పట్టుబుట్టము జడపరిధానమునుగాక, కామాయవత్త మేకన్న మెచ్చు?
బైడిచెంబులు వెండిపల్లెరంబులుగాక, యాకమండలువు నేయింతి గోరు?
మంజులకాంచనమణిహారములు గాక, గుడురాకపేగు లేసుదతి నలచు?
గమ్మవాసన లీనుగంధసారమె గాక, బూడిదెపూత లేపాలతి కెంపు?

లే. కమ్మనూనియపూతలఁగఁతు లీను

ననుగురుల్ గాక జడల నేవనితి కితవు?

దినము భవతి భిక్షాంజేహి • యరుచు దిరుగు

బోడి వలచునె రాచపూఁబోడి చెవుమ?

౭౬

స్త్రీలుభాగభాగ్యాసక్తలు కదా? మఱి యెవ్వరి నైన నైశ్చర్యవంతు వరింపుము.
సుభద్ర—యతీశ్వరా! మీరు సెలవిచ్చినది యుత్తిమస్త్రీలక్షణము గాదు.

చం. వలచినదానఁ గాను సరపర్యజగాఁరిగంచుచేలముల్

చెలువపువాహనంబులును • శ్రీయును రాజ్యము భాగభాగ్యముల్

లలితపురూపముల్ మెయివిలీనము, గావున నిష్ప్రదన్నియుల్

దొలఁగె నటంచు నామదికి • దుఃఖ మొకింతయు లేదు నమ్ముఁడీ. ౮౦

ఆయన తీర్థయాత్ర వెడలుట వింటిని. అట్టివార లిట్టివేషంబు వహించియుండు రనియు నెఱుఁగుదు. సత్యసంరక్షణమునకై భాగంబుల విడిచె నని నేను వ్యసనపడుట లేదు. నామనోహరుఁ డిట్టిసత్యవాక్యైకప్రవణుఁ డని పొంగుచున్నాను. చక్రవర్తమును విడిచిన విడువనిండు.

కం. ఎయ్యది లోకము మెచ్చునో, యెయ్యది వేల్పులును మత్తులిలపై స్థిరమై
యెయ్యది యశముం గూరుచు, నయ్యది విడనాడెనా యథార్థముచెప్పుదా?

అక్ష—మాట లెన్నెనఁ జెప్పవచ్చును. ఈనావేషంబు నీకుఁ బ్రీతికరంబా? నిజము చెప్పుము.

సు—ధర్మరాజానుజ నర్జును వరించునన్నుఁ గూర్చి నిజముఁ జెప్పి మనుట వ్యర్థ భావము. నామనోహరుచే ధరింపఁబడుట నీవేషింబు సర్వభా సంతోషకరిం బని ముమ్మాటికి వచించెద.

సీ. ఘటసంభవునిజటాఁపటలికి మెచ్చెనే, రమ్యలోపాముద్ర • రాజవదన ?
చ్యవనునిపలితకేశముల మోహించెనే, శిర్యాతికస్యక • సాధుచరిత ?
చేనున్నవీణకై • మానస మిచ్చెనే, నారదునకు సుకుమారి మున్ను ?
మొల నున్నపులితోలు • మోహించి కూలనే, ధారిత్రీధరివరతనయగారి ?

తే. వారి లెల్లరు నావంటివారు గారా !
పుట్టిరో రాచకూతులై • పాలుపు గనరా ?
సుఖము లెఱుంగరా ? భోగించువొప్పు లేదా ?
ప్రాణపశులుగఁ గొనరె సత్స్వామ్యసింహుల ?

౮౨

వారందఱు వివేచిహీనలారా ? తెమిప్రియులమహిమ లెఱుంగనివారా ?
అ—వారిపతులు తపోబలసంపన్నులగు మహాత్ములు. అఘటనఘటనా చాతుర్ధురీ
ణులు నీప్రియుఁడు రాజర్షియఁగఁడే ?

సు—నిష్కల్పమం బగువలపునకు వలచె సాధిసము. ముఖ్యకారణము. వలపి ఫలమును.
తక్కినఫలకారణంబులు గొణంబులు. మనోవాక్కర్మంబుల దానం బెవ్విధంబుగ
నొనర్చిన నది యపరిహార్యంబు అందు మనంబు ముఖ్యంబు. క్షత్రియకన్య నగుటఁ
బతివరణంబున నేను స్వతంత్ర. స్వదత్తయైనను గురుదత్తయైనను బ్రథమప్రతి
గృహీతకంఠ నన్య మనంబున నేని మోహబుద్ధిఁ దలంచుట శీలవతికిఁ దగదు.
సావిత్రియే ప్రమాణము

శారద—కూచితిరి గదా యీమెకు నర్జునునిపైఁ గల మోహాతిశయము ?

సు—(శా-తో) నీప్రశ్నమునకు స్వాములవారు ప్రత్యుత్తరమును దరువాత నిచ్చెద
మనిరే !

శారద—స్వాములవారికి దయవచ్చిన.....

అ—ధర్మరాజుగారి పట్టాభిషేక మహిమాత్మనమునఁ బూర్వరాత్రమున విజయసాధ
మున కెదుటిమేడమీఁద రాచకన్నియ లందఱు గుమగూడి వసంతోత్సవ మాచ
రించెరట.

సుభద్ర—అవును.

అర్జు—అం దొకకన్య యాయనచిత్తింబు మ్రుచ్చిలించె నట.

సుభద్ర—ఆభాగ్యవతి యెవ్వతెయో ?

అ—ఆకన్యక తెల్లపట్టుబుట్టముఁ గట్టి, బంగారుటాడ్డణముఁ బెట్టి, కుసుంబవన్నె
రైక తొడిగి, వజ్రాలకమ్మలు ధరించి, మెఱుపుఁదీగవలె నుండె నట.

సుభద్ర—ఇట్టిజ్ఞప్తి స్త్రీలకు సహజము. ఆయనకు...

అర్జు—మోహబలము.

శారద—(అప) అక్కా ! నీవేకదా యానాఁ డట్టిసాగసు చేసికొనినది ?

సు—(అప) నీవు చెప్పనది బాగున్నదే. ? నే నట్టిసాగసు చేసికొనినది నిజమే గాని

మఱియెవ్వ రట్లుసింగారించుకో లేదనుట యేమి నిశ్చయము ?

అ—ఆకన్యక నే మఱునాఁ డుత్సవమువేళి సార్కగ నుండునెన్నుఁ దామరతోఁ
గొట్టి మీఁదఁ బూలు టువ్వె నట,

శారద—(అప) అక్కా ! నీవే కదా యిటు... ..

సుభద్ర—(అప) నే నాయనను గొట్టితి నట ? నీవు దగినదానవే !

శా—(అ) కొట్టితి వని కా దక్కా ! నే ననినది. మొదటఁ దామరవైచినది, తిరు
వారె బూలు వైచినది నీవే కదా ?

సు—(అప) నాదృష్టిపథమున రథముండువఱకు మఱియెవ్వరటు చేయలేదు, ఆపట్టనంబున
నన్నియో వీధులు. ఎచ్చట నేమి జరగెనో (ప్ర) ఈస్వల్పవిషయ మాయనస్మృతి
యందుఁ గలదుగా?

అర్జు—స్వల్పవిషయమా ? దానిఁ దలఁచి

కం. అకటా ! విషదనితము లగు, ప్రకటానం గాంబకముల * బాలిక నన్నుఁ
వికలాత్మునిఁ జేసెఁగదే, యకశంకుని; నెంతయదయు * రాలో తలఁపన్.
అని తపించుచున్నవాఁడు.

సుభద్ర—అదయురాలు గాదు. పుణ్యురాలు.

అర్జు—దేవపూజవేళను గూడ నీధ్యానంబు మఱుచువాఁడు కాఁడు.

శారద—(అ) అక్కా ! స్వాములవారు నీధ్యాన మను చున్నారే.

సు—(అ) పోవే యాశాసాతకరాలా ! (ప్ర) స్వామీ ! దేవపూజకు విరహాలాప
మున కెక్కడిపొందిక.

అ-చం. నిరతము నీపయిన్ మనసు నిల్చి యనల్పతరాంతరంగిక
 స్ఫురదుహర్తకిభక్తి బలుపోకలు పోయెడివాడ; విష్ణుసో
 దరి ! కరుణాకటాక్షములు దాక్కొన వేగ ననుగ్రహింపుమీ
 స్థిరతరసౌఖ్యదాత్రి వయి • దేవి! తలంపుము నన్ ద్వకీయుఁగన్. ౮౪
 అని ధ్యానించువాడు.

శారద—(అప) విష్ణుసోదరి యట.

సుభద్ర—(అప) అవునే. గారి.

శారద—(అప) నీవు గావో.

సు—(అప) రిత్తయాశ లనుజాలు గట్టి నీవు నన్ను సంశయసముద్రంబునఁ ద్రో
 యుము. వాస్తవావస్థకిన్న సంశయావస్థ దుస్సహము సుమా? (ప్ర.) ఆభాగ్యవతి
 యెవ్వతెయో?

అష్ట—నీవు కాకున్న ?

సుభద్ర—ఎనను గాకున్నను నాకు ధనంజయ ¹ సాంగత్యము తప్పదు.

అష్ట—జరిగిన వృత్తాంతముఁ జెప్పెద వినుము.

సీ. సంకల్పవీధిని • జలజాక్షినిఁ నిల్పి, కనులార నిశ్చేష్టఁ • గాంచఁ గాంచుఁ
 గాంచి సాందర్యంబుఁ న్నులఁ గట్టిన, మదనా ప్రవహ్నులఁ మఱుగు మఱుగు
 మఱిఁగియెప్పుడొక దే, మానినీ! నినుఁగూడి, యుల్లంబుఁ దెలుపనం • చుకుకునుకుకు
 నుడికి మూఱులు • దే • పడఁతి నీవారలు, తలఁపకు మే లంచుఁ • కలరుఁ కలరుఁ

తే. కలరి యన్యంబు నేదియుఁ • కలఁపుగొనఁడు

మదనశరతాపమునఁ జేసి • నిదురపోడు

పోయెఁబో యంతలోన భద్రా! యటంచు

నులికిపడి లేచు మదిలోనఁ • గళవళించు

౮౫

శారద—అక్కా ! అక్కా !

సుభద్ర—(స్వ) బ్రతికతిని.

అష్ట—భద్రనీచేరా?

శారద—ఈమెబంధువు లందఱ తాపేరనే యీమెను బిలుతురు.

అ—మీయన్న యభిప్రాయమెఱింగినయద్దనుఁడునీయభిప్రాయమెఱింగియుండిన...

అహా ! (అని తలయూచును).

సుభద్ర—“ఎఱింగి యుండిన” ననెదరే వారెఱుగరా? ఎఱింగియుండిన?

అ —నీనిమిత్తమై రై వతమునకు వచ్చినవాఁడు ప్రత్యక్షముగనిచటికి వచ్చి నీను గ్రహింపక పోవునా?

సుభద్ర—నాకై రై వతముదాఁక వచ్చినవారు మరల నెచటికిఁ బోయిరి?

అర్జు—మఱుగుపడి...నీ వొకయుత్తర మైన వ్రాసియుండరాదా?

సు—ఆసాహసముఁ జేసితిని. నే నిచ్చినయుత్తర మాయన లభింపలే దని మరలఁ దేఱబడినది.

శారద—ఇదే యాపత్రము.

అ—(సు-తో) ఏమి వ్రాసితివి? (శా-తో) ఇటుదెమ్ము (పత్రికఁ జదువును.)

కం. శ్రీవిజయాకర్పారము, భావంబున భక్తి మొక్కి • పంచాయుధునికా
శ్రీవిలసిత భద్రాద్రిని, వేదిధములఁ బ్రాణదయిత • విజ్ఞాపించున్. ౫౬

ఉ. వింటి భవత్సశీలతను • వింటిఁ ద్వదీయసుధర్మరక్తియుకా
వింటి భవద్దయాగుణము • వీరవరేఖలు జ్ఞానవృద్ధులుకా
గంటుగలట్టిచారలును • గాదన కాత్మల నిన్న మెచ్చులో
కంటికి తెప్పలేదు నవఃకంజశరా ! యలనాట్రునుండియున్. ౫౭

చం. కలితసురూపమాన్యకులఃకమగుణాన్వితరాజకన్యకల్
వలపును నీపయిక నిలిపి • వంతురువా రని వింటి, వారి నా
నలఘుమనోబలంబులు గుణాగుణతత్త్వవిచారశీల? నా
బలితపునద్యోతంబులను • వ్యర్థ మొనర్చునో యంచుఁ గుండెదన్. ౫౮

నీ. అమ్మితి నందునా•యాత్మనోయనఘాత్న, రాచకన్నల కదిక్రమము గాదు
దానంబు నిత్తునా•మానస మంచునా, క్షత్రియునకుఁ బ్రతిక్రహము దగునె?
హరియింపఁ గానన్ను•నరుడెప్పుటందునా, యానతియా యనియాగ్రహింతో
నీదాన నంచును • నే విన్నవింతునా, శ్రొత్తయిచ్చక మనుకొనెద వేము

తే. బాలికను నేను నీ వనఁ • బ్రాథమతి వి, కేమిచెప్పిన నేర మంజేమియెంతో?
కన్యకా రత్నమను నీవు•క్షత్రియుఁడవు, రత్నహారులు పార్థివుల్ • రాజచంద్ర?

నీ. కలశపయోరాశి•కలితయా నవసుధ, రక్కసుండు గ్రహింప • రాకమున్న
అమలమంత్రపవిత్ర•హైయంగవీనంబు, గ్రామసింహము దాఁక • రాకమున్న

తొలకరిమేఘంబు • చిలకరించెడిధార, పడటునఁ బుట్టెలోఁబడకమున్న
సద్యస్సముత్ఫుల్ల • హృదయ యాసరసిని, గాసరంబు గలంపఁ • గనకమున్న
తే. విబుధవర్య! ధనంజయా • విమలశుక్తి, పక్కులా! రాజహంస! నాఁదైనికాంక్ష
మానక! గ్రహింపఁ గొని జగన్మౌన్యశేయ, నమలకీర్తితచరితవేగముగ రమ్మ.
తే సుఖద యోశౌర్యధన జన్మ • స్తుతద్వయాధ్య
రమణ కంజాక్ష పితృజన్మ • రమ్యగ్రాత్ర
ప్రోవు శశివంశ్య యాచింతు • రుచిరిసమున
వ్యగ్రమతిజ్ఞాతినుత్తుడవు • వదలిదీన, రెంటి జంకును గొంతునుగృపను గనుము.

శుభముద్ర
ద్వితీయ.

అ—మరణాతురున కమృతమువలె నావిరహాతురున కిది జీవనోపధమై యుండుగదా?
సుభద్ర—పురుషులు ధైర్యశాలులు. వారితాప మెంత?

అ—అయిన వేదనాప్రవాహవేగము జూచి యనుభవించిననాకుఁ బలియును. నీకేమి
తెలియును?

సుభద్ర—అవును నాదుఃఖసాగర మాయన యెఱుంగనట్లే.

అర్జు—నీకై యాయన యనుభవించు నవస్థల నేనేమి చెప్పదును?

సుభద్ర—ప్రియువార్త వినియైన బ్రదికెడ. దయగలదేని వదింపుడు.

అర్జు—అయిన వినుము.

శా. వ్యాపారంబుల నెల్ల మాని యెపుడు • ద్వన్నామచింతారతి
నీపైఁ గూరిమిపేర్చిచేఁ గలయంధేనిఁ నినుం గాంచుచు
దాపం బందుచు నన్నచాడ మదనాఁత్రజ్వాలలఁ

సుభద్ర—నేను మాఁడిపోవుచున్న దాననే.

అర్జు—

నీవునఁ

వ్యాపాదింపక నన్ను నేలగదవే • బాలా! మనోహరిణీ!

౯౨

సుభద్ర—నేనా వ్యాపాదించుదానను? నాయవస్థ నే నేమని చెప్పికొందును.

అర్జు—చం. అలివరూ! నీముఖాబ్జ మమృతాంశునిలింబమునందుఁ బూర్ణమై
ప్రతిఫలియింపఁ గాంచుటను • బ్రాణము నిల్చెను మేన; నీసదా

గతి దయకల్పి నీచలువకమ్మని యూర్పులగాలిఁ గ్రోలుటఁ

క్షితి నడయాడుతక్కి గలిగెఁ, ననుఁ బోవు మరాళకుంతలా ! ౯౩

సు—అయ్యో? పరదుఃఖానభిజ్ఞుఁడా! నాదా చలువయూనువు? మీచరణంబుల
స్పృశించెదను. దేహ మెట్లుకాఁగుచున్నదో చూడుఁడు నాస్థితి మీమనస్సున
కైనఁ దెలిసియుండినఁ జాలును. (అని పాదము లంటఁ బోవును.)

అర్జు—(హస్తములు పట్టుకొని) వలదు వలదు (స్వ) ఏమి దేహతాపము!

తే. వలపుటగ్గి రగుల్ మరుఁకొలిమియేమొ?

సానఁ దీసిన కుసుమాస్త్రశస్త్రమేమొ?

వేడి మిడియెండ సెగఁగొన్న ఁతూఁడొయేమొ?

వాడగాలికిఁ గమరినపల్లవంబా?

౯౪

సుభద్ర—(స్వ) ఆశ్చర్యము ! కరిస్పర్శయు తాపోపశాంతి సూచించెడు.

అ—(ప్రకాశము) బాలికా! నీయవస్థఁ గనులారఁ జూచియు నీకుఁ బ్రీతిఁ గలిగింప
నేరని యీనిర్దయాత్మునిఁ, బాపాత్ముని నేల యంటెదవు? వినుము.

కం. వినఁగానమి నీవార్తయుఁ, గనఁగానమి నీమహాపుఁ ఁ గన్నారఁగ, ని

న్న నేటికిఁ దేరకు నే, మన నేటికి నీవు మెచ్చఁమానెద నుసులున్. ౯౫

(అనివ్రాలఁ బోవును)

సు—ఆఁ ఆఁ వలదు. నే జీవించియుండఁగనా? నానిమిత్తమా? (అని చేయి
యడ్డము సాచును.)

అ—బాలా! నీప్రియునవస్థ నే ననుకరించితి. ఇంతమాత్రమునకే దేహవిస్మృతి గను
దానవు నీవప్పుటివాస్తవదశఁ జూచిన నేమయి యుండువో?

సు—మన్మథబాణంబులు కోమలప్రసూనంబు లయ్యు విరహబలపట్ల దారుణంబు లగు
నట్లు మీ వాక్యంబులు సుధారసధారలయ్యు నాప్రాణంబుల వెలార్చుచున్నవి.

మాలతి—(ప్రవే.) అక్కా! దుర్యోధనాదులు రేప మనయూరిపడమటిగవని యొద్ద
నుండుతోపులో విడిసెదరట. ఉదయమున వారి నెదుర్కొన మనవా రందఱుఁ
బోవుదురట. రుక్మిణీదేవిగారు దీనిని నీకుఁ దెలుపు మనిరి. (సుభద్ర మూర్ఛిల్లి
పడును. శారద యుపచరించును.)

అ—ఇంకను స్మృతి రాలేదు. శారదా ! కారణము?

శారద—ఉఱుము వినినయంచకన్నె యేమగును?

అ—(స్వ) కాదు కాదు ఈకఠినాత్ముఁడు. (శారద యుపచరించును. సుభద్ర లేచును.)

(ప్ర.) తస్యే ! ఏమది?

సుభద్ర—పురాకృతకర్మఫలానుభవారంభము.

(తెరలో.)

చం. పోరి మునిముచ్చభంగిఁ గనుమూయుచు విచ్చుచు రాజకీరమున్
శిర మరవ్రాల్చి మెల్లఁ దనుఁ జేరినవారిని బొంది చూచె, దు
ర్భర మగుకాళలం బడుమఁరాళిని దామరపాకుగొడ్లుచేఁ
దరుఁలు చేర్చువారు ముగుఁదా ! చనుదెమ్మిఁక విశ్రమింపఁగన్. F1

మ తనసా మ్రేడియొ దాచినట్టా సకి ! మఁతలంబొద్విరేఫంబు చ
య్యసఁ దావచ్చి సరోజిన్ మధురసం బానంగ నుడించి కాఁ
కను బల్ క్రాగిన తేనె మూతి నునుపఁగఁ జాఱిన నాలుచున్
దనుఁ దత్పఱింతపురాజహంసము నగం బదారెం ద్రపాసంగతిన్. F2

సు—శారదా ! మధ్యాహ్న మయ్యెను. నామఃఖిముచే స్వాములవారి నిశ్చయమునకు
విఘ్న మాపాడింపరాదు. వారికి మధ్యాహ్నాన్నానాదులకు సమయము పోదము
రమ్ము. స్వామీ! సెల విచ్చెడిరా?

అ—నారాయణ మరల నెప్పుడు వచ్చెదవు?

సు—(మెల్లగ) ఉసు అండిన సాయాహ్నావేళకు (శా. సు. నిష్క్ర.)

అ—దరిద్రుఁడు చేచిక్కిన నిక్షేపంబు నైనఁ దక్కిదుకొన నేరఁడు. నామోహ
మెట్టు లాపుదు ? నామోహ మెట్టు లైన నగుంకా. ఆకోమలాంగి జీవించునో
జీవింపదో ? “ఉసు అండిన” ననియెనే.

తే. బహుశదుఃఖిభరంబున బాలగానఁ, దాశఁజాలక ప్రాణమఁల్ దలఁగు నేమి?
విజ్ఞరాలిట్లుచేయంగ బేగపడునె? దుఃఖికోపంబులం దేమిఁతోపఁగలకు,
బాలిక నన నేల ?

చం. వెనువడగండ్లవానకును బెంపు దొలంగి కలంగి సొంపువోఁ
బానుపడియున్న పంకజమఁబోలిక దాసికతోరవార్తకున్

వనజదళాక్షి మోము వసి నాడెను, దాని స్మరించినంత నా

మనము దవాగ్ని సోకినను మంబువిధంబున వాడి మాడెడున్. ౯౯

దైవమా! నన్నిచటి కేల తెచ్చితివి? ఏమిచేయ వచ్చును? స్నానాది మధ్యాహ్న కృత్యములఁ దీర్చి యోజించెదఁ గాక. (నిష్క్రమించును.)

చతుర్థాంకము - తృతీయరంగము.

(సుభద్రా మందిరము. చిత్రాయుక్తి సుభద్ర శారదభుజముపైఁ జేయి వైచియుండును.)
సుభ—శారదా! ఇక నాగతి యేమి?

ఉ. పోణిమి నానిమి స్తిమయి • పూర్ణకృపా జనుడంచి నట్టి నా
ప్రాణము, జీవితేశ్వరుడు • ప్రాణవిభుండు, మనోహరుండు, నే
రాణ నొనర్చినట్టివ్రతిరాజిఫలంబు, నవీనమల్లికా
బాగుడురైవతాద్రికిని • వచ్చియుఁ గ్రమ్మితె నెంత మోసమా? ౧౦౦

అయ్యో! ఎంతనిర్భాగ్యురాలనే?

ఉ. ఊహయొనర్ప కేనిచట • నుండి తపించెడినీతి, నాపయి
మోహము దూరముం జలిపి • మూఘనికైవడిఁ బోయె? నీతనూ
దాహము దీటు లెట్లు? స్మరతాడిత నేమను లెట్లు? దైవమా!
స్తేహము వమ్ముపోయె, నటు • నేయుడుఁ జెప్పఁగజే రలోదరీ! ౧౦౧
దుర్యోధనుడును రేప వచ్చునట.

ఉ. మానసభాషణక్రియల • మానసమే కడుముఖ్య మిందు ర
ద్దానిఁ బ్రమాణముం గొని పృథానినుజాతున కీశరీరము
దానముఁ జేసి వెండి పరుఁ • దార్కొనఁజేయుట యెట్లు? విప్రుకై
దాన మొనర్చి గోవును బలిదంపడి బోయెకు నీయఁ జెల్లునే? ౧౦౨

కట్టా! నాప్రాణేశ్వరదర్శనలాభం బైన నీజన్మంబున నాకుఁ గలుగదు కాబోలు!
ఈ హృదయేశ్వరా! హృదయేశ్వరా! నాకిక మరణమే శరణము (అని పాన్పుపైఁ
గూలఁబడును.)

శారద—అక్కా! ఊహడిల్లుము.

సుభద్ర—ఏది తలంచుకొని?

శారద—ఓర్పుఁ దెచ్చుకొనుము.

సుభద్ర—దేనిఁ జూచి?

ఉ. చాలును జాలుఁ బల్కకుము • శారద ! నీయుపదేశవాక్యముల్
పోలుప భిన్నకుంభజలముల్ సుమి, నాయెడ నిల్వ నేర్పునే
బాలిక! మద్గతవ్యసనభార మెఱుంగఁగ నేరై? యాదిమ
వ్యాధిభరింబుఁ దుట్టపురు • వాల్మీ నెఱుంగఁగ నేర్పునే చెలి? ౧౦౩

కావడిబుచ్చ చూచువారికఁ దెలియునటే? సమానదుఃఖులు సుమా సమాశ్వ
సింప నప్పులు.

శా—అక్కా ! నీవు చెప్పినది సర్వమే కాని దుఃఖమును నేకార్థము గాఁగలదు?

సుభద్ర—సర్వదుఃఖపరిహారకము మృతి.

శారద—బలవంతపుమృతి సరకకారణము.

సు—అయ్యో ! యివి యెక్కడినీతులే? అట్లయిన నీరాత్రి నీయూర నుండ నొల్ల.

శారద—క్రొవలో దొంగ లడ్డగించిన?

సుభద్ర—సాము లన్నియు నిచ్చటనే పాటవైచి పోయెదను.

శా—సౌందర్యము నేనుచేసి పోయెదవు? ధనము చోరులమాత్రము పెర రేచును.

వనితాసౌందర్య మెట్టివానిని దుష్కార్య మొనర్పఁ బ్రేరించును,

సుభద్ర—చెలి ! నన్నుఁ బాపిబ్రహ్మ రూపవతిగ నేలచేసిన? (అని కూలబడును.)

శారద—నీరమణునిసంప్రీతికి.

సు—సర్వథా నన్ను నాశము సేయుట కనుము. తలవెంక్రుకులంత బలఁగ ముండియుఁ
దలకుఁ బోయుదిక్కు లేదు. తుదకు నాసహజస్వరూపమే నాకు శత్రు వాయె.

శా—ఇంకను నొకదిన మున్నదిగదా గడువు! ఈలోపల భగవత్సంకల్పంబున నెన్ని
వీరింతులు పుట్టరాదు !

సు—వీరింలా వివరీతమాలా? పువ్వుపుట్టఁగానే పరిమళించును. కానిపనికే కష్ట
మెక్కువ.

శారద—కష్టార్థిలమే కడుగుచ్యము. నే నొకటి యడిగదఁ జెప్పుము.

సుభద్ర—అడుగుము.

శా—స్వాములవారియందలి నీ సంజేహము నివర్తించెనా?

సుభద్ర—లేదు.

శారద—సంజేహములోడ నేకార్యమునకైన నెట్లు సాహసించెదవు?

సుభద్ర—నిజమే. ఏమి చేయు మనెదవు?

శారద—స్వాములవారి వాక్యములు కొన్ని బోధపడలేదు. నీవు చెప్పెదవా?

సుభద్ర—ఏవి?

శారద—నీమనోహరుడు రైవరమున కేల వచ్చెను?

సుభద్ర—నాకొఱకై యని చెప్పిరి.

శా—వచ్చినవా రెచటికిఁ బోయిరి?

సుభద్ర—మఱుగుపడి.

శారద—ఎచ్చటికిఁ బోయిరి?

సుభద్ర—ఏమో.

శా—బాల్యప్రభృతి యేక గ్రీవముగ నభేదప్రతిపత్తి నన్నవారికే తెలియదటగా మఱుగుపడఁ గారణము?

సుభద్ర—ఏమో.

శారద—అది పోనిమ్ము. ఇచ్చటికి రామికి పేతువు?

సుభద్ర—చెప్పిరి గదా మాయన్నగారి యభిప్రాయ మెఱిగి యని.

శా—అంతకు మున్నె విరహవేదనయం దది యొకవిషయముగ వాకొనఁబడియెఁ గదా? తెలిసియుండియు రైవరమున కేల వచ్చిరి?

సు—ఏమో పోవే. అవి యన్నియు నే నిప్పు డాలోచింపఁ జాల. తెలిసియుండిన నీవే చెప్పుము.

శా—విఘ్నహరకామమే పరితాపకారణము. విజయరాజేంద్రుడు నిన్ను వలచుట సత్యము. మీయన్నగారి యభిప్రాయ మెఱుంగుటయు నిజము. నిన్నెట్లులైన సాధింప రైవరమునకు వచ్చి యతివేంబున మఱుగుపడి యుండవచ్చును. యతి విధేయు లగుయాదవులచేఁ గొనిరేఁబడినవారు వారో యేమో.

సుభద్ర—శారదా! నుంచివిశారదవు. ఆకచేత నన్ను జీవింపఁజేసెదవా?

శారద—నీ కిప్పుడు విజయకాలము. నీవు నిబ్బరంబుగఁ బ్రవర్తింపవలయు.

సు—విజయకాలమో? విలయకాలమో?

శారద—దీనిని జూచి యది నీవే నిర్ధారించుము. (అని యొకపటముఁ జూపును.)

సుభద్ర—సన్నాహములవారిపట మేల వ్రాసితివే ?

శారద—ఈయన సన్నాహి యని నీ కెట్లు తెలియునే ?

సుభద్ర—నీవివేచము విషితపుఁబాకమునఁ బడినదే? వేషముఁజూచినఁ దెలియదా ?

శారద—వేషమే లోకమును మోసగించునది. యధార్థజ్ఞానము గాదు.

సుభద్ర—యధార్థ మెట్లు తెలియును ?

శారద—వేషముఁ దొలగించిన.

సుభద్ర—ఏదీ తొలగించువుము

శారద—ఇందుఁ గామాయవస్త్రములు, జడలు లోనగునవి యారోపితములు. నీవే వానిని దీసివేయుము.

సుభద్ర—(అవి యన్నియుఁ దీసి యచ్చెగువున) ఏమిది శారదా ! యిది నేను వ్రాసిన చిత్రపుపటము కదా ?

శారద—కా దని యెవ రని?

సుభద్ర—(అలోచించి) తెలిసెఁదెలిసె శారదా ! నీపుత్రమున బ్రతికితిని. ఉక్కంత కంతగత మగుచున్నది.

శారద—ఇక నేమి ? మనోహరా ! యని దీనిని గొఁగిలించుకొనుము.

సుభద్ర—అదేమే యట్లు లనదవు ?

శారద—ఇది పట మనుట మఱచితివి.

సుభద్ర—అవును. వారిగుట్టు..... ఇంతటితో నే మైనట్టు ?

శారద—అనుమానము బలపడినట్లు.

సుభద్ర—సత్య మెఱుంగు లెట్లు ?

శారద—అది నీవంత.

సుభద్ర—సిగ్గు భయము వీడించుచున్నవే.

శారద—ఇప్పటిసిగ్గు వెనుకటి కెగ్గు. భయపడకుము. మరలఁ బోదము రమ్ము. మాటల భోరణిఁ దత్త్వ మెఱుంగ నగు. నేను తోడుగ నుండెద.

సుభద్ర—అట్లైనఁ బోదము పడ. (నిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థాంకము—చతుర్థరంగము.

(అర్జునులలాకుటిరము. సుభద్రాశారద లర్జును డాయఁ బోవుదురు.)

అర్జు—(స్వ)

తే. పూర్వపుణ్యంబు లన్నియుఁ ♦ బొందుగూడె
సురల కెల్లను నామీదఁ ♦ గరుణ వెలసె
వ్రతము లుత్తమతపములు ♦ ఫలము నీనెఁ
గంజలోచన మరల నేఁ ♦ గాంచుకతన.

౧౦౪

ఏలాళో బాలిక సమస్తాభరణంబులు తీసివైచినది.

తే. సొమ్ము లన్నియుఁ దీసియు ♦ సుందరాంగి
పాలించె నునుఁగ్రొత్తయపరం జిబొమ్మవోలె
మారుకాఁడను వేఁగుట ♦ మగువమేను
కాఁడఁ దీరిన కివకశ ♦ లాక యయ్యె.

౧౦౫

తే. గొమరుగాలికిఁ జెడరుముంగురులతోడ

లలన కుఱుమూర్తులుఁగుఁజేలము ధరించి
గొడమతేం ట్లల్ల నగయుచు ♦ గునిసి మాడ
నాచు పలుచగఁ గప్పిననలినిఁ బోలె.

౧౦౬

సు—అక్కా? మనమువచ్చినవేళమంగళకరము, స్వాములవా రూరిక కూర్చున్నారు.

సు—మంగళాంతమును మంగళ మన వలయు.(సుభద్రాశారదలర్జును నమీపింతురు.)

అర్జు—ఏమిసుందరి ! నీముఖకాంతి మాటినది. నీయాకారముఁ జూచిన నాయత్రివానికిని మనస్సు నీ రగు చున్నది.

శారద—పెనుగాలికి నుడివడినకదలి యెట్లుండును ? స్వాములవారిచరణము లొండె
మరణం బొండె శరణం బని యిట కరుడెంచెను.

అర్జు—మరణమా హరిహరి ! నేను జీవించియుండ ? ఏవైన విశేషవార్తలు తెలియ
వచ్చెనా ?

మాలతి (ప్రవేశించి సుభద్రతో) “స్వాములవారిసేవకు నీవిడఁ బోఁబనిలేదు. నిన్ను
శ్వేతభవనంబుననుంతురు.” అని మీవది నెగారు మీతోఁజెప్పమనిరి (నిష్క్ర.)

సు-హాప్రాణేశ్వరా! (అని మూర్ఛిల్లిపడును.) ఆఁ ఆఁ (అని యద్దునుఁడు హస్త
మాధార మిడును.)

అ—ఏ మిది శారదా !

శారద—సర్వము మీకు విదితము. మీచాలఁబడిన మాయక్కగారి నెట్లు రక్షించె
దరో? మీరు కనికరింపకున్న బ్రతుకు లే దుర్లభము.

అ—నీవు వేగముగఁ బోయి పన్నీరముఁ గొని రమ్మ. (శా నిష్క్రమించి పొంచి
చూచుచుండును.)

ఎంతటికష్టకాలము! రహస్యము వెల్లడింతునా? స్మృతిహీనయే. ప్రేయసీ!

చం. అదయుఁడు నన్నుబోలె లలితాంగిరొ నిన్నును బ్రాణసంశయా
స్పదగతిఁ ద్రోచెఁగా? యది స్వభావము వానికి; దూఱనేల? దు
ర్బదుఁడను, యోజనారహితమానసుఁడం, గుటిలాత్ముఁడఁ, ననుఁ
మదవతి! దూఱ నౌ, సదయమానసుఁడం, బరదుఁకి మూసఁగన్. ౧౦౭
నీస్థితి నానిబ్బరము! శారా నారాతిగుండియా! మనోహరిణీ!

కం. అపరాధిని నీయెడలగా, విఘ్నపువర్తిసమున • వెంగని నయి నే
నపలాపించితి గాలా! కృపచే గనువిచ్చి చూచు • కినియకు నాపై, ౧౦౮
నాకైరవంబు నెవరు సహింతురు? ఈకష్టదశకు నేనే నివాసము.

కం. వంచకుఁడు వీఁడు వీనిం, గాంచఁగ రా దనియొ కన్య • గావించి దయగా
లుంచినకోపంబున నను, ముంచుచు వ్యథ నేత్రయుగళి • ముకుళించి రయో

చం. కనుగవ నీవు మోడ్చిన జంగం బళలంబును నాకు శూన్యమై
రసరెను, నీహృదంబుజము • తత్తజిలం గని నాదుగుండియల్
చనె శకలంబులై, చెలువ • శ్వాసము సన్నగిలంగ నాయుసుల్
తనువుఁ దొలంగి పోయెడిని • దన్విరొ! నే నెటు పైఁతుఁ డెట్లుమా? ౧౧౦

సదయహృదయవు. నాపరితాపముఁ జూచియైనఁ గలూక్షింపరాదా? సురలారా?
మీకు నమస్కరించెద. నామనోహరిణి రక్షింపుఁడు. ఇలువేల్పులారా! మీకు
మ్రొక్కెదను. నాప్రాణదయితఁ బ్రాణయితఁ జేయుఁడు. (అని విసఁ) భయము లేదు.
నాప్రాణములు మరల వచ్చుచున్నవి. మూర్ఛ జేతినవెంటనే...
సుభద్ర—(లేచి) శారదా! శారదా! (అని పోబోవును.)

అర్జు—శారద వచ్చును. నిలుము. నీ కొకమేలువార్తఁ జెప్పెద. నేనే (తెరలో
“శారదా ! శారదా !” అనుధ్వని వినుబడును.)

సు—అదిగో మాలతి వచ్చుచున్నది. నిలువరాదు. శారదా ! శారదా ! (అని
వెలికిఁ గోవును.)

శారద—(ప్రవేశించి) ఏమక్కా !

సుభద్ర—(ఇందుక కొపము నటించుచు) ఏమక్కా ! ఒంటిగ విడిచి యెం చేగితివే?

శారద—నీకుఁ దాపశాంతిఁ గావింప.

సుభద్ర—తాపశాంతి యీచ్చెట్టుచాటున నున్నదా?

శా—నీవు మూర్ఖిల్లితివి. అట్టిదశయం దనురాగము గలవారిచేష్టలు వాక్కు లెట్లుం
డునో కనుద మని డాగితి.

సుభద్ర—(కుతుకముతో) ఎట్లుండెనే?

మాలతి—(ప్రవేశించి) అక్కగారింటికి రేవలీదేవిగారు, రుక్మిణీదేవిగారు, సత్యాదేవి
గారు వచ్చి మిమ్ము వెంటనే తోడుకొని రమ్మనిరి.

సుభద్ర—రేవలీదేవిగారా?

మాలతి—అవును. బలరామరాజుగారి దేవిగారు.

సుభద్ర—(నిట్టూర్చి) ఏమంతతొందరచని?

మాలతి—వా రందఱు రాత్రియంతయు నింద వేషుకగా మీతోడ నుండువా రట.

సుభద్ర—ఏల?

మా—ఉదయమునకుఁ బూర్వమే మీకు నభ్యంగనము నలంకారముఁ గావింపవలయు
నట. వారు వాకిట నిలిచి యెదురుచూచుచున్నారు.

సు—(స్వ) అనురాగముగలవారివాక్కు లిట్టి వని విన నైన వలనుపడ దేమో ? ఏమి
కష్టకాలము ! ఇక వారిముఖదర్శన ప్రాప్తియు లేదు గాఁబోలు. దైవమా !
(సు. శా. మా. లు నిష్క్ర.)

అర్జు—(ని వ్యవహరించున నిలిచి.)

ఉ. ఎంతటిమోస మయ్యె నిక • నేమి యొనర్పగ నేర్తు? మన్మథా
క్రాంతహృదంతరుండ నయి • కార్యము నూహ యొనర్ప లేక వి
భ్రాంతి నతుల్యరూప నను • రాగవతిం బెడఁబాయఁ జూచితి
గంతునిబారికిం బడితిఁ • గాయము నిల్పుట యెట్లా వేదనన్.

ఉ. జీవితసంశయాంధ్యమునఁ ♦ తేడ్పడ నేను మెఱుంగుబోని తా
వావిరి చంచలాలతికి ♦ భంగిగ నయ్యె, నిఁ కేమి చేయుదున్ ?
దైవము ! కైవసంపడిన తామరసాక్షిని జాటవీడితిఁ
ద్రావఁగలేక పాలను ధరిరాస్థలిఁ ద్రోసెడి పిల్లి పోలికన్.

౧౧౨

తే. సంధ్య జాతెను గన్నియఁచందమునను
దలఁగె రక్తి సుభద్ర చిత్తమునఁ బోలి
తమము ముంచెడు నను మోహఁతమము మాడ్కి
జేక్కవ యొకండ యింక నానాటి జగతి.

౧౧౩

ఇఁక నాప్రియురాలిఁ జూచుభాగ్య మైన లేదేమో? ఇం కెక్కడిప్రియురాలు?
కాలువాతనో యాకూ? చేతనో పడును. ఎంతటివిచారిహీనురాలు. నిలిచి మాటా
డక మైనఁ బోయెను. ఏమి మాటలాడును? నేనా నిజస్థితిఁ దెలుపనైతి. నావగచన
మెఱుంగు నంతటి నేర్పరియా యాబాలికి? ఇది స్వయంస్మృతాపరాధము. అనుభ
వింపవలసినదే. ఎ తనుభవింతును? కార్యము చక్కఁబడుమార్గము లేదా? పునర్దర్శ
నమే లేదట యిఁక మార్గ మేమున్నది? ఇన్నిదినము లాదరించినవారి తుదకు నొక
మాటఁజెప్పి సెలవు తీసికొని మైన రిమ్మనరా? ఒక పేఁ బోయిరమ్మనిన నెవఁకెవరువెంట
వత్తురో? ఏమియుపాయము? (అని యాలోచించువానివలె నిటునటుఁ బరిక్రమించి)
ఇఁక నేయుపాయము పనిలేదు. ఈసారి గోచరించెనా... యేమైనఁ గానిమ్ము విడుచుట
లేదు. గోచరింపక యే పోయిన?... ఈవిచారమున సంధ్యవేళ మించుచున్నది. క ర్తవ్య
మావల యోజించెదఁగాకి. (నిష్క్రమించును)

చతుర్థాంకము - పంచమరంగము.

(సుభద్రానుందిరము. లేవతీరుక్మిణీ సత్యభామాసుభద్ర లాసీనలై
సంభాషించుచుండ శారద నిలఁబడి యుండును.)

స—ఈమాటల కేమిగాని సుభద్రా! స్వాములవారియొద్ద సెలవు కొని వచ్చితివా?
సు—(స్వ) ఈనెపమునవైన మరలఁ దదీయదర్శనము లభించునేమో (ప్ర) లేదు.
రుక్మిణి—ఆవిషయమున సుభద్రయే స్వతంత్రురాలా?
సత్య—కాకున్న? ఆయనగతి యాయన దని యూరకుండ వలసినదే?

రేవ—సుభద్రయే వోయి చెప్పట నీలిగాదు. చెప్పకయే యుండుట మర్యాదగాదు.
స—నీతులు మర్యాద లటుండ నిండు. చెప్పక పోయిన మీమఱదిగారు చెప్పియుండి
నంత యగును మాబావగారిని యతీశ్వరులవారు కోపింతురో శపింతురో.

రేవ—మీబావగారి నేల కోపింతురు?

సత్య—వారే కదా వారి కాంతరంగికశిష్యులు.

సుభద్ర—(స్వ) దైవమా! చెడితిని. మోసపోయితిని. అన్నగారిపన్నాగము మున్నే
తెలియనైతి

సత్య—వారిచే వా రుపదేశమునుగూడఁ బొందిరే ?

రేవ—ఏమియుపదేశము?

స—మీరు వినలేదు కాబోలు. వైవతకాది కండఱుఁ బోయినపుడు మాబావగారు
మీమఱదిగారు యతీశ్వరులవారిని సందర్శించి రఱు. అప్పుడు బావగారు వారి
శక్తిసామర్థ్యపాండిత్యాదుల కచ్చెరువుపడి స్వామీ మా కొక భద్రమార్గ ముప
దేశింపుఁ డని కోరిరఱు.

రేవ—స్వాముల వా రేమి ముపదేశించిరో ?

స—మ. సమయార్హం బగునట్టివేషమును, భాషానైపుణంబు, బరా
క్రమముక, మేధయు, సాహసంబును, గభీరత్వంబు, నామాద్యుపా
యములుక, వెండి సుదృక్పముల్కరమనోజ్ఞాకారము, దైవసా
హ్యము, నోయాదవనర్య! ధైర్యమును, భద్రావాప్తికా మార్గముల.

అని యుపదేశించిరఱు. (శారద సుభద్రవంకఁ జూచును.) సూక్ష్మముగ మోక్ష
మార్గ మడుగఁగగా మనసుభద్రముంచుకొని డని చెప్పి రఱు. (సుభద్రముఖము
దెలివొందును)

రే—నిశ్చయమే. “మన ఏప మనుష్యాణాం కారణం బంధయోక్షయో” యని
కలదుగదా.

సత్య—అవునవును. మీరు విద్యావతులు గనుకఁ జక్కఁగ గ్రహించితిరి.

రేవ—ఈమాత్రమనుకా మీబావగారిని వారు కోపింతు రంటివి.

సత్య—ఇంతకీ కాదు వాఁయందు గురుభక్తి గలిగి చతుర్జ్ఞానమునకు మన
యింటనుండఁ బిలుతమా యని మాబావగారు మీమఱదిగారి నడిగిరఱు.

రేవ—మఱదిగా రేమనిరి ?

స—అది కష్టకార్యము. గోవుసాధుత్వము యతిశాంతి యనుమాట వినమా ? వారి యిష్టముచొప్పున మనము జరిపింపమేని కోపము వారు పడుచు వెంటనే యిక్కడ నుండక రేచిపోదురు. తరువాత నేమి మూఁడునో? ఎవ రిప్పుడు వీరికి మనయింటఁ బరిచర్య సేయువా రనిరఁట.

సుభద్ర—(స్వ) చిన్నన్న చక్కనిమార్గ ముపజేశించెను.

రేవ—మీ బావగా రేమిచెప్పిరి ?

స—దుర్వాసునకుఁ గుంతిదేవివలె, నారిమనకు సుకుమారివలె, మనసుభద్ర యనిరఁట.

రేవ—నిజమే. తరువాత.

సత్య—మా బావగారు యతీశ్వరులవారిని 'జాతుర్మాస్యమునకు మావీట నిలిచి మమ్ము ధన్యులఁ జేయవలయు' నని ప్రార్థించి రఁట.

రేవ—యతీశ్వరులవారు కా నిమ్మనిరి కాబోలు.

సత్య—అనాలోచితముగ ననలేదు.

రేవ—ఏమి చెప్పిరి ?

స—మీరు రాజులుగదా. రాజు లనఁగ భోగాసక్తులు. మే మనంగ యోగాసక్తు లము. మేము నిశ్చితకార్యతత్పరులము తదేః ధ్యాననిష్ఠులము. మీకన్యాభిలాష మిండు. (సుభద్ర స్వగతము. స్వప్రము) మ మ్మనాదరించినచో...

రేవ—మీ బావగా రేమిచెప్పిరో.

స—(స్వ) ప్రతికూల సందర్భంబున వారి యుద్దిష్టమార్గ మేయదో చెప్పనీయదే.

సత్య—మీకార్యమున కెట్టికొఱఁగె కలుగకుండఁ బ్రపత్తించెద నని బాస చేసిరఁట.

రేవ—మీ బావగారా పట్టినపట్టు వదలువారు ?

సత్య—పట్టుదల లేమి మీమఱదిగారిసొత్తు.

కుక్కిణి—సత్యా ! యేమి తెలిసి యామాట నంటివే ?

స—మీవలె వారి లోగ్గుట్టులు నాకుఁ జెలియవుగాని మన కందఱకుఁ జెలిసిన దొక దిషయము దృష్టాంతముఁ జెప్పెద.

కుక్కిణి—ఏదే ?

స—(రేవతితో) సుభద్రను విజయున కిచ్చి వివాహ మొనర్చిన బాగని మీమఱుది గారు తొలుతఁ జెప్పిరికదా? ఆమాటయందు నిలఁబడిరా? అక్కా! యిది మీకుఁ గూడఁ జెలియును గదా?

రేవ—అవును. మాట నిలుకడలేమి కిదియూ దృష్టాంతము?

సుభద్ర—(స్వ) అలైనచోఁ జన్నన్ననా కనుకూలపక్షమువాడే.

రు—తమ యభిప్రాయముఁ దాము దెలిపిరి, బావగా గంగీకరింపరైరి. కాదు కూడ దని పెద్దవారితోఁ గలహింపు మనెదవా? ఆమాటలకు వచ్చిన మనయత్తగారి మామగారి యభిప్రాయ మేమి? మనయిష్టమేమి? అందఱ మర్దునున కీయ వలయునని చెప్పినవార మే కదా?

సుభద్ర—(స్వ) ఏ రందఱు మనపక్షమువారే.

స—పోనిండమ్మా! పెద్దవారితో నాకేల వాదు? కాని యీవివాహము దలఁచు కొనిన నాకొక సంతోషము.

రేవ—ఏమి?

స—కృతయుగమునాటివాకు గనుక మీరు, నీకాలమువారిలో నేను, వివాహవిషయమునఁ దల్లిదండ్రులయిష్టప్రకారమువర్తించినవారము. ఇప్పుడు మనమఱుదలు.

రు—(చిలునవ్వున) అక్కా! మనసత్య విశ్వామిత్రుని యవతార మేమో! గిచ్చికల హాసకుఁ బిలుయను. నేను దన్నా క్షేపించితి నని యిది బదులు. (సత్యతో) నేనును దల్లిదండ్రుల యిష్టమునకు విరోధింపలేదులే. మాయన్నగారి యభిప్రాయమునకే విరోధించితిని, ఎఱిగి యెఱిగి దురాత్ము నెట్లు పెండ్లిచేసికొనవలయును?

సుభద్ర—(స్వ) నాస్థితి యట్టిజే. నాగతి యెట్లు కానున్నదో?

సత్య—అటు లని యన్నగారిని బరిభవింపవలయునా?

రుక్మిణి. నిజక్షేమనాశకుఁ డన్నగాఁడు దున్న.

సుభద్ర—(స్వ) సత్యము.

రు—శారదా! నీవు మాలతిలోనగువారెల్ల సుభద్ర కభ్యంగనాదు లొనరింపఁబొందు. (శా - మా - సు - లు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరలో) చం. ఇరు లనుసీలిచేలము వహించి ప్రతీచికి నేగఁ జొచ్చె రా

తిరి, ప్రియపత్నిని గదియఁజేర నినుండును బాహిరంబుగాఁ

ద్వరపడఁ, జక్రవాకి నిజివల్లభుఁ తేరఁగఁ గోరె, సమ్మదా
కరశుభమంగళధ్వనులకై వడి దించె శకుంతలాదముల్.

రేవ—రుక్మిణీ! యుదయము కావచ్చెను. మీ బావగారు ప్రయాణ సన్నాహంబున నుందురు విద్యుంకుల నెక్కువఁబోవలయు. ఉదయపూర్వమే మనలఁబ్రయాణ సన్నాహంబున నుండఁ జెప్పిరి గదా. మనము పోవలదా?

రుక్మిణీ—పోవలసినదే.

సత్య—సుభద్ర నర్జునభవనంబునకుఁ దోడుకొని పోవువా రెవ్వరు?

రేవ—రుక్మిణీ! సత్య యిప్పటికి నర్జునుఁ గలవఁచుచున్నదే?

సత్య—అర్జునభవన మనిన శ్వేతిభవనము కాదు కాబోలు.

రేవ—ఏమి జాణవే సత్యా! సుభద్రా! (అనిపిలుచుచు సుభద్ర ప్రవేశించును.)

రేవ రు, స—మే మిట నితఁ నిల్వరాదు పోయివస్తుమా?

సుభద్ర—(ఊరకుండుచు. రేవ. రు. స. లు నిష్క్రమింతురు.) శారదా!

శారద—ఏమక్కా?

సుభద్ర—మాలతి యిందే యున్నదా?

శారద—లేదు.

సుభద్ర—మిటివా వడినెగార్లసంభాషణము?

శారద—నేను విన్నదాని కనుకూలమే. నీప్రాణేశ్వరుఁడే యశీశ్వరుఁడు. జరుప వలసిన దాలోచింపుము.

సుభద్ర—నీ వరగడియలో సాయుధము సపరికరం బగురథముఁ బన్ని కొనిరమ్ము నీ నేర్పు చూతము.

శారద—సారథి?

సుభద్ర—వలదు.

శారద—(స్వ) సాహసము. ఎట్లు కానున్నదో. (నిష్క్ర.)

సు—అవె వాద్య ఘోషములు. అందఱుఁ బయనించుచున్నారు కాబోలు. వారికిఁ బడమటిగవను మాకుఁ దూర్పుగవను రథము వచ్చునఱకుఁగాచికొనియుండునా? ఇప్పుడే పోయి నాప్రాణేశ్వరుఁ దోడ్కొనితెత్తునా? పోరాదు. ఈలో నివృత్తవచ్చిన? రథము రాగనే పరుగునఁ బోయి సాదములఁబడి "ప్రాణేశ్వరా! రథ మూరో

హింపుఁ"డని నవినయసాధిప్రాయసూక్తిఁ దటాబునసమ్మోద విస్మయంబులం గూర్చెద. అవ్వకుగదా నావ్రతిభాసామర్థ్యఁబుల వారు మెత్తురు. (అలకించుట నభినయించి) మంగళవాద్యము లీవంక వచ్చుచున్నట్లున్నవి ఎవరైన...

శారద—(తొందరగఁ బ్రవేశించి) అక్కా !

సు—శారదా! యెంతశక్తిమంతురాలవే. ఈలోపలనేరథము సిద్ధముచేసి తెచ్చితివా?

శారద—(తత్తరపాటుతో) ఆఁ తెచ్చితిఁ చెచ్చితి

సుభద్ర—ఏమి తెచ్చితివే?

శా—స్వాములవారియొద్ద నీకు సెల విప్పించి శ్వేతభవనంబునకుఁ దోడ్కొనిపోవ మీబలరామన్న లోనగువా రిటకు వచ్చుచున్నవా రనువార్త.

సుభ—హా ! చచ్చితి (అని కూలబడి వెలవెలబోయి) ఇదట నీవు తెచ్చినది?

శారద—స్వాములవారియొద్దకుఁ బోయి యుందువేమో యని చెప్పవచ్చితి.

సుభద్ర—(దైన్యముతో) ఇంక నాగతి?

శారద—దైవమే. పడెడుగండిని జిన్నగులక రాయియు నాఁగుట కలదు. నే నొక యుపాయముఁ జేసెద.

సుభద్ర—ఏమిచేసెదవు?

(లేచి, దుడ్డి. సత్యభామా, వసుదేవ. బలరామ, కృష్ణులు ప్రవేశింతురు.)

బల—సుభద్రా ! స్వాములవారియొద్ద సెల విప్పించెద రమ్ము

శారద—స్వాములవారికి నిష్ఠాసమయము. మానము వహించి యుందురు.

బల—అవునా సుభద్రా!

సుభద్ర—(తల యూచును.)

బల—అయినఁ గొంచెముసేపు కూర్చుండుట బాగు (అందఱుఁ గూర్చుండుదురు.)

(తూర్పుఞాచి) సూర్యోదయ మైనదే. శారదా ! వాఁనిష్ఠ ముగిసిన జేమో చూచి రమ్ము.

శా—(స్వ) అనిష్ఠ మీరు గవనుదాటిన ముగియును. దుర్యోధనుఁడు జాముప్రొద్దన కూరివెలుపల విడియు నట. ఒకగడియ ముందైన వీ రెల్ల రండుఁ జేరవలయు. దూరమా నాలుగుగడియలకు మించియే యున్నది. ప్రొద్దా యెక్కు చున్నది. ఇంకొకగడియ గడియన్నర రాకపోకల జాగు చేసితినేని బలరామరా జిట నుండక పోవును. తరువాతివిచారము తరువాత (నిష్క్రమిం)

శారద—(ప్రవేశ) స్వాములవారిజపము ముగిసినది. అగ్నుల వేల్పుచున్నారు.

బల—ఇంతకాలము పట్టునో.

శారద—ఒకగడియ పట్టును.

బల—(తొందర సూచించుచు) ఒకగడియ పట్టునా?

శారద—పట్టును. (స్వ) నాయోజన వ్యర్థము పోవునట్లు లేదు.

బల—గడియ కావచ్చినది ఏమి చేయుచున్నారో చూచి వేగ రమ్ము,

శా—(శీఘ్ర)గమన మభినయించుచు నిష్క్రమించును. పిమ్మట మరలఁ బ్రవేశించి)
అగ్నుల వేల్చి యున్నది. ఏదో పరధ్యానముగ నున్నారు. నారాకపోక లేఱుం
గరు. మీరు కాచి యుండుట వారికి నివేదించునా?

బల—పోమ్ము. నిమిషమున మరలవలయుఁ జూమి. (శారద. నిష్క్ర.)

శారద—(ప్రవేశించి) అరగడియ తాళి రమ్మనిరి.

బల—ఇంత జాగేల చేసితివి?

శారద—వారు మీరాకక్షుఁ గారణ మడిగినఁ జెప్పుచుంటిని.

బల—ముచ్చటలతోఁ గాలయాపనము చేసితివి.

శారద—(స్వ) సత్యము బుద్ధిపూర్వకముగనే.

బల—అరగడియ కావచ్చిన నందఱు బయలుదేలుఁడు (వాక్యములు మ్రోగును.
అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థాంకము - షష్ఠరంగము.

(అర్జునపర్ణ శాల. అర్జునుఁ డిటునటుఁ బరిక్రమించుచుండును.)

అ—(స్వ) రాత్రి యంతయు నేఁ జేసినయూహాయందు సుభద్రాపునర్తరసముదక్కఁ
రక్కినదంతయు వ్యర్థ మయ్యె. చాలకముత్యమఁ దీర్ప వచ్చువర్ష బిందువును బిడు
గనుసరించుచున్నది. వారా పలువురు. సాయుధులు. నేనా నిరాయుధుఁడను.
ఒకవేళ రణమునకే సాహసించితిఁబో, లేటుకున సుభద్రను గొనిపోయి వా రెండేని
రాచిన యుద్ధమువలని ప్రయోజనము? కలహవార్త తెలిసిన దుర్యోధనాడు
లిండేవత్తురు. పాతికూల్య బాహుళ్యము. మ్రొక్కవచ్చిన సుభద్రను వెనుకకుఁ

దిగిచితినిహో. నేను సన్న్యాసి ననియే కదా దానితలంపు. అది యేల నాయుష్టాను సారము వర్తించును. చెడితిని జెడితిని. అన్నివిధములఁ జెడితిని.

(బలరామాదులు ప్రవేశింతురు.)

అందఱు—స్వాములవారికి సాష్టాంగనమస్కృతులు.

అర్జు—నారాయణ. ఆలంకృతులై యంద టిటువచ్చితి కేల ?

బల—వివాహసమయము.

అర్జు—ఎవరికి ?

బల—మీ సేవకురాలు సుభద్రకు. మీకు నిది విన్నవించి మీ సెలవుఁ గైకొని పోవ వచ్చితిమి.

అర్జు—మాకు మా సుభద్రకు వివాహమనినఁ బరమసంతోషము. నీవు నిశ్చయించిన వరుఁ డెవ్వఁడో ?

బల—కురుకులవర్ధనుఁడు రాజరాజ దుర్యోధనమహారాజుగారు.

అర్జు—ధృతరాష్ట్రుకొడుకు గదా? కురుకులవర్ధనుఁడే.

(సేవకుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి యుత్తరము బలరామున కిచ్చును.

బలరాముఁడు చదివి కృష్ణున కిచ్చును)

బల—స్వాములవారు నన్ను క్షమింపవలయును. దుర్యోధనమహారాజుగా రూరివెలు పల విడిసియున్నారట. మే మెవ రెదుర్కొన రామైతి మని యాయాసపడుచు న్నారట. మాకు ననుజ్ఞ యిచ్చి యనుపవలయు. ఏకే మాతల్లిదండ్రులు. కర్తవ్య మంతయు వీ రిట నుండి జరిపింతురు.

అర్జు—బంధుమర్యాద తెలియనిప్రమత్తుడవు. ఏల యామహారాజుగారికి వృధాయా సము గలిగించితివి? ఇతనైన సమాధానపఱుపఁ బొమ్ము. జాగు సేయకుము, పొమ్ము. అనుజ్ఞ యిచ్చితి. నీ లేమికి మేము కోపింపము. విచారపడము. పొమ్ము పొమ్ము.

బల—కృష్ణా ! స్వాములవా రెంతలాకికులు.

కృష్ణ—సందేహ మేమి?

బల—మనజననీజనకులు, రుక్మిణీనత్యాగుభద్ర లిం దుండువారు. తక్కినవా రెల్లఁ బయనింపుఁడు. స్వామీ మా కందఱకు సెలవా?

అర్జు—నారాయణ. (బలరామాదులు నిష్క్రమింతురు. (స్వ) ఎటుచూచినను గార్యము చిక్కుగనే యున్నది, ఇందు వసుదేవుడు పూజ్యుడు. తక్కినవారుస్త్రీలు మానసీయులు, ఇప్పుడు సుభద్రను బలాత్కారముగఁ గొనిపోవుదునా? అటుగాక దేవకీ వసుదేవులపాదములఁ బడి నిజస్థితి నెఱిగించి కన్యాదానముఁ జేయఁ గోరుదునా?

సుభద్ర—(స్వ) కర్తవ్య మేదియు స్ఫురింపదు. తల్లిదండ్రుల నెట్లు నిరాకరింతును? స్వాశయమెట్లు వెలిపుత్తును? ప్రియుఁడా యూరకున్నవాఁడే. (అని సాభిలాషముగ నర్జును వంకఁ జూచును)

దేవకీ—సుభద్రా! న్యాములవారికి నమస్కరించి నీ తెచ్చినపదార్థము లర్పింపుము.

సుభద్ర—(స్వ) నమస్కారమునెఱచును నామనోహరుపాదములు గట్టిగఁ బట్టుకొనెద తరువాత నెఱైనఁ గొనిమ్ము. (నమస్కరింప ముందరికిఁ బోవును.)

సత్య—(చేయిపట్టి వెనుకకులాగి) న్యాములవారిమీఁదఁ బడెదవా యేమే? ఇప్పుడే యింతస్వాతంత్ర్యమా? దూరముననండి నమస్కరింపుము.

వసు—(వస్త్రాభరణాదులపల్లెరమును ముందర నిడి) మాక న్నెయిండుఁ జాల నను రాగముగలవా రని వింటిని అది నిక్కమేని యీ వస్త్రాభరణములు తాము ధరించి మ మ్మానందింపఁ జేయవలయు.

అర్జు—(స్వ) నాశాపము మొన్నటితోడనే తీరినది ఈవస్త్రముల ధరించి నిజస్వరూపముఁ గనఁబఱిచెద. పిమ్మట నేమగునో.

వసు—స్వాములవారు మాప్రార్థన నంగీకరింప నాలోచించుచున్నారు. (సుభద్రను జూచి) నీ వీపుప్పదామకంబు వారికంతంబున వైచి యీవస్త్రముల గ్రహింపఁ బ్రార్థింపుము.

సుభద్ర—(పుష్పమాలిక మెడవైచి. వస్త్రంబులఁ గేలఁ గొని నిలుచును)

కుక్కిణీ—సుభద్రా! నీపూరక నిలిచిన నెట్లు? వస్త్రంబులు గొనఁ గేలుపట్టుకొనియైన వేడుకొనుము.

స—వారుగదా సుభద్రకేలుగ్రహింపవలయు? (అర్జునుఁ డావస్త్రములఁ దీసికొనును)

వసు—సత్యము. (అర్జునుఁ జూచి) అల్లుఁడా! నీతపశ్చలం బీకన్య గ్రహింపుము.

అ-సు—(విస్మయసంభ్రమ సంతోషంబు లభినయింతురు. సుభద్రసిగ్గునఁదలవంచును.

అర్జునుడు సుభద్రపాణి గ్రహించును.)

స—(సుభద్రతో) మఱిదలా! స్వాములవారి సేవలన నీకోరినవిభుడు లభించెగదా!

దేవకి—ఈ కన్నియ యెట్టివల్లభునిఁ * గాంధ్ర యొనర్చి ప్రతిష్ఠ సాఖ్యసం
పన్నతఁ గూరు, గౌరవము * బంధుసమూహమునందుఁ గాంచెడి
మన్నన కల్గిదండ్రులకు * మానుగఁ గూర్చునో యట్టికాంతు లో
కోన్నతునికా వరించి మది * కూటట గూర్చితి మాకు బాలికా !

వ—అట్లుఁదా! ఆయుధపూర్ణ మైనరథంబు వాకిట సిద్ధముగ నున్నది. సుభద్రాద్వితీ
యుండవై బాహుబలంబు దోడుగ యథానుఖంబుగ నింద్రప్రస్థంబునకుం బయ
నింపుము, పునర్దర్శనంబు శీఘ్రంబుగ నయ్యెను. పాలిమేరదాటి కుశలవార్త
నంపుడు ఇఁకఁ బయనింపుడు జాగు సేయకుడు.

అర్జు—(దేవకివసుదేవులకు మ్రొక్కి) అనుజ్ఞాతుఁడనా ?

దే-వ. దీగ్ధాయుష్య మస్తు. పోయిరగు.

సుభద్ర—(దేవకివసుదేవులకు మ్రొక్కును) దీర్ఘ సుమంగలీభవ (అనిదీవించుదురు.)

అ—(సుభద్రను జూచి) వది నెగారులకు మ్రొక్కితివా ?

రుక్మిణీ-సత్య—మే మింకి ను జ్ఞప్తియం దున్నారమా. (సు. మ్రొక్కును.)

సత్య—శీఘ్ర మేవ సుపుత్రావాప్తి రస్తు.

రుక్మిణీ-సత్య—అన్నా యర్జునా! నీపుమాత్రము మమ్ము మఱవకుము. మామఱు
దలు మఱచునట్లు చూడుము. పునర్దర్శనం బయ్యెను.

సుభద్ర—(రు. స. లతో) మీతోడ శారదను దప్పక కొని వచ్చెదరా?

రుక్మిణీ-సత్య—అట్లు లగుఁ గాక.

అర్జు—పెద్దలయాజ్ఞ నిర్వహింతుమా?

అందఱు—అవశ్యము. (సుభద్రార్జునులు రథ మెక్కుదురు. సుభద్ర నారథస్థానం
బునఁగూర్చుండి రథంబు దోలును. దేవ-వసు-రు-స-శా-లు నిష్క్రమింతురు)

అర్జు—ఇదో మనము తూర్పుగవనిఁ జేరితిమి భటు లడ్డగింప నున్నారు.

(పురద్వార రక్షక భటులు ప్రవేశింతురు)

ప్రతాపసింహుడు—టీ సంగ్రామసింహ! పోయెరా పోయెరా!

సంగ్రామ సింహుడు—పోనీయకురా పట్టుకో-పట్టుకో.

విక్రమసింహుడు—జేనినిరా సంగ్రామసింహా!

సంగ్రా—వాఁ డెదో పోయెరా యనెను. నేను బట్టుకోరా యుంటిని.

ప్రతాప—దొంగరా దొంగరా!

(పృథ్వీశవసుడు—వీర నూదును. భటులందఱు గుంపుచేరి యుద్ధనురంభమున కడఁగి వత్తురు.)

గేయము.

పృథు—ఎవ్వఁడురా నీ విటు లేక?

అర్జు—ఎవ్వఁడ నైనను నీ కేలా?

పృథు—యాదవి గదరా యాయుతి?

అర్జు—నాదయితర మరుననబంతి.

పృథు—శ్రీకృష్ణునకును జెల్లెలురా.

అర్జు—ఈకొంతేయున కింతయుగా.

పృథు—ముచ్చిలి యేటికిఁ బోయెదురా?

అర్జు—పెచ్చగుభుజబలవీరతరా.

పృథు—విడు విడు బాలను

అర్జు— విడువనురా,

పృథు—పోడిచెడఁ గను మిదె

అర్జు— పోపోరా.

పృథు—పట్టుడు పట్టుడు భటులారా.

అర్జు—కొట్టెడఁ గొట్టెడ గుఱిమీఱ.

సుభద్ర—(అర్జునునితో) మీ రనుజ్ఞ యిచ్చెదరేని నేను వీరిని మట్టుపెట్టెడ.

అర్జు—నీకు యుద్ధకౌశలమును గలదా?

సుభద్ర—సత్యాజేవి శిష్యురాలను.

అ—కం. కులశీలమహోచితముగ, వెలఁదుక విద్యల గ్రహించి * విభునకుఁ దనకుఁ గలిగించు నిహపరంబులు, కులహీనులవిద్య నేర్చి * కొంపం గూల్చున్.

ప్రేయసీ ! మనసంతోషకాలంబున నెవ్వరే మననిమిత్తంబుగ దుఃఖింపరాదు. అందు మీరు భటులు. వీరిపై ద్వేష మేల ? వీరి నశక్తులఁ జేసెదఁ జూడుము. (అని యొక యుక్తముఁబ్రయోగింపఁజేసెటేగలవలె ములుకులు ముసరిభటుల గొఱించును.)

భటులు—అబ్బ ! యిక్కడఁ గజచెరా యిక్కడఁ గజచెరా (అని తల, మొగము భుజము, గొట్టుకొనుచుఁ గ్రిందఁబడి తన్నుకొనుచు) అయ్యా ! మహారాజా ! పాండుకుమారా ! విజయరాజేంద్రా ! శరణు శరణు. మమ్ముఁ గావుము. నీ యిష్టము వచ్చినట్లు పోమ్ము.

అర్జు—సైనికులారా ! అత్ర ముపసంహరించితి. భయపడకుడు. మీరు వెంటనేపోయి పశ్చిమద్వారంబు వెలుపల వనములో విడిసియుండు నెల్లరలోఁ బెండ్లికొడుకు విజయుఁడు పెండ్లికూతు సుభద్రను గొనిపోయె నని తెలుపుడు. ఆనవాలుగమన్నా మాంకిత బాణములఁ జూపుడు.

భటులు—బుద్ధి బుద్ధి దేవరా ! (అని నిష్క్రమింప)

సుభద్ర—నాథా ! నాకై యెన్నికష్టములు పడితిరి.

అర్జు—కష్టాంతము లిట్లు సుఖారంభము లగునేని ప్రళయంబు నాకుఁ బండువులు.

సుభద్ర—కం. నీకై నామానస మెటు, ఏకునఁ బరువెత్తుచుండఁ * వేగయుతంబై
యీకై వడిఁ బఱపెదఁ జే, దీకుశలలి నింకఁ జూడుమీ ప్రాణేశా !
(అని రిథముఁ జోలును. నిష్క్రమింప)

౬

సుభద్రావిజయము.

పంచమాంశము.

విష్కంభము.

(ఇద్దఱు బ్రాహ్మణబాలురు ప్రవేశింతురు.)

కోటభట్టు—కొండిభట్టా! కొండిభట్టా! ఒకమాట.

కొండిభట్టు—ఏమిమాట కోటభట్టా!

కోట—ఎక్కడికి వినవినఁ బోవుచున్నావు? ఏథులవెంబడి నీగుంపేము?

కొండి—కూచకూర్మమా! యూరిలోనివార్తలే యెఱుంగవా?

కోట—ఏమి-యేమి? రాత్రి పరుండినవాడ నిప్పుడ లేచితిని.

కొండి—తూగుబోతా! పెండ్లికొడుకు దుర్యోధనరాజుగా రూరిబయలు విడిసియున్నా
రని విని నేను బోయితిని.

కోట—పప్పుదప్పుల కాశపడితివా? తరువార.

కొండి—బలరామరాజుగారు లోనగువారు పెండ్లికొడుకు నెమర్కొని యూరిలోనికి
బిలుచుకొని రాను వచ్చిరి.

కోట—వారికి నీ వెదురైతివి కాబోలు.

కొండి—వారందఱు సచ్చల సభదీరియుండ మననగరము తూర్పుగవని కావలివారు
లబలబ యని మొత్తుకొనుచు వచ్చిరి.

కోట—పెండ్లికి మేళములులే. దండ్రుగుమారిపెండ్లికొడుకు సాపాటురామునిమొగముఁ
జూచెనా?

కొండి—ఏలని వారకుగఁ బెండ్లికొడుకు పెండ్లికూతు నెత్తుకొనిపోయె నని చెప్పిరి.

కోట—సరి యైనమాట. తరువార.

కొండి—పెండ్లికూతు రెవ్వ రనిన సుభద్ర యని పెండ్లికొడు కర్జునుఁ డని చెప్పిరి.

కోట—అపెండ్లికొడు కేమిచేసెను?

కొండి—అందఱొకరిమొగము నొకరు చూచుచుండఁ గృష్ణుఁ డుపాయముచేసి దుర్యో
ధన, దుశ్శాసన, కర్ణ, శకునుల సర్జనులబట్టితేరఁ బోవఁ బ్రేరించెను.

కోట—మంచియుపాయము. నామెచ్చు. పెండ్లి యక్కడ నగును.

కొండి—అడుదానితోనా యుద్ధ మని కర్ణుడు పోయె నట. లక్ష్మీనమువ్వురను

సుభద్ర యుద్ధమునబద్ధులఁజేసి తనసేవకులవెంట మన రాజుగారియొద్దకుఁ బంపెను.

కోట—అంతవఱకు నాకును దెలియునులే.

కొండి—నిద్దురపోతా ! యిది నీకుఁ దెలియునా? ఆయుద్ధములో దుర్యోధను నర్జునుఁ

డిట్లు గ్రుద్దె నట. (అని యొకగ్రుద్దు గ్రుద్ది పాటిపోవును. నిష్క్ర.)

కోట—నీపని పట్టించెదఁ బొమ్ము (నిష్క్ర)మించును.)

పంచమాంకము—ప్రథమరంగము.

ద్వారక—శ్రీకృష్ణభామందీరము. ఉగ్రసేన, వసుదేవ, బలరామ,

కృష్ణ, సాత్యకి, గదులు సభదీరి యుండును.)

బల—యదురాశేంద్రా ! యాదవవీరులారా ! ఈదినమున మనమందిరంబున జరిగిన యన్యాయము మీఠఁ దెలియును గదా. సింహగుహాభ్యంతరముఁ జొచ్చి సింహీ కిశోరంబును మేపంబు హరించె. ఇట్టివిపరీతవృత్తము నెన్నఁడైనఁ గంటిరా? మఱి వింటిరా? అర్జునఁడు బోడినాఁడై మనయింటనుండి మనయుష్మదీని తుట్టతుడకు మనలనే మాయమాటల వంచిచి మనపోషణమున నున్నపడుచును వివాహము కానున్నదాని నన్యనిశ్చిత సుభద్రను బేలించి బలాత్కరించి మ్రుచ్చిలించి కొని పోయి మనల నవమానపాత్రులఁ జేసెను. దీనిని సహింపవచ్చునా? మనయంతి పురచు నండలి చౌర్యమునకే మనము ప్రతీకారముఁ జేయ నొల్లమేని, చేయ నశక్తులమేని, ప్రజలు మనరక్షాికి నెట్లు విశ్వసించుదురు? పరరాజు లేమియెందురు? హసించుదు గాక. ఈనగరంబున నెవ్వ రింక నాభార్య నాధనము నాకూతు రని ధైర్యంబున నుండువారు. కావున దుర్జను నర్జును నిర్జించి మనకన్యక మరలఁ గొని రావలయు. వృథావాక్యంబులఁ గాలహరణంబు గారాదు.

ఉగ్ర—సుభద్ర కర్జునుఁడు మేనల్తెకొడుకు. మన మైనను బిలిచి పిల్ల నీయఁ దగిన వరుడే కదా? అంత్యనిష్ఠురత్వ మేల?

బల—రాశేంద్రా ! ఈవివాహవిషయంబున నాయభిప్రాయము వినుఁడు అర్జునునకు సుభద్ర నీయ నొల్లమి ద్వేషబుద్ధిఁ గాదు ఇప్పుడు లోకంబునఁ గలరాజులలో

గౌరవులు యాదవులు ప్రబలులు. ఈయిరువుర పరస్పర స్నేహము లోకక్షేమ కరము. అన్యోన్యకలహము జగత్ప్రళయకారణము. దీని యోజించియే మహా-
-పద్ధతులు కుంతీదేవిని బాండురాజున కొనంగి కౌరవులతోడి నెయ్యంబు సంపాదిం-
చిరి. ప్రకృతమునఁ గౌరవులు ద్విధావిభక్తులు. ఆరెండుపక్షములు మనకు సమాన
ములు, ధార్తరాష్ట్రులు పాండవులు పరస్పర విద్వేషంబునఁ బీడింపఁ బడుచున్న
వారు వారి కుటుంబకలహములతోడ మనకుఁ బనిలేదు. లోకక్షేమము మన
సౌఖ్యము మనకుఁ బ్రధానము. మన మొకిరిపక్షముమాత్ర మవలంబించితిమేని
బలాధిక్తి బుద్ధిచే మనపక్షము వా రె కలహకారు లగుదురు. దాన జగంబునకు ముష్క
తప్పదు. కుంతీసంబంధంబునఁ బాండవులు మనకు బంధువులు. అట్లులే సుభద్రా
సంబంధంబున ధార్తరాష్ట్రులును మనకు వశులేని పరులవలన వారికిఁగాని, మనకుఁ
గాని భయము లేదు. అతీకలహముల నాప నగు. ఇరువురకుఁ దుల్యుల మగు
మనము తమపక్షము మాత్రమే వహింతు మనుభ్రాంతి యెవరికిఁ గలుగదు.
దీనిచే భువనంబునకు శుభం బగు ఇయ్యది మేలో, గాకి పక్షపాతబుద్ధిఁ
గలహముఁ బ్రేరించుట మేలో, మీరే యోజింపుడు. అంతియగాక ధార్తరాష్ట్ర
సంబంధ మార్యశీలాచార సమున్నతోత్తమక్షత్రియ సంబంధము.

ఉగ్ర—యాదవనీరులారా ! మీయభిప్రాయంబులను న్యాయమంద దృష్టి యిడి
వచింపుడు.

(ద్వారపాలకుడు ప్రవేశించును)

ద్వార—దేవా! సుభద్రా దేవిగారిపనువున నెవ్వరో వచ్చి దర్శనంబుఁ గోరెదరు.

ఉగ్ర—తోడి తెమ్ము. (ద్వారపాలకుడు-నిష్క్రమించును.)

బల—అర్జును దుశ్శేష్ఠితంబుఁ గూర్చియే మనబాలిక వార్తఁ బంపి సాహాయ్యము
రాగోరెడిఁ జూడఁడు, భీరువుగానఁ గన్య యెంతభయపడెనో. తనదిక్కులేమి
కెంత దుఃఖపడెనో.

(నాగకుమారుడు - ప్రవేశించును)

బల—(తొందరతో) నీ వెవ్వడవు?

నాగకుమారుడు—సుభద్రా దేవిగారి కూతను.

బల—ఏల వచ్చితివి?

నాగకు—పెండ్లికట్టముఁ దెచ్చితిని.

బల—(రోషంబున) పెండ్లికట్టమా? ఇటు దెమ్ము.

(నాగకుమారుఁడు నిష్క్రమించి దుర్యోధనాదులతోఁ బ్రవేశించును)

నాగ—రాజేంద్రా? వీరు సుభద్రాదేవిగారిచే రణవిజతులు. తదాఞ్చబద్ధులు. వీరిని
మోక్షిష్ఠింప దేవిగాయోజ్ఞ. సుఖముగఁ బాలిమేర దాఁటితి మని యెల్లరకు
విన్నవించు మనిరి.

బల—(హోట్రుపాటుతో) అయ్యో! దుర్యోధనాదులా?

ఉగ్ర—దూతా! వీరిని బంధముక్తులఁ జేయుము.

(నాగకుమారుఁడు దుర్యోధనాదులకట్లు విడుచును.)

బల—దుర్యోధనా! యిటుకూర్చుండుము. దుశ్శాసనాదులారా! మీరటుకూర్చుండుఁడు.

(దుర్యోధనాదులు కూర్చుండుదురు.)

ఉగ్ర—దూతా! యాముగు రెవ్వరు?

నాగకు—వారినే యడుగుఁడు.

ఉగ్ర—ఓబ్రాహ్మోత్తములారా? మీ రెవరు? నిజముఁ జెప్పుఁడుఁ

లంబాదర సిద్ధాంతి—(తడఁబడుచు దుర్యోధనముఖముఁ జూచును. దుర్యోధనుఁడు
తలవంచుకొనును.)

ఉగ్ర—దిక్కులు చూచెద వేలయ్యా? భయపడితివా? భయపడకుము. ముసలిబాహ్మ
గుఁడవే ని న్నెవరయ్యా కట్టిరి?

లంబా—మహారాజా! యాపాపజాతి (అని నాగకుమారునిఁ జూపును.)

ఉగ్ర—నిన్నీల కట్టివైచెను?

లంబా—పాగరుచేతనే. మరేమికారణము గలదు?

ఉగ్ర—ఎవ్వడు కట్టెను?

లంబా—ఒక నెల యయినది.

ఉగ్ర—ఈనెలగా నెక్కడ నుంటివి?

లంబా—వీరజే నన్నుఁ బాతాళమునకుఁ దీసికొనిపోయి యొంటిగ నిర్బంధంబుననుంచి
చుట్టు పాముల విడిచి, యిదో చంపెద నదో చంపెద నని బెడరించుచు, బాధ
పెట్టెను. మహారాజా! యిట్లనైన విడిపించుఁడు. పోయెద.

ఉగ్ర—ఎక్కడనుండ నిన్ను గట్టెను ?

లంబో—మేము మాయూరికిఁ బోవుచుంటిమి రైవలకాద్రీమీపమునఁ బోవునపు డొకసన్నాన్యసి తేరిపైఁ బ్రయాణించుచుండెను. ఆ తేరిసారథి వీడఁ (అని సుకేతునిఁ జూపును) ఆయనసమ్మతిగొని మేము దానియందుఁ గూర్చుండిపోవుచుండ నది విడిగిపడెను. దానిలోఁ జక్కుకొంటిమి వీడు వచ్చి కట్టెను.

ఉగ్ర—సన్నాన్యసి యేమయ్యెను?

లంబో—రథము విడిగిపడుట కాయనయే కారణము. మేము పోవుచుండ నారదుఁ డెదురయ్యెను. ఆయనకు నమస్కరింప సన్నాన్యసి దుమికెను, ఆవేగమున రథము విడిగెను.

ఉగ్ర—ఉత్తతేరే కదా? మీరేల లెటాటనఁ గ్రింద దుముక రైతిరి?

లంబో—అది యుత్తతేరు కాదు. యుత్రపూరితము. ఈనిర్భాగ్యుఁ డెవని జంపుట కోయట్టిది తెచ్చినాడు. అది మాప్రాణముమీఁదికి వచ్చినది (అని సుకేతుని జూపును.)

సుకే—(కోపముతో) నాచాలిటికి మృత్యువుగ మీరు వచ్చినది గాక నామీఁద నసత్యముఁ జెప్పెదరా? మీవలె సన్నాన్యసిని జంపుటకు నేను రాలేదు.

లంబో—దుష్టాడా! మేమా సన్నాన్యసిని జంపువారము బ్రాహ్మణులము ?

సుకే—(ఉగ్రసేనుఁ జూచి) మహారాజా! వీరు దొంగబ్రాహ్మణులు వీరియొద్దగత్తులున్నవి. పరీక్షింపుడు (లంబోదరుఁజూచి) మీ రాసన్నాన్యసిని జంపఁ గత్తులు దూయఁగా నేను జూడలే దనుకొంటిరా?

ఉగ్ర—భటా! వారియొద్ద గత్తులున్నవేమో పరీక్షింపుము (భటుఁడు పరీక్షింపఁ బోవ)

లంబో—మేము మనుగు. మమ్ముఁదాఁకకుము మేమే యిచ్చెదము. (అని కత్తులుదీసి యిత్తురు.)

ఉగ్ర—బ్రాహ్మణుడా! నిజము చెప్పము. మీ కీకత్తు లేల?

లంబో—రాజా! త్రోవలో వంటఁజేసికొననఁ గూరగాయలు తఱుగుటకు. బ్రాహ్మణుకత్తు లింకెందునకుఁ బనికివచ్చును? మహారాజా! యీమోసగాఁడు మాపై నబద్ధములు చెప్పుచున్నాఁడు. ఆసన్నాన్యసికి వీఁ డొకయుత్తరముఁ జూపెను. ఆయన తల్లి యని యేడ్చుచుండ నారథముపై నెక్కించుకొని పోవుచుండెను

తనపని కడ్డము వచ్చినార మని మమ్మప్పుడు తిట్టినాడురాజా! నన్నాస్థికితడు చూపినయ్యుత్తర మీతనియొద్ద నున్నది. సరిక్షింపుడు.

ఉగ్ర—బావిత్రవ్వబోయిన భూతములు వెలివచ్చుచున్నవి. భటా! ఈబ్రాహ్మణులను సారథిని గూడఁ బరీక్షింపుము. వీరియొద్ద నింకే వేవి యున్నవో. (భటుఁడు పరీక్షించి బ్రాహ్మణునొద్ద నొకపత్రము, సారథియొద్ద నొకపత్రము వెలుపలఁ దీయును.)

భటు—రాజేంద్రా! యిది బ్రాహ్మణునిపత్రము. ఇది సారథిపత్రము (అనియిచ్చును.) ఉగ్రసేనుఁడు—(పత్రములఁ జదివి సభ్యుల కిచ్చును. అందఱు సారథిపత్రముఁ జదివి హా! హా! యందురు బ్రాహ్మణునిపత్రముఁ జదివి కోపరక్తనయను లగుదురు.)

ఉగ్ర—ఓరి సారథీ! నీవు దుష్టుఁడవుగఁ దోచెదవు. కుంతీదేవిగారు మరణించినట్టు ధర్మరాజుగారు వ్రాసిన యాయుత్తర మెక్కడిది? నిజముఁ జెప్పిన మన్నించెద. చెప్పవేని చిత్రవధకుఁ బాల్పకుదువు.

సుకే—అయ్యా! నేను సారథిని గాను. వేషధారిని. రాక్షసుఁడను. ఈ దుర్యోధన మహారాజుగారు యంత్రపూరితరథముఁ గొనిపొమ్మనియు, కుంతీదేవి మరణించె నని యుద్ధిష్ఠరుఁడు వ్రాసినట్లు తాను వ్రాసినయీలేఖ (సభ్యులు) హా! హా! యందురు) నర్జునునకుఁ జూపి రథంబుపై నెక్కించుకొని వచ్చుచో నతనిఁదేరియం దిటికించి ఎధింపుమని యంత్రమగ్నం బెఱిగించిపంపెనుగాని, క్రమ్మటిపోవునపుడు నాగ్రహచార బలంబున నాస్థానంబున నర్జునుఁ డుండునట్లు లేర్పడెను. వారు బ్రాహ్మణులని నేను మోసపోయినట్లు నేను సారథి నని వా రెంచిరి కాబోలు మాపాలితోఁగఁచుక్కవలె నారదుఁ డెదురయ్యె. అర్జునుఁడు క్రిందికి దుముకునెడ మామరదృష్టంబున యంత్రమర్మస్థలమంద కే లూఁడెను దాన మే మందఱమం దిటికికొంటిమి. అర్జునుఁడు తప్పించుకొనెను. ఈతఁడు మమ్ముఁ బట్టుకొనిపో యెను. వీఁడుచెప్పిన సన్న్యాసియే యర్జునుఁడు. ఇతఁ మన్నించిన మన్నింపుడు. చంపినఁ జంపుడు.

ఉగ్ర—ఓరి ముసలివాఁడా! నీవు బ్రాహ్మణుఁడవుగావు. రాక్షసుఁడవు. నిజముఁ జెప్పిన మన్నించెద. చెప్పవేని చిత్రవధకుఁ బాల్పఁజెద.

లంబో—రాజేంద్రా ! నేను బ్రాహ్మణుడఁ గాను. బ్రాహ్మణవేషధారిని. రాక్షసుఁ డను. దుర్యోధనుమిత్రుడ. అలంబనుఁ డనువాడ. జటాధరశాస్త్రి యనుపేరు గల యీ బ్రాహ్మణుఁడు నామిత్రుఁడు. ఖరుఁడునురాక్షసుఁడు. కామరూపులము. శ్రావదీవిషయంబున బొండ్లపులసమయంబు విని యర్జును వేర్పడిచి వధింపనెంచి శ్రావదీయుధిష్ఠిరులేకాంతంబుననండ నర్జునండట కేగునట్లానర్ప మా తోడ్పాటు నీదుర్యోధనమహారాజుగారు గోరిరి. మేము మ్రుచ్చులమై గోవుల హరించి,యర్జు నుఁడు శ్రావదీయుధిష్ఠిరు లుండునాయుధాగారంబునకు బోవఁ జేసితిమి. ఆయన మా నెంబునఁ దీర్థయాత్రికై నెడలె. రాజాజ్ఞచొప్పునమేము వెంటనంటియలేడు నిద్రించువే? నలని గంగలోఁ ద్రోచితిమి. మా నెంట నచ్చినశాలకుఁడు కమల నాభాచార్యుఁడు మమ్ము బట్టినచ్చె. గాని మేము తప్పించుకొని పరువె త్తితిమి. ఈవిషయంబున రాజుగారు మాకు వ్రాసినపత్రిక యలినచేఁ జెక్కును. యావ న్వృత్తియు పిరికి చలుప నెచ్చటనైన జీవించి యర్జునుఁడు చరించెడినేమో తీర్థ ములందు రోయుఁ డని వి రానతిచ్చిరి. పంచతీర్థంబునకు బోవుచుండఁ గని తె లుప మకరంబులవారిఁ ద్రోయుఁ డనియు, బ్రదికనను సుభద్రాపేక్ష మానుకొన వితార స్వరూపము నొంద శిషింపజేయుఁడనియు, నీరాజుగారు విధించిరి. మేము విజయు నీల్లిద్రోచియుఁ బాపఁడియ్యె సనియు, దీర్థవాసియం దావేశించి శిషింపఁ జేసియు ద్వారికి కేగడి ననియు, పిరికి జెప్పితిమి. ద్వారికికుఁ బోనీయ వలదని, మరలింపుఁడని, మాకు వీరుకొన్నియుపమలునేర్పిరి. శాపవశంబున సన్న్యాసియై గుర్తింప రాకున్నను, సుభద్రా యని కిలవడించుటచే,నర్జును రై వతకాద్రీయందుఁ గనుఁ గొనితిమి. ఇంతలో నీపాప సారథి రిషముఁ దెచ్చెను. దానిలో మేము మువ్వర మితికొంటిమి. మమ్మెవ్వరో పట్టుకొనిపోయి నేలకొట్టునఁద్రోసి యిపుడు వెలికిఁదెచ్చిరి. ఇది వాస్తవము. చంపినఁజంపుఁడు. మన్నించిన మన్నిం పుఁడు.

ఉగ్ర—జటాధరశాస్త్రి ! లంబోదరసిద్ధాంతి చెప్పినది సత్యమా ?

జటా—సర్వము సత్యము.

బల—(స్వ) అర్జునునినా నేను యతీశ్వరుఁ డని కొనివచ్చితిని. ఛీ(ప్ర)సుభద్రామంది రమున నర్జునుపర్ణశాలయందు నీవిషయ మైనపత్రిక లేవేని యుండిన రోయింపఁ దగు. రాజేంద్రా ! అర్జునుడ్రోహంబు పానిచే వెలువడఁగలడు.

ఉగ్ర—అవుగూక. గదా ! నీవుపోయి వెదకిరమ్ము. (గద-నిష్క్రమింపబడినది) భూ! నీ వెవ్వడవు? నాగకు—నే నులూపిదేవిగారి సేవకుడను. అర్జును వందింప నెంచినయ్యాయర్జునఁ బొంది యామెగారియాజ్ఞ చే నేను దిరుగుచుండితి. వీరు తైరిక వేషంబుల నర్జును వెంటఁబోవ యత్నింపఁ గమలనాభాచార్యుడనుపేర నేను గూడఁబోయితి. గంగ యొడ్డున వీరితోఁ బోరి వీయొద్దనున్నపత్రం బాడిచిఁగొని యులూపి దేవిగారికిచ్చి నవాడను నేన. నేనే విశారదుడనుపేర హితముపదేశించితి. నారదవేషంబున నర్జునున కెదురైనవాడను నేన. తేర నితీకిఁగొన్నవీరి మారాణిగారి కర్పించిన వాడను నేన. ఆమె యానతివొప్పన నీసారథివేషంబు వహించి యాదుర్యోధ నునితో నర్జునుడు మరణించె నని యభిజ్ఞానఁబుగ నాయనవ్రేల నుండు మాయా ముద్రిక నిచ్చినవాడను నేన. వీని బద్ధులఁజేసిన యస్త్రంబును లూపిదేవిగారి యాజ్ఞ వొప్పన సుభద్రాదేవిగారికిచ్చినవాడను నేన. సుభద్రాదేవిగారి యాజ్ఞ ప్రకారము వీని మియొద్దకుఁ చెచ్చినవాడను నేన.

ఉగ్ర—త్రాడు తన్నువారిఁ దలఁదన్నువారు లేకుండురా? చెటువకురా చెడద వను సామెత కలదుగదా? దుర్యోధనా ! వీరుచెప్పినది యథార్థమా? (దుర్యోధనుడు తలవంచిఁగొనియుండును.)

సాత్యకి—వీరిని బంధించిన వారెవరు? విజయుఁడా? సుభద్రయా?

నాగకు—వీరిని బంధింప విజయరాజేంద్రుడు కావలయునా! సుభద్రాదేవిగారే.

సాత్యకి—రాజేంద్రా! మనసుభద్రావిజయంబు జగద్విదితంబుఁ జేయు టాప్పు.

ఉగ్ర—సత్కిర్తిచంద్రికయు, గస్తూరికా మోదమును స్వయంవ్యాపకములు.

బల—వీరు చెప్పినకథలతోఁ బనిలేకు. వ నల వంచిందినందునకు నర్జునుడు దంష్ట్రుఁ డాకాఁడా యనుట విచారణీయాంశము. అది విమర్శనీయము.

ఉగ్ర—కృష్ణా ! నీయభిప్రాయ మేమి?

కృ—(లేచి) రాజేంద్రా! లోకక్షేమాపాదనంబున బలరామన్నగారి యభిప్రాయమే నాయభిప్రాయము. లోకక్షేమకరంబులు సత్యధర్మంబులు. లోక బాధాకరంబు లసత్యాధర్మంబులు. వ్యాధిహరచుష్టిక శాపధంబులైన దుష్టంబుదేహంబురక్షించు. లోకరక్షకుం డసత్యాధర్మంబు లణించు. మఱి సత్యధర్మంబులఁ జెంచు. దాన లోకంబు సురక్షితంబు.

ఉగ్ర—విషయము సత్యము. అయిన నప్రస్తుతము.

కృ—మనము లోకరక్షాతత్పరులము. సత్యధర్మరక్షణంబులు మనకుఁ గృత్యంబులు.

బల—(అసహనము సూచించుచు) కావని యెవ రనిరి? శాఖాచంక్రమణమునఁగల హరణ మేల? సుభద్రార్జునులు దవ్వేగుదురు.

కృ—సత్యధర్మరక్షకుల మగుమనకుఁ బాండవధార్తరాష్ట్ర కుటుంబకలహముతోనే కాదు పాండవధార్తరాష్ట్ర లనుమూర్తులతోనే పనిలేదు.

ఉగ్ర—మనపడుచు మనయింట నంక్షవలసినదే?

కృ—సృపాలా! లోకక్షేమాచరణము కిర్తన్యము. అగునేని బాంధవవిచారము పరిహర్తవ్యము. మనకుఁ బాండవధార్తరాష్ట్రములు సమానములు.

బల—సత్యము.

కృ—లోకు లందఱు మనకు వారియట్టివారే. పుష్పఫలావనాసక్తుఁడు వృక్షంబురక్షించు. సత్యధర్మరక్షాపరుఁడు తదాధారశిష్టులఁ బ్రోచు. పాండవులు సత్యధర్మాశ్రయులు. ధార్తరాష్ట్ర లసత్యాధర్మనిలయులు. పాండవధార్తరాష్ట్రకలహము కేవల కుటుంబకలహముకాదు. గోవ్యాస శ్రకలహము. ధర్మాధర్మములకుఁ బోరు. ధర్మ మధర్మముచే బాధితము మఱి వంచితము ధర్మ మప్రతీకారలాలసము. దైవైశ్వరణము. మనమా సంస్కారణ సమస్థులము. ఇట్టిచో నెదికర్తవ్యము.

ఉ “సారపుధర్మము విమలసత్యముఁ బాపముచేత బొంకుచేఁ

బారము నొందలేక చెడిఁబారివి యైనయవస్థ క్షులె

వ్వార లుపేక్ష సేసి రది వారలచే అగుఁ గాని ధర్మని

స్తారక మయ్యు సత్యఫలచాయక మయ్యును దైవముండెనున్” ౧౧౯

అనుసూక్తియే ప్రమాణము. పాండవోపేక్ష ధర్మోపేక్ష. అది కృత్యవర్జనము. దుర్యోధనపక్షం బన్యాయపక్షంబు. తదవలంబం బకృత్యకరణంబు కావునఁ పాండవ సాహాయ్యాచరణం బవశ్యకారణంబు. అప్రత్యవాయంబు. తద్బాంధవంబునన యది యగు. యాదవసహాయులగు పాండవులకు దుర్యోధనుఁడు వెఱచి మిన్నకున్న నధర్మాభ్యుదయంబు గాకుండు. అది తాత్కాలిక లోకక్షేమకరంబు. మిన్నకుండక యుద్దేకించిన మూలచ్ఛేదంబ శాశ్వతలోకక్షేమాపాదకంబు.

దుర్యోధనాదులు జ్ఞాతిమాత్రద్రోహులే కదా యన వలదు. కైతవము సర్వదా సర్వత్రకైతవము. స్వభావము దురతిక్రమము. ఇంధనంబులఁ గాలుచువహ్ని జనంబుల

ముద్దుగొనఁడు. దుష్టస్వభావులకు సాధువేషంబు లాభనమయవర్తంతంబు. అనువుగాని వేళ నణఁగి, హితవీరి వర్తించి, రాజ్యంబు నిష్కంటకంబు గాఁగా ధర్మాధర్మవిచారములేక, స్వైరవృత్తిఁ జరించు రాజుల మన మెఱుంగమా? మన మూరకున్న దుర్యోధనుఁడు పాండవుల మోసగించి వధించు. ఈ బద్ధులవాక్యంబులే ప్రమాణంబులు. దాన నష్టపరిపంథియగు, దాన బలవదభిమానమువహించు. పదపడి యేకచ్ఛత్రాధిపత్యముఁ గాంక్షించు. అప్పుడు మనపైరాఁడని యెట్లు విశ్వసించ నగు? ఇరుగు దహించిన యాశ్రయాశుండు పొరుగు దహింపఁడని నమ్మ నగునా? నమ్ముట నీతియా? ధనలుబ్ధులు వావివరుసలు గణింతురా? ఏకమార్గంబు ధర్మంబు విశ్వసనీయంబు కాని బహుశాఖం బధర్మంబు కాదు. దైవవశంబున మన కేదే నెడరుమూఁడిన మనవంశ రాజ్యంబులను ధర్మవర్తులు రక్షింతురు. అధర్మవర్తులు భక్షింతురు. ఇట్టిది సామాన్యకుటుంబంబులందును దృష్టంబు.

లోకక్షేమప్రశంసాగ్రహణంబున దుర్యోధనసంబంధంబున మనకుఁ గాని లోకమునకుఁ గాని, మేలు గలుగదని తెలుప నింతదవ్వు భాషించితిఁగాని వివాహంబున ముఖ్యోద్దేశ్యంబిదిగాదు. కులశీలవయస్సేహంబులు పరిణయంబునకుఁ బ్రధానాంగంబులు. సుభద్రావిజయులయెడ వీనికలిమి నిర్వివాదంబు. అందుఁ దుర్యంబుకలిమి యత్యంతసమైక్యదశరంబు. అది యీవధూవరులందు దృష్టంబు స్పష్టంబు. విజయు ప్రచ్ఛన్నవేషంబు దైవికంబు. అపరప్రత్యయారోపితంబు. ఆగమనం బనురాగసూచకంబు. కన్య వంచిత యగుట కల్గ. ఎట్లన.

ఉ. మాయలు పన్నలేదు, చెడుమందుల నెవ్వియుఁ బెట్ట లేదు, మంత్రాయతత్తః గాదు, నరుఁ డంగనఁ దైవసప్రదీకౌంట; మోహాయతి, శీలసంపదఁ, బరాక్రమసాహసలభ్యకీర్తులన్
శ్రీయుత మూర్తి, సాధుగుణసిద్ధి, మహాసరస్వతీచాతురిన్. ౧౨౦

ఇక సుభద్రయో యన బుద్ధిమంతురాలు. కులాచారవేదిని. కీర్తికాంక్షిణి! సుశీలవతీశీక్షిత. స్వయంవర స్వతంత్ర. కావున

కం. శ్రుతియుఁ డని సుమనోహర, గాత్రుం డని మగనివావి • గలవాఁ డనుచున్
శైత్రుం డని తనప్రేమకు, బాత్రుం డని వలచి యతనిబడిఁ దాన చనెన్.

గడుడు—(ప్రవేశించి) రాజేంద్రా ! సన్నాసేపర్ల కాలయం దీవత్రికయు సుభద్రా మందిరంబున నీపటము నుంచెను. (అని యిచ్చును. రాజు వానిని జూచి సభ్యుల కిచ్చును. వారు జదువుదురు.)

కృ—సుభద్ర యద్దను వలచుట పరస్పరసందర్శనానంతరం బయ్యెనేని యతినిఁ గొంత యైన సంజేహింపవచ్చు. గదానీతవత్రికలు సుభద్రానురాగం బేతత్పూర్వ్యాకలితం బని చాటెడు ఇచ్చి డడ్డునుఁడు నింమ్యుఁడా? అద్దనానురాగం బట్టిక. ఈబద్ధలే సాక్షులు. “కలశపయోరాశి” యనుపద్యము లిఖించినది మతిహీనురాలు బాలిక యను సాహసి యెవఁడు? దాన సుభద్రకుఁ గల కన్యాత్వగౌరవబుద్ధియు నాభిజాత్యాభిమానమును స్వీకయకుల మగ్ధుడాచితయుఁ దుల్యవరాభిలాషయు లోనగునవి యెఱుఁగవచ్చు. ఆపత్రికవలన సుభద్రకు నద్దనునందుఁగలరక్తియు, దుర్యోధనునందలి విరక్తియు విశదపడెడు మన ముద్దేశించినవనుఁడు రక్తినుఁ డట కాకోల మఁట “సుఖద” యనుపద్యంబున గడ్డికడింపఁబడినవాక్యము! సుయోధ నదరకంపితఁ గావు వంచింది యగ్రజాతు ” ననునది మనచర్యయందలి హేయ బుద్ధియుఁ దెలిపెడి. ‘సుభముద్ర ద్వితీయ’ యనుటవలనఁ బత్రిక లిఖించినది భద్ర యని స్పష్ట మగు. అద్దనుఁ డెట్లు నింమ్యుఁడు? సాదరనిశ్చితి రుక్మిణిదేవి హరణంబు స్మరణీయంబు. విజయానుష్ఠితగాంధర్వంబు శ్మశ్రియోచితంబు, కావునఁ బరస్పరానురాగయుక్తం బీకాంపత్యంబు ప్రతిస్తతరమని నాయభిప్రాయము, అటుకాదనీ క్రోధంబున సాధిత మనఁ బాండవు లసులభసాధ్యులు. పాంచాలవిరాటాదిరాజ ఘటోత్కచాదిరాక్షస నాగకులేంద్రాది సహాయులు. రణం బథమోపాయంబు. సాపాయంబు. జయము శంకనీయము, నిర్జించితిమేనియు సుభద్రాపునరాయ నంబు నిష్ప్రయోజనంబు.

సీ. ఒరులుద్రావఁగఁడక్కఱనుదకంబులెవ్వఁడు, తలఁగఁద్రోయక తానుద్రావనేర్చు? నన్యభుక్తంబు మాంబ్యంబుఁ దా నెవ్వఁడు, వెండియు ముసునఁగఁవేడ్కనేయు? నన్యునచ్చిట్ట మాంహారంబు నెవ్వఁడు, పరిహరింపక తినఁ భ్రాంతిపడెడు? విధిపూర్వకంబుగఁ శతవారు గ్రహించి, నది మాని యేటికిఁ నాసచేయు?

తీ. నన్యునకు భార్య యైనట్టికన్య నెవఁడు

మరలఁ దనభార్యగాఁ గొనఁ మమతపడెడు?

దనసతిఁ బరుండు గ్రహియింపఁ ♦ దనకు నింపా ?

యట్లు లిఠరులఁ దలపోయు ♦ ననఘశీలి.

౧౨౨

అనన్యగతికుండు దుష్కామి గ్రహింపఁ బూనినను

చ. కులము నిహంబునుం బరముఁ ♦ గోర్కియొనర్చెడిసాధ్వ వల్లభుఁ

డిలిగిన వెండి మార్మగని ♦ నేటికిఁ గోరుఁ? బురాకృతాఘదు

ష్ఫల మది తక్కుకష్టములభంగి నటంచు సహించి యొర్పుమైఁ

దలఁగఁగ ద్రోయుఁ గాలము ప్రతంబులఁ బుణ్యదనత్రియాశులన్. ౧౨౩

తే. నియతినెతువుఁ డెంచెడినీతిలేని, కలికి మార్మగనిని గోరుఁకాముక యుప

పతుల నెమరుచుఁ దిరిగెనుఁవాడవది నె, కన్న వంపకురాలుగఁ నెన్నఁబడును ౧౨౪

కావున రణంబు కర్తవ్యంబు గాదు. వీరి నందఱ వదలుటయు మన మింద్ర ప్రస్థంబున కరిగి సుభద్రావిజయులకు యథాఽధి వివాహ మొనర్చుటయు మేలు.

ఉగ్ర—తక్కినవారి యభిప్రాయములు ?

వసు—కృష్ణాభిప్రాయంబున నే నేకీభవించితి.

సాత్యకి—నాయభిప్రాయ మదియ.

గ—నాయభిప్రాయ మదే.

బల—వివాహమునకు వలపు ప్రధాన మనుట నే నంగీకరించితి సుభద్రయభిప్రాయము మాత్రము నే నెఱుంగ. ఎఱిగి యుండినఁ దదిష్టమునకుఁ బ్రతికూలుండనై వర్తించి దానిసౌఖ్యముఁ జెఱుప యత్నింతునా ? మన మందఱ మింద్రప్రస్థంబు నకుఁ బోయి వివాహము నిర్వర్తింపవలసినదే. దుర్యోధనా ! నిన్ను వలవనిదానిఁ గట్టుకొని నీ వేమి సుఖపడఁ గలవు ? కావున విచారపడకుము. ఇంతమాత్రమున మన నెయ్యము దవ్వయ్యె నని తలంపకుము. నీయం దభిమానము వదలను, నమ్ముము.

ఉగ్ర—దుర్యోధనా !

౪౦. వంచించువారి దైవమే, వంచించును దౌష్ట్య మెపుడుఁ ♦ బనిసేయడు ని

ర్వంధనమతి ఋజువర్తన, మంచుము మేలనుచు దైవమే శరణుమీ. ౧౨౫

తే. పాప మొనరింపఁ దప్పదు ♦ పాపఫలము

శుభము లొనరించువానికి ♦ శుభము లొడవుఁ

బావకీలివి నీ క్రిష్టిపాటు గలిగె

బుణ్యవంతుని విజయునిఁ ♦ జొందె శుభము.

౧౨౬

నీవు మాలో సమానుండ నగుట మతేమియుఁ జెప్ప నొల్ల. సాదరమాతుల సమేతుండవై తగుపరివారంబుతోడఁ బురిగబునకుఁ బొమ్ము. గతంబునకు నగవకుము, బుద్ధిమంతుండ నగుము.

దుర్యో—(స్వ) లే దైవము హుళిక్కి యనెడి రాత్రివ్యమునను

బురుషకాదం బొనర్చితిఁ ♦ బూర్ణముగను

వృథమై పోయె బుద్ధియుఁ ♦ జొరువంబు

దైవమే పర మంచును ♦ దలఁచువాడ.

అయినను నీవివాహము పాండవులకు దుఃఖకారణముగనే చేసెడఁగాఱ. (శకుని దుశ్శాసనులతోడ నిష్క్ర.)

ఉగ్ర—వేషభాషలారా ! మీరు బ్రాహ్మణుల కపక్షీర్ణిఁ దెచ్చుటకై యిట్లువారివేషం బులతో వర్తించెదరా? జారచోరన్యవహారంబులు చిరికాలంబు డాగవు సుండీ.

లే సుజనతలిగోడినెయ్యంబు ♦ శుభముఁ గూర్చు

దుష్టతలితోడిస్తేహంబు ♦ దుఃఖ మికును

దుష్టులరు మీరు స్నేహంబు ♦ దుష్టులతోడఁ

గలిగె, గంటిరి కాదె తత్ఫలము నిపుడు.

ఇక నైన జాప్యంబు మాని సజ్జనసాంగత్యంబుల బ్రదుకుండు పొందు. (సుకేతబ్రాహ్మణులు నిష్క్ర.) నాగకుమారా ! మీరాణిగారికిఁ గలపరిశ్రమయు, సవల్పజన రక్షయు, నత్యంతశ్లాఘనీయంబు. ఆయమగారి సామర్థ్యంబునఁగజా మాయుభయవంశంబులు మనియెను. యథావృత్తం బామెకు నివేదింపఁ బొమ్ము. (నాగ కుమారుఁడు-నిష్క్ర.) సభ్యులారా ! మన మనంతర కార్యంబునఁ బ్రవర్తించఁ జను దమా. (అందఱు నిష్క్రమితురు.)

పంచమాంకము - ద్వితీయరంగము.

(ఇంద్రప్రస్థపురంబు. కుంతీద్రౌపదులు కూర్చుండియుండ సుభద్ర ప్రవేశించును)

సుభద్ర—అత్తగారికి నమస్కారము (అని మొక్కును)

కుం—కల్యాణ మస్తు. ఏమమ్మా కోడలా ! యెప్పుడు వచ్చితివి ?

సుభద్ర—ఇప్పుడే వచ్చుచున్నదానను.

కుంతి—ఒంటరివై యెట్లు వచ్చితివి?

సుభద్ర—అర్హ నరవరసాహాయ్యంబు బలిమి

కుంతి—మనవారు కుశలులా?

సు—అందఱుఁ గుశలులు. అక్కగారికి నమస్కారము. (ద్రౌపదీచరణంబుల వ్రాలును)

ద్రౌ—(లేవఁ దీసి) కృష్ణహరి వగుట నీవు నానాదరివే. చెల్లెలా ! నీకుఁ బ్రతిపక్ష విజయుఁడు పతి యగుంగాక.

అర్జు—(ప్రవేశించి) జననికి నర్జునుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

కుం—(అర్జునుఁ గాఁగిలించి) నాయనా ! సుఖముగ వచ్చితివా? ఎన్నికష్టములు పడి తివో కదా? నీవు నాయొద్దలేనియేఁడు కల్పంబున కీమగఁ గదా యుండెను. కన్నులఁ గట్టుచుంటివే?

అర్జు—(ద్రౌపదితో) దేవీ ! నీపలు కమోఘంబు. నా కొక వర మిమ్ము.

కుం—ద్రౌపదీ! కష్టాబు లనుభవించి యెన్నిదినంబులకో వచ్చెను ఆశాభంగముఁ గావింపకుము.

ద్రౌ—అడుగునది ప్రాణనాథుఁ డట. ఆమోదించునది యత్తగా రట. నే నేల యన్యథా యాచరింతును?

అ—అనాఁడు తీర్థయాత్రాప్రయాణసమయంబున "భద్రావాప్తిర" స్తటంచు నన్నంటివి. ఈనాఁడు ప్రతిపక్షవిజయుఁడు నీభర్త యని చెల్లెలి దీవించితివి. నీపలుకు యథార్థపడనిమ్ము!

ద్రౌ—నాథా ! ఈమాత్రమునకు నింతదూరము వలయునా? నామన స్పిటికనిచెప్పిన నిరాకరింప సంతటిధూర్తురాలనా? అవశ్యము సమ్మతించితిని.

కంచుకి—(ప్రవేశించి) దేవీ ! రాజుగారువచ్చుచున్నారు. (నిష్క్రి) (ధర్మరాజు ప్రవేశించును. ద్రౌపదీసుభద్రలు లేచి నిలుతురు. సుభద్రార్జునులు నమస్కరింతురు.)

ధర్మ—నాయనా ! సుఖముగా వచ్చితివా ?

అర్జు—మీయాశీర్వాచన బలమున.

కుంతి—సుభద్రను ద్వితీయఁగాఁ గొనివచ్చినాఁడు.

ధర్మ—పరమ సంతోషము. ఎట్లు తెచ్చితివి ?

అ—చతుశ్శాలకుఁ బోదము రండు. అక్కడ కందఱుఁ బిలిపించిన సర్వముఁ దెలిపెద.

(అందఱు నిష్క్ర.)

పంచమాంకము - తృతీయరంగము.

(ఇంద్రప్రస్థపురము-పాండవసభామందిరము. పాండవులు, మంత్రి, జీవకీవసుజేవ బలరామ కృష్ణగదులు, కుక్తిణీసత్యభామలు సమాసీనులై యుండురు.)

ధర్మ—(బలరామనితో) బావా ! మాయండు మీకుఁ గలదయకుఁ బరిమితిలేదు గదా ? అర్జునున కెంతవ్యాఘ్రంత్రి మిచ్చితిరి ! ఏమిబంధుభావము !

భీముఁడు—అన్నా ! బంధువాత్సల్యము. విశేషించి మనయందు.

నకు—బంధువాత్సల్యము వారికి సహజగుణము.

సహ—సహజభూషణము.

బల—యధిష్ఠిరా ! ఏమీ మీవిషయసంపద ! ఏమి మీయందుఁ గలసద్గుణలక్ష్మి !

ఇట్టివారితో బాంధవము మాపూర్వపుణ్యఫలము.

సాత్యకి—మీవిషయంబున మాయభిప్రాయ మజే.

కృష్ణుఁడు—(ధర్మరాజుతో) బావా ! జ్ఞప్తియం దున్నాడనా ?

ధర్మ—కృష్ణా ! యింతలో వంచింపఁ జూచెదవా ?

సీ. మామీఁద దయయున్న మాధవా ! యందునా, ప్రత్యక్షవిషయంబుప్రశ్న సేత
తలఁతువే యెప్పుడైనఁ జలఁజాక్ష ! యందునా, మతిమర్పువాఁడ వఁ మతముసేత
మాకష్టసుఖములు • మది నెఱుంగుకె యన్న, సర్వజ్ఞ శక్తిని • శంక సేత
సీభక్తులము మేము • నిజముగా నందునా, నతరక్షకా ! యహంమతినిజేత

తే. జేవ ! మీవార మనుచును • దెలిపిఁకొనుట

కంజలోచన ! యది యిచ్చకంబుసేత

నిర్జరారాధ్యుడవు రుక్మిణీహృదీశ !

యే మటంచును బ్రశ్నింతు • నో మహాత్మ !

కృష్ణుడు—బావా ! నీధర్మమే నిన్ను సర్వావస్థలఁ గాచును.

గడుడు—అర్జునా ! అనాఁడు కాగితపుఁబటము నాకేల యంటివే దాని నిచ్చెదవా?

అ—(కొఁగిలించుకొని) నా నిర్లక్ష్యభావము సహింపుము. అర్చావతారంబు భక్తు నకు మోక్షలక్ష్యనింబోలె నీపటము నాకీయరాంగలక్ష్యని సంఘటించె ఉద్దేశంబు భేదంబకాని సాధకమార్గం బొక్కటియ కదా యని యెన్నిమాటలలో స్మరించితి, నాయుజ్యంబు నీయాచార్యకంబున లభించె.

బల—కృష్ణా ! మనము వచ్చినకార్యము?

కృ—(ధర్మరాజుతో) బావా ! సుభద్రను బిలిపింపుము. సుభద్రావిజయకళ్యాణోత్సవము నెఱవేర్పఁ బెద్దలు నిశ్చయించిరి.

ధర్మ—పరమసంతోషము. మంత్రి ! యీవార్త నంతిపురంబునఁ దెలుపుము (మంత్రి నిష్క్రమిం.) సుభద్రాద్రావదులు ప్రవేశింతురు.)

వసు—ధర్మజా ! కన్యాదానమున కనుజ్ఞ యిచ్చెదరా?

ధర్మ—దానము దాతృవశము.

వసు—సుభద్రా ! రమ్మ (అని చేయి పట్టుకొని) అర్జునా !

కం. ఈకన్నయ నాకూతురు, పాకారితనూజ ! ధర్మపత్నిగ దీనిఁ

నీ కొసగితి సహకారిణి, బ్రాకటగతిమై గ్రహింపుఁపాణి బాణిన్.

(సుభద్రచేతి నడ్డునుఁడు పట్టుకొనును.)

దేవకి—(సుభద్రం జూచి) కూతురా !

చం. కులముఁ దలంపుమీ, గురులఁ • గొల్వమీ, శీలము మర్వబోకుమీ

మెలమిని సేవకావధుల • నెప్పుడుఁ బ్రోపు దయార్ద్రచిత్తవై

కలహముపాంతః బోవకుము • కాంతుఁ డవజ్ఞ నొనర్చె నేనియున్

దెలియనిదానవై మెలగి • తెమ్ము యశంబును మాకు వారికిన్.

౧౩౧

చం. లలనరొ ! యాఁడుజన్మముఁ దలంపుము లేయరఁటాకుపోలికన్

మెలఁకువతోఁ జరింపు, మెఱిమెచ్చుల కేపనిఁ జేయఁబోకుమీ

నిలుపుమి పేరు పెంపెవరు వేలను • నిన్నెటు జూపకుండఁగా
మెలఁగు సమానలందుఁ గడుమిన్ననయై గుణపాళిఁ బులికా.

౧౩౨

కం. ఎట్టిదశయందు నున్నా, బట్టి! దైవంబు సతికి • బ్రాణేశ్వరుఁడే
యిట్టిట్టు లాడ కతనిక, నెట్టిన విభుసౌఖ్య మెంచు • సీసౌఖ్యముగన్. ౧౩౩

(నుభద్రాష్ట్రులకు రుక్మిణీసత్యాద్రోపదులు మంగళారాత్రికలు పాడుదురు.)

కృష్ణుఁడు—అర్జునా! యిపు డింకేమి కోరెదవు?

అర్జు—ఇంతకన్న నా కేమికావలయును. అయినను

భరతవాక్యము.

చం కుదురునుగాక భూపతులకున్ జనరక్షయు ధర్మబుద్ధియున్
బాదలుచుగాక యాంధ్రులకు • బూతనిశ్శక్తిమతాభిమానముల్
జెదరునుగాక దుష్టులకుచేష్టితముల్ శక్తి లీకృతింబులై
వదలక యుండుఁగాక హరిభక్తి జనంబుల నెల్లవేళలన్.

కృష్ణుఁడు—రిథాస్తు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

స్వస్వస్తు.

శ్రీరామచంద్రామస్తు.

బ్రహ్మశ్రీ వావిలికొలను సుబ్బరావుగారు
విద్యాన్నదాన కైంకర్యములకుఁగాను శ్రీమదొంటిమిట్ట
కోడండరామస్వామిలవారికి సర్వస్వాతంత్ర్యములతో సమర్పించిన

వస్తుకముల పట్టి.

ఏనినిఁ గొని చదువువారు చదివించుచుారు భాము లేమబాలురు బాగుపడుట
యేగాక భగవద్ధర్మకార్యమునకు సహాయపడిన పుణ్యమార్జితుడు.

౧. శ్రీమదాంధ్ర వార్షికిరామాయణము ౪-వ కూర్పు -

	రూ.	త.	పై.
లఘుటీకతోడ మొదటి సంపుటము కాలికోలైందు ...	4	0	0
,, రెండవ సంపుటము ...	4	0	0
సుందరకాండము ...	1	0	0

౨ శ్రీకృష్ణలీలామృతము, (నిచనకావ్యము) ౧-వ భాగము	1	12	0
,, ,, ౨-వ ,,	2	4	0
,, ,, ౩-వ ,,	2	0	0

శ్రీకృష్ణావతారతత్త్వమంతయుఁ బ్రత్యేకవీతికి గాఁగల ౪-వ భాగము 2 4 0

(ఇది మూలపత్రమునకుఁ బ్రత్యేకము. కానా పురాణాదిపాఠములఁ గల కృష్ణావతారము యందు సమ
కూర్చబడినది, సమస్తాంధ్ర శ్రీ పురాణములకు నవశ్య పఠనీయము. ఇందుఁ జెరిపటములు గలవు.
పై వాటిగు భాగముల నొక్కమారుగ కొనువారికిఁ జెప్పలైదుతో రూ- 7-8-0 నకే ఇయ్యఁబడును.
కాలికోలైదుతో 2 సంపుటములుగ గట్టజేయుటల చేరుతో గలవి. 8-0-0.

౩. శ్రీకృష్ణారాధ్యుడయ్యము, ౨-వ కూర్పు (రింగుకాలితము)	1	0	0
౪. సుమనోల్లాసము, పై దానికి టీక (పునర్ముద్రణముకావలెను)			
౫. శ్రీకౌసల్యాపరిణయము, ౨-వ కూర్పు పెద్దయ్యురములు			
,, (నిండుకాలికో) ...	1	4	0
౬. † సుభద్రావిజయము, ౩-వ కూర్పు (నిండుకాలికో) ...	1	4	0
౭. కౌసల్యాపరిణయము టీక ప్రథమాశ్వాసము ...	0	12	0
కౌసల్యాపరిణయముతోడఁ దీసికొనిన ...	0	6	0

				రూ.	ల.	పై.
౮.	బమ్మెర పోతన నికేతనచర్చ	1	0	0
౯.	బమ్మెర పోతరాజ విజయము	0	12	0
N. B.—8-9 ఈ కెడును గ్రంథాలయలవారికి 0-14-0 కీయబడును.						
౧౦.	బమ్మెర పోతన గీతములు, రామనుజుని, కృష్ణనుజుని	0	1	0
౧౧.	ఇవి టీకతోడఁ గలసిన నుతిత్రయము	0	4	0
౧౨.	బమ్మెర పోతన రత్నములు, (కాలికో, మూడవకూర్పు)	0	12	0
భాగవతములోని మంచిపద్యము లన్నియు నేటి భక్తి, నీతి, స్తుతి, వైరాగ్యములు పరిగఱచు బాగా విభజించి కూర్చబడినవి. 500 కప్పుచపద్యములు గలవు. ప్రత్యాంధ్రమును నుపయమునఁ బరిపఁడగినది.)						
౧౩.	శ్రీ కాళహస్తిసూర్యోత్సవము (ధూర్జటికవి ప్రణీతము) రెండవకూర్పు					
	,, (సగము కాలికో)	1	0	0
౧౪.	భీమఖండము (శ్రీనాథ ప్రణీతము) (సగముకాలికో)	1	0	0
౧౫.	†నులభి వ్యాకరణము ౭-వ కూర్పు ౧-వ భాగము	0	11	0
	† ,, ౩-వ ,, ౨-వ ,,	0	12	0
	† ,, ౩-వ ,, ౩-వ ,,	0	9	0
౧౬.	†ఆర్యకథానిధి ౧-వ భాగము (నిడుకాలికో)	0	4	0
	† ,, ౨-వ ,, ,,	0	4	0
	† ,, ౩-వ ,, ,,	0	4	0
	† ,, ౪-వ ,, ,,	0	4	0
	† ,, ౫-వ ,, ,,	0	5	0
	† ,, ౬-వ ,, ,,	0	5	0
	,, ౭-వ ,, ,,	0	4	0
	,, ౮-వ ,, ,,	0	5	0
౧౭.	ఆర్యచరిత్రరత్నావళి మాలికా గ్రంథములు					
	†హరిశ్చంద్ర చరిత్రము (నిడుకాలికో)	0	5	0
	†శకుంతల ,, ,,	0	5	0
	†నల ,, ,,	0	7	0

రూ. ల. పై.

† సావిత్రి	,,	,,	0	5	0
భగవద్గీత ద్వైపద	,,	,,	0	8	0
† హనుమంతునిచరిత్రము, ౧-వ భాగము, నిండుకాలికో			0	7	0
,,	౨-వ	,,	0	7	0
† సీతాదేవిచరిత్రము	౧-వ	,,	0	7	0
† ,,	౨-వ	,,	0	7	0
† ,,	౩-వ	,,	0	7	0
కుక్కాంగదచరిత్రము (నిండుకాలికో)			0	7	0
వామనచరిత్రము	0	5	0

౧౮. హితచర్యమాలికా గ్రంథములు.

బాలక హితచర్య (౩౧౧ పుటలు) (నిండుకాలికో)	...	0	9	0
కుమార హితచర్య	,,	0	9	0
పతి హితచర్య	,,	0	11	0
† కుమారీ హితచర్య	,,	0	5	0
సతీ హితచర్య	,,	0	8	0
గర్భిణీ హితచర్య	,,	0	10	0
వైధవ్యధర్మచర్య	,,	0	8	0

౧౯. కుమారదండకము (శ్లోకరసము)

... 0 1 0

౨౦. ఆధునిక వచనరచనవిమర్శనము, గ్రామ్యవాదఖండనము

... 0 1 0

౨౧. ఒంటిమిట్ట రఘువీరశతకము

... 0 4 0

౨౨. తల్పగిరి రంగనాయకశతకము

... 0 2 0

౨౩. అపరీక్షితపద్యము, (జాతీయ విద్యాభ్యాససంస్థలను గురించి)

0 4 0

౨౪. అస్పృశ్యత

... 0 4 0

భక్తిప్రసూనమాలికా గ్రంథములు.

౨౫. శ్రీ రామనామమాహాత్మ్యము

... 0 4 0

౨౬. ఒంటిమిట్ట కోదండరామమాహాత్మ్యమును రామదాసులచరిత్రము

(కాగితము కవర్)

... 0 10 0

౨౭. భక్తినిత్యచర్య ప్రథమసంపాదము

... 0 2 0

శ్రీరామకృష్ణమందిరము. నెం. 21, రాజాహనుమంతులాలాపథి, తిరువళ్ళూరి, మదరాసు.

				రూ.	అ.	పై.
౨౮.	,,	ద్వితీయసోపానము	0	4 0
౨౯.	,,	తృతీయసోపానము	0	4 0
౩౦.		సుప్రసాదము-మేలుకొలుపు	0	4 0
౩౧.		రామపరత్వము	0	4 0
౩౨.		సీతోపదేశము	0	4 0
౩౩.		హనుమదాచార్యోపదేశము	0	4 0
౩౪.		భక్తిపాశ స్తవము	0	4 0
౩౫.		దేవాలయతత్త్వము	0	12 0
౩౬.		ఊంకాయచిప్పశతకము	0	4 0
౩౭.	,,	సపేషము....	0	3 0

† ఈ గుర్తువేసినది అష్టబ్రహ్మ కమిటీవారివల్ల సంగీత రింజుబడినది

పుస్తకములు వలయువారు —

(౧) శ్రీరామజయమందిరము. నెం. ౨౧. రాజా హనుమంతలాల్‌పీఠ్, తిరువళిక్కేణి, (మదరాసు.)

(౨) శ్రీరామసేవాకుటీరము, ఒంటిమిట్ట, (కడప జిల్లా)

(౩) ఎం. పి శర్మ. ఆంధ్రగ్రంథాలయము. నెల్లూరు.

వీరిలో నెవరికైనను వ్రాసి తెప్పించుకొనవలయును.

ఆంధ్రవాల్మీకి రామాయణమునకు వ్యాఖ్యానము గోరువారును, ఆర్యధర్మ వర్ధనీపరీక్షల విషయమై తెలియగోరువారును పైవారికి వ్రాయవలయును.

